

NOVOSTI HUBOČI

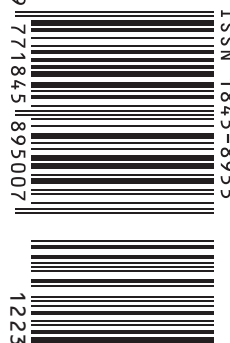
#1214

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 24/03/2023
1.33€ / 10 kn / 100 din

9 771845 1895007

1223

Rasna dozvola

U Hrvatskoj je sve više stranih radnika, a s njihovim brojem raste i broj napada na rasnoj osnovi. Uz netrpeljivost i diskriminaciju, radnici iz dalekih zemalja suočavaju se i s kršenjem radnih prava str. 9-11.

Most preko korupcije

Je li realno očekivati lijevo-desnu vladajuću koaliciju mimo HDZ-a, ako ishod sljedećih parlamentarnih izbora bude takav da ne ostavi mogućnost za formiranje vlade koju bi činile politički srodnije stranke ljevice i centra?

NINO RASPUDIĆ, saborski zastupnik Mosta, u posljednje vrijeme u više navrata iznio je ideju o nekoj vrsti prijelazne ili tehničke lijevo-desne vlade koja bi se formirala nakon idućih parlamentarnih izbora u slučaju da rezultat tih izbora bude takav da ne omogućava stvaranje vladajuće koalicije politički srodnijih stranaka ljevice, manjinskih zastupnika i centrističkih opcija. Vezivno tkivo takvog okupljanja bila bi široko shvaćena bitka protiv korupcije, političkog kriminala i klijentelizma koji su pod HDZ-om ANDREJA PLENKOVIĆA potpuno ovladali Hrvatskom. 'Jasno je da to ne bi mogla biti politička vlada, ali može se postići dogovor između ljevice i desnice da se privremeno podrži jedna prijelazna, tehnička vlada koja bi provela nekoliko reformi, koje bi bile od krucijalne važnosti', rekao je Raspudić u Večernjem listu i dodao: 'Ljevica mora shvatiti da na

ovaj način ne varaju svoje birače, jer to ne bi bila politička vlada.'

Ako i ostavimo po strani da bi ovaj koncept bio, zapravo, jedini način da se Most nađe u vladajućoj koaliciji, jer s HDZ-om naprosto ne mogu opet čak kad bi HDZ i bio zainteresiran za takvu kombinaciju, ostaju mnoge važne nedoumice koje dovode u pitanje provedivost Raspudićeve zamisli u stvarni politički život. Tko bi bio predsjednik takve vlade, odnosno po kojim bi se kriterijima izabralo premijera? Da li bi na ministarskim pozicijama bili istaknuti funkcionari stranaka koje bi sačinjavale koaliciju na vlasti ili izvanstranačke ličnosti delegirane iz vladajućih partija? Tko bi donosio odluke o drugim bitnim kadrovskim rješenjima koja su u nadležnosti Vlade? Kakva bi bila ekonomska politika 'nepolitičke' vlade? Na koji bi se način pristupilo problemima zdravstva, obrazovanja, mirovinskog sustava? Može li se kompletno djelovanje izvršne vlasti to-

kom četiri godine, pa čak i tokom samo dvije godine, svesti na iskorjenjivanje korupcije i klijentelizma, to jest na 'tehničku' demontažu HDZ-ovske mreže koja je zagospodarila gotovo svim porama države i društva?

Odgovor na posljednje pitanje glasi: naravno da se vlast ne može posvetiti isključivo jednom problemu, koliko god taj problem bio težak, jer građani cijelo vrijeme moraju živjeti od svojih primanja, moraju se liječiti, moraju se školovati ili školovati svoju djecu... To podrazumijeva neophodnost političkih dogovora i kompromisa mimo osnovne vezivne ideje, a tu bi mogle nastupiti nepremostive poteškoće. Što, međutim, ako se ispostavi da je takav savez jedina opcija za micanje HDZ-a s vlasti, a ne bi bilo iznenađenje da se dogodi upravo tako, mada je teško biti prognozer u situaciji kad se još uvijek ne zna po kojim će se pravilima odvijati parlamentarni izbori i hoće li se do izbora pojaviti još neka relevantna stranka ili lista? Što ako

se sadašnji opozicionari za otprilike godinu dana nađu pred dvojnom u kojoj će na jednoj strani biti slanje HDZ-a u opoziciju, a na drugoj ustrajavanje na realizaciji vlastitih ideoloških ili svjetonazorskih stavova?

Prema dosadašnjim izjavama čelnika SDP-a, ta stranka ipak ne zatvara vrata koaliciji s desnicom. 'Teško mi je zamisliti takav dogovor', rekao je PEĐA GRBIN za Večernji list, 'ali ako bi do njega došlo u nekoj varijanti, popis onoga što treba dogovoriti bio bi znatno duži od onoga što predlaže Raspudić.' SANDRI BENČIĆ, sukoordinatorici platforme Možemo!, nije prihvatljiva Raspudićeva zamisao. 'Priča o tehničkim vladama, a posebice ta ideja da će na godinu dana sve u državi stati osim što će se događati određene smjene ljudi koje je HDZ postavio na pozicije, potpuno je promašena. Hrvatska ne može stati na godinu ili dvije samo zato što Most više nema nikakav koalicijski potencijal', smatra ona. Njezino je razmišljanje sasvim razumljivo s obzirom na to kakav je politički profil prosječnog birača na čiji glas Možemo! računa, kao što je razumljiv i njezin predizborni optimizam, no gledano iz današnje perspektive, nije realno da će SDP, Možemo! i relativno im bliske lijeve i liberalne stranke doći do većine uz Saboru bez Mosta, a možda će im trebati i još poneka ruka iz stranaka desnijih od Mosta. Realnije je, dakle, da će iskočiti dilema koju smo već spomenuli: je li veća šteta od još četiri godine HDZ-ove vladavine ili od sastavljanja vlasti u kojoj bi sudjelovale i stranke suprotnih ideoloških pozicija?

Kad bi opozicijski lideri svoj posao shvaćali ozbiljnije nego što ga shvaćaju, već bi se naveliko, daleko od javnosti, razgovaralo o tome koja pitanja se ne bi forsiralo, o područjima u kojima postoje velika razilaženja i o tome kako umanjiti međusobne tenzije, o tome tko je spreman na kakav i koliki ustupak, koji ljudi bi činili okosnicu takve vlade... Možda bi se u tim razgovorima došlo do zaključka da suradnja nije moguća i da bi lijevo-desna koalicija na vlasti bila nefunkcionalna, ali nije logično i vjerodostojno bazirati svu svoju politiku na kritici HDZ-ovog pogubnog modela vladanja, a ne razgovarati o postizbornoj soluciji koje se u HDZ-u najviše pribojavaju. ■

Koncept koji predlaže bio bi jedini način da se Most nađe u vladajućoj koaliciji – Nino Raspudić (Foto: Željko Hladika/PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina xxiv / Zagreb | petak, 24/03/2023

NOVOSTI #1214

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće
ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac
GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE
UREDNIČE
Boris Postnikov
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Tihomir Ponoš
REDAKTORICE Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Marinko Čulić, Boris

Dežulović, Viktor Ivančić,
Sinan Gudžević,
Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik
Internacionale), Dragana
Bošnjak, Milan Cimeša,
Zoran Daskalović, Ivica
Đikić, Tena Erceg, Milan
Gavrović, Dragan

Grozđanić, Mirna Jasić
Gašić, Nenad Jovanović,
Vladimir Jurišić, Anja
Kožul, Igor Lasić, Bojan
Munjin, Tamara Opačić,
Luj Parežanin, Ivana
Perić, Srećko Pulig i Hrvoje
Šimičević

TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić

GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

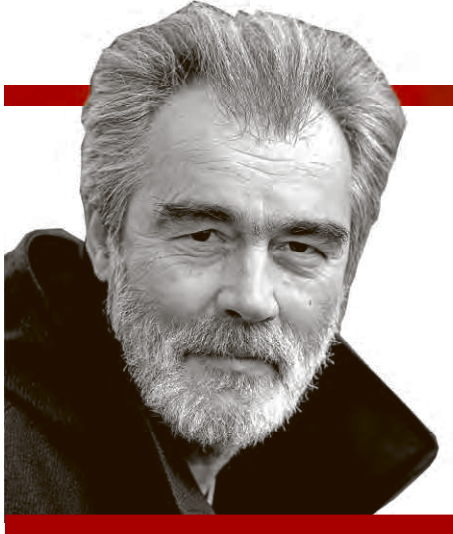
DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir
Bralić, Nikola Đurek

ILUSTRACIJA NASLOVNICE
Luka Duplančić

ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb', Zagreb
TIRAŽA 6500
Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za
nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i sredstvima
Ureda za ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.
REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

UVREDE
& PODMETANJA

Vitezova mečka

PIŠE Viktor Ivančić

Zlatko Vitez podesio je memoriju po receptu svoga omiljenog šansonijera – ‘pamtim samo sretne dane’. I što duže pamtim, sreća je sve veća, a istina sve dalja. Zbirom ličnih iskustava kreiranih na takav način nastaje cijela jedna nacionalna historija. Sreća puna govana

MLADI čitatelji o tome nešto mogu znati jedino iz priča i domaćih filmova iz sedamdesetih, ali ja sam dovoljno star da pamtim prizore iz djetinjstva koji me, kada ih se sjetim, i danas uznemiruju: medvjed je vezan teškim lancem, a lice s đilkoškim šeširom nemilosrdno ga podbada štapom kako bi se uspravio na zadnje noge i ‘plesao’. Nakon što ‘zaigra mečka’, skupljaju se novčani prilozima oduševljenih promatrača.

Danas toga ima samo u prenesenome značenju. Za ZLATKA VITEZA, glumca u aktivnoj mirovini, ta krupna životinja gustoga krzna i tužna pogleda, koju drži na lancu i vodi od vašara do vašara da bi po komandi uveseljavala publiku, jest – njegova vlastita memorija.

Vitezova mečka zaigrala je nedavno u Večernjem listu, gdje je nekadašnji Tuđmanov ministar kulture dao ‘životni intervju’. Tu je, u anegdotalnoj formi, izložen lijep broj parfimiranih uspomena, u paketu s galerijom figura s kojima je intervjuirani za svog burnog života bio blizak: ARSEN DEDIĆ, RADE ŠERBEDŽIJA, FRANJO TUĐMAN, VLADO GOTOVAC, MIROSLAV KRLEŽA, Petrica Kerempuh, Republika Hrvatska... a poveći dio razgovora – toliki da je akcentiran naslovom članka – donosi storiju o tome kako je kao ministar kulture, sukobivši se s Tuđmanom, skinuo Feralu famozni porez na šund, što ga je bila uvela njegova prethodnica VESNA GIRARDI-JURKIĆ.

Na tome je mjestu došlo do sudara između Vitezove i moje memorije, uz nezgodnu okolnost da se ova druga daje potkrijepiti pisanom dokumentacijom. Naime: Feralu je tzv. porez na šund ukinut odlukom Ustavnog suda 22. ožujka 1995., a ne odlukom ministra Viteza. Štoviše, Ustavni sud je i zasjedao zbog toga što ministar Vitez nije htio – ili nije bio u stanju – poništiti neustavni akt vlastitoga ministarstva, premda je za to imao sve formalne ovlasti. I premda je Feral Tribune, kao kaznu za kritičko pisanje, državi dotad isplatio preko pola milijuna ondašnjih njemačkih maraka.

E sad, da li u slučaju Zlatka Viteza samoobmana dovodi do laganja ili pretjerano laganje dovodi do samoobmane, ne isplati se nagađati. Napokon, defaktualizacija memorije nipošto nije samo njegova specijalnost; kada je o hrvatskim prilikama riječ, prije se radi o masovnoj pojavi. To je, priznajem, i jedini razlog što se osvrćem na ovo slučajno nalazište intelektualnog šrota.

Nema, međutim, dilema oko naravi poudzetoga mentalnog manevra: glumac u poznim godinama prepušta se sjećanju zbog toga da bi laskao samome sebi. Preferira uspomene izlivenne u bronci. Vitezovo pamćenje toliko je dobro da se sjeća i onoga što se nije zbililo.

U konkretnome primjeru svoju je kukavost i svoj nedostatak autonomije memorijski preoblikovao u junačku epizodu, a izvršno-političke ovlasti mikroba u divovski doprinos slobodi medija i stvaralaštva. Koliko je takvih epizoda kod njega u optjecaju, ne možemo znati, no lakoća kojom se lansiraju u javni prostor upućuje na sumnju kako u procesu sjećanja Vitez vidi priliku da vlastiti život konzumira u znatno kvalitetnijoj verziji nego što je on bio u realnome vremenu, a zatim i da svoj ushit takvim životnim saldonom podijeli s mnoštvom.

Retroaktivna proizvodnja imidža – Zlatko Vitez (Foto: Davor Puklavac/PIXSELL)

U Večernjem listu bio je izdan u živopisnim detaljima. Ljuti okršaj s Tuđmanom, dok je ‘skidao’ kazneni porez, opisuje na primjer ovako: ‘Na njegovo zaprepaštenje, odmah sam primio VIKTORA IVANČIĆA. Rekao sam mu da ne želim ulaziti u koncepciju satire te da me zanima samo jedna stvar – jesu li za Hrvatsku ili protiv nje, jer im se stalno nametalo da ne vole Hrvatsku. Ivančić mi je odgovorio: ‘Vitez, mi smo za Hrvatsku, ali drukčiju.’ Za mene je to bilo dovoljno, razgovor završen.’ Ili ovako: ‘Kasnije sam čuo da budalaši iz Ferala pričaju da nisam ja to napravio (skinuo porez, op.), nego CRNIĆ, što je glupost.’

‘Glupost’ pričana od strane ‘budalaša’ je, shvatili ste, pisana, pečatirana i arhivirana odluka Ustavnog suda, gdje stoji da se porezom što ga je nametnulo Ministarstvo kulture krši ustavom zajamčena sloboda informiranja, odluka koja je dakle bila moguća isključivo kao reakcija na činjenicu da ministar kulture taj porez nije ukinuo. (A kad smo kod ispovijedanja: ja sam u stanjima pijanstva i očajanja zaista znao govoriti štošta, no iskaz tipa ‘mi smo za Hrvatsku’, makar i ‘drukčiju’, nije se s mojih usna mogao oteći ni pod najtežim narkoticima.)

No, tako to ide s memorijom. Poput komunista što su se prilikom smjene epoha preko noći preobukli u nacionaliste i onda se ‘sjećali’ članstva u partiji kao vida neustrašive borbe i nastojanja da se totalitarna organizacija destruiira iznutra, nekadašnji Tuđmanov vrtni patuljak – doduše blagolagoljiv, dotle da je dragom vodi s kazališne pozornice recitirao pjesmice za rođendan – fantazira da je bio borac za slobodu i autonomni kulturni strateg. Srdačan i nepopustljiv zagrljaj umjetnika s vlastodršcem, podjednako ljigav u tisućama svojih izdanja, ‘upamćen’ je kao gard konzistentnog oporbenjaštva.

Ne bih se, kažem, miješao da nisam silom uvučen u javno izloženu autobiografsku maštariju. Jer Zlatko je Vitez u ta doba bespomoćno petljao, ne znajući što mu je činiti, a da u isto vrijeme zadovolji i istinsko vlastohleplje i lažnu demokratičnost. Najprije je govorio da Feral ne bi trebao plaćati porez na šund, a zatim, kad je dobio po ušima, da porez na šund treba plaćati i Feral i sva druga novinska makulatura koju on ‘ionako ne čita’. Meni se pak telefonski jadao da je ‘potpuno nemoćan’, jer ‘Tuđman na spomen Ferala skače kao bijesni ris’, a on ‘ne želi s predsjednikom ići u konflikt’, što sam uredno citirao u oporezovanom tjedniku.

Naposlijetku je, u istom Večernjem listu preko kojeg danas redizajnira prošlost i širi famu o svojim liberalnim pothvatima, u ožujku 1995. problem apsolvirao na sljedeći način: ‘Ti kvazidemokrati koji su mirno i šutke gledali i zatvaranje Tuđmana, Gotovca, VESELICE, zabranjivanje mojih predstava, sada sebe proglašuju glasnogovornicima demokracije. Ja im ne vjerujem, rekao sam im: ‘Vi ste oporezovani, mene su zabranjivali. Nije li to velik pomak u demokraciji?’

I zaista, takav je to pomak bio. Lojalni hrvatski glumac, najmanje ovisan o vlastitoj volji, ostao je formalni izvršitelj režimske cenzure. S lijepim kaosom u glavi, bez ikakve sumnje, jer su se zadnji ostaci njegova integriteta topili pred usijanim pogledom neprikosnovenoga političkog tutora.

Ministra sam tada u Feralu nazvao ‘Vitezom okruglog spola’ i u nekoliko navrata recenzirao njegovu ‘umjetnost javnog obesmišljavanja sebe samoga’. Na primjer: ‘Trčkarajući uzduž i poprijeko diljem vlastite kulturne pojavnosti, uranjajući i izranjajući iz te autonomne duhovne provalije, tako da više ne zna gdje mu je glava, a gdje rep, ovaj birokratski pajac napokon može stati pred ogledalo i ne bez ponosa uskliknuti: Ovo što vidim – to više nema nikakva smisla!’ (FT, 20. ožujka 1995.)

Međutim, vrijeme liječi sve rane, pribavlja novi smisao i neutralizira nepoželjne činjenice. Omogućuje čak i ‘pomak u demokraciji’, vidjeli smo: odeš s političke dužnosti kao prinudni egzekutor, pa se za par decenija u sjećanju vratiš na istu funkciju kao samosvojni oslobodilac. Retroaktivna proizvodnja imidža ne poznaje prepreke.

Kako se talože proživljene godine i približava putovanje ka konačnom odredištu, tako buja autofikcija o prkosnome slobodarstvu sluge pokornog. Što bi to bilo? Samoobmana i posljednji dani? U svakom slučaju – dakle: ne samo u slučaju Zlatka Viteza – ‘životni intervju’ pokazuje se žanrom čija je osnovna svrha da legende iz kućnih radinosti pretvara u opće dobro i priredi za daljnju historiografsku obradu.

Što bi rekao Vitezov omiljeni šansonijer – ‘pamtim samo sretne dane’. I što duže pamtim, sreća je sve veća, a istina sve dalja. Zbirom ličnih iskustava kreiranih na takav način nastaje cijela jedna nacionalna povijest. Sreća puna govana. ■

Nadbiskup i njegove poluistine

Zbog pisanja Novosti o slučaju svećenika Rajčevca i zlostavljanju maloljetnica u Sotinu nadbiskup Đuro Hranić sazvao je konferenciju za novinare. Na njoj se neuspješno branio od ‘poluistina jednog novinara’. Pritom se nije obraćao hrvatskoj javnosti ili žrtvama, jedini auditorij na koji je računao – i koji ga je faktički prisilio da izvoli objasniti svoje postupke – nalazio se u Vatikanu. I u zgradi njihove nuncijature u Hrvatskoj

TREBALA je to biti konferencija za novinare koja će odagnati sve sumnje da je nadbiskup ĐURO HRANIĆ učinio ikakve propuste ili pokušao zataškati slučaj serijskog zlostavljača djece, pokojnog svećenika ZLATKA RAJČEVCA. Već je i najava konferencije za štampu, koja je sazvana za utorak, 21. ožujka u Nadbiskupskom domu Đakovu, odavala samopouzdanje prvog čovjeka Đakovačko-osječke nadbiskupije. ‘Buduci da jedan novinar već duže vrijeme u javnosti iznosi poluistine te neutemeljene optužbe na račun mons. Đure Hranića (...) nadbiskup Hranić je odlučio na tiskovnoj konferenciji iznijeti činjenice i rasvijetliti istinu o toj temi’, pisalo je u prvoj rečenici poziva medijima. Pod ‘jednim novinarom’ koji već duže vrijeme ‘iznosi poluistine’ iz Đakovačko-osječke nadbiskupije mislili su na potpisanog autora. Prvi povod konferencije bio je dakle obračun sa mnom zbog tekstova koje sam objavio o ovom slučaju. Drugi, zapravo presudni razlog za presicu, jest činjenica da sam prije mjesec dana razvio

plodonosnu razmjenu informacija s vatikanskim nuncijem u Hrvatskoj, nadbiskupom GIORGIOM LINGUOM. Prošloga tjedna poslao sam mu zadnji dopis sa svim spornim informacijama oko Hranićevih postupaka, koje je on potom prosijedio tom nadbiskupu na očitovanje. Nekoliko dana nakon toga nuncij me obavijestio da će Hranić povodom moga dopisa održati konferenciju za medije. Kad je govorio u kamere, Hranić se dakle nije obraćao hrvatskoj javnosti ili žrtvama. Jedini auditorij na koji je on računao – i koji ga je faktički prisilio da izvoli objasniti svoje postupke i njima i građanima Hrvatske – nalazio se u Vatikanu. I u zgradi njihove nuncijature u Hrvatskoj.

Smirenim glasom, nadbiskup je počeo čitati pripremljenu izjavu za medije, iznoseći detalje slučaja. U najkraćem, prijavio je Rajčevca policiji i nije ga maknuo iz Sotina zato što je čekao optužnicu državnih tijela. Vatikan, k tome, u svojoj istrazi o njegovim postupcima nije našao nikakve propuste. Kolege ponešto neupućeni u finese cijele priče tu su mogli

zamotati kablove, ugasiti kamere i diktafone te poslati izvješća u svoje središnjice. Veći dio javnosti potom bi mogao konstatirati: Hranić je doista bio žrtva ‘poluistina’. Tako je barem trebalo izgledati. No onda su na red došla novinarska pitanja.

U pedesetak minuta, koliko je otprilike trajalo novinarsko ispitivanje Hranića, priča se razvijala upravo suprotno onome što je zamislilo nadbiskup. Odgovarajući na pitanja neizravno je sugerirao da je pokušao zataškati slučaj, da je više vjerovao župniku nego prijaviteljima, da ga je ostavio u Sotinu i nakon što je navršio 75 godina samo zato da mu se ne ‘sruši svijet’. Prije toga, na početku svoga izlaganja, nadbiskup je nastojao odmah u cijelosti odbaciti optužbe da je odgovoran zato što nije iz javnosti odstranio svećenika nakon prijave u listopada 2016. pa sve do ožujka 2020., kad ga je konačno umirovio. Sa sebe je krivnju takoreći prebacio na Državno odvjetništvo, koje je tek krajem 2019. podignulo optužnicu. Hranić je sugerirao da jednostavno nije mogao maknuti Rajčevca ni

privremeno ni trajno iz Sotina dok državna tijela nisu došla do faze optužnice. Objasnio je da je crkvena praksa takva da se svećenika prijavljenog i za zlostavljanje djece ne miče tijekom crkvene preliminarne istrage ‘dok još nema sigurnih dokaza, nego nakon što je protiv optuženoga barem podignuta optužnica’. Dodao je da Katolička crkva smatra ‘da je mudrije ako je već podignuta optužnica i da je bolje da se u tom trenutku taj svećenik ukloni iz te sredine’. U prijevodu, htio je reći da, dok je cijela priča bila samo na razini prijave i dok DORH nije pokrenuo istragu ili podigao optužnicu, Crkva, odnosno on sam ne uklanja svećenike.

Kao vatikanski đak, i to navodno dosta marljivog tipa, Hranić mora znati da se radi o setu ‘poluistina’. Prema vatikanskim smjernicama koje proizlaze iz kanonskog zakona Katoličke crkve, on je kao nadbiskup imao ključnu moć da Rajčevca privremeno ukloni iz sotinske župe u bilo kojem trenutku. ‘Tijekom preliminarne faze (što uključuje i istragu, op. a.) i dok se slučaj ne zaključi, biskup može nametnuti mjere opreza kako bi zaštitio zajednicu, uključujući žrtve. Doista, mjesni biskup uvijek zadržava moć zaštite djece ograničavanjem aktivnosti bilo kojeg svećenika u svojoj biskupiji. Ovo je dio njegove redovite ovlasti, koju se potiče da koristi u bilo kojoj mjeri koja je potrebna kako bi se osiguralo da djeca ne budu oštećena, a ovu ovlast može koristiti prema biskupovoj diskreciji prije, tijekom i nakon bilo kojeg kanonskog postupka’, piše u službenim nalogima iz Vatikana.

Manipulacija je dakle da je u slučaju Rajčevca nadbiskup Hranić trebao čekati istragu DORH-a ili podizanje svjetovne optužnice da ukloni tog svećenika iz Sotina i javne službe. Mogao mu je, makar privremeno, ‘ograničiti aktivnosti’, odnosno zabraniti javno djelovanje, u bilo kojem trenutku ‘tijekom preliminarne faze’ istrage, a ne isključivo nakon nje, kako je glasilo njegovo objašnjenje. Hranić je, podsjetimo opet, preliminaru istragu pokrenuo krajem 2016. godine, što znači da je Rajčevca po crkvenim odredbama mogao na primjer maknuti 2017., kad ga je prijavio policiji. Ili krajem 2018., kad je rezultate preliminarne istrage poslao Vatikanu. Dakle, nije trebao čekati podizanje DORH-ove optužnice krajem 2019., kako sada tvrdi, već je davno prije završetka i crkvenog i svjetovnog postupka to mogao učiniti. Radi se pritom isključivo o ‘biskupovoj diskreciji’ da donese takvu odluku. To treba znati i zbog onoga što je u nastavku rekao. Poručio je da je vatikanska Kongregacija za nauk vjere bila upoznata s činjenicom da nije udaljio Rajčevca iz službe odmah nakon prijave i same istrage, i da je to ovaj vatikanski ured koji se bavi i pedofilijom ‘očito prihvatio’. Hranić pritom nije kazao da Kongregacija donosi sugestije na temelju izvješća samog nadbiskupa, kao i njegovih prijedloga o tome što dalje učiniti. Mimo Hranićevih informacija i naputaka, oni nemaju druge izvore za odlučivanje. Da je Hranić primjerice odlučio privremeno maknuti Rajčevca iz Sotina, možda bi se složili s time. No to nikad nećemo sa sigurnošću znati. Zato znamo to da je Hranić donio odluku da ga bez ikakvih ograničenja još tri i pol godine ostavi u župi u kojoj je zlostavljao djecu, potencijalno tako dovodeći u ugrozu druge djevojčice. Koje su sve do kraja 2019. godine bile njegove ministrantice.

Dok je odgovarao na pitanja novinara, nadbiskup je potom takoreći potvrdio da je u lipnju 2017. pokušao zastrašiti i obeshrabriti župljanke koje su mu osam mjeseci ranije prijavile Rajčevca. Pisali smo o tome. Nakon krizme u sotinskoj crkvi izveo je pred vjernike Rajčevca i poručio da određeni župljani ‘kleveću’ svećenika. U crkvi je bila i žena koja je u listopadu 2016. Hraniću prijavila

Nadbiskup Đuro Hranic
na presici u Đakovu (Foto:
Dubravka Petrić/PIXSELL)

Rajčevca i koja je to ispričala potpisanom novinaru. Prije nekoliko mjeseci Hranic je odbio odgovoriti na to moje pitanje. Sada je postalo jasno i zašto. Upitan više puta je li to istina, niti jednom nije odlučno negirao tešku optužbu iz koje zapravo proizlazi da je pokušao zaustaviti priču. Nakon što je potpisani novinar spomenuo ime osobe koja je čula njegov komentar o kleveti, Hranic je shvatio da mu se još više smanjio manevarski prostor za muljanje.

Postoji li mogućnost da ste to rekli?

‘Ja sam možda rekao da postoji proces, ali da sve to skupa nije dokazano.’

Govorimo o tome da ste rekli da pojedini župljani kleveću svećenika. Je li moguće da ste to rekli?

‘Ne znam da li sam... Da prijavljuju svećenika, da optužuju svećenika, to da.’

A oko klevete?

‘Ali da to još uvijek ne raspolažemo istinom, to da.’

Jedno je kad ne raspolažemo potpunom istinom, a drugo kad nekoga optužimo za klevetu, što znači da netko laže i nekoga blati, u ovom slučaju svećenika Rajčevca. Zadnji put vas pitam: Jeste li možda rekli da kleveću svećenika, osam mjeseci nakon što su vam ga prijavili?

‘Ja ne znam, evo. Ja stvarno... To je bilo 2017. godine.’

Da nadbiskup Hranic ništa drugo sporno nije napravio u ovoj priči – a bilo je toga puno više – činjenica da nijednom nije odlučno negirao kako je u Sotinu putem optužbi za klevetanje Rajčevca zapravo obeshrabrivao i strašio prijavitelje dovoljna je za ozbiljnu vatikansku istragu njegovih postupaka. Događaj se, usput, odvijao usred Hraniceve ‘preliminarne istrage’ – tako je on tretirao teške optužbe na račun Rajčevca. Sutradan mu je

ista župljanka poslala pismo žestoke intonacije, optužujući ga da štiti pedofila, uz prijetnje policijom i Vatikanom. Nekoliko mjeseci poslije stiglo mu je drugo pismo, ovaj put od majke žrtve koja je s ovom župljankom prijavila Rajčevca 2016. u Hranicevom uredu. Tek nakon pisama, u prosincu 2017., Hranic ga je odlučio prijaviti Državnom odvjetništvu. Na konferenciji za medije nastojao je uvjeriti javnost da je to učinio ni zbog čega drugoga nego zbog sumnje da je Rajčevac doista odgovoran.

Budući da je svega pola godine prije prijave u sotinskoj crkvi sugerirao da je Rajčevac zapravo nevin tako što je optuživao vjernike

Odgovarajući na pitanja, Hranic je neizravno sugerirao da je pokušao zataškati slučaj, da je više vjerovao župniku nego prijaviteljima, da je Rajčevca ostavio u Sotinu i nakon što je navršio 75 godina samo zato da mu se ne ‘sruši svijet’

za klevetanje njegovog lika, prije će biti da je prijavu poslao zbog spomenutih pisama, svjestan da će umjesto Rajčevca možda on izvršiti u policijskom registru. No uzmimo na tren kao istinitu njegovu argumentaciju da je obavijestio Državno odvjetništvo isključivo zato što je sumnjao da je Rajčevac zlostavljač. Kad se u prosincu 2017. odlučio na taj potez, on nije imao ništa više presudnih informacija o tom slučaju nego što ih je imao krajem 2016., kad je obavio razgovor s tim svećenikom poslije uzimanja iskaza župljanki. To znamo zato što u međuvremenu nije uspio dobiti nikakve druge iskaze, a nije ih dobio i zato što je optužio članove njihovih obitelji za klevetu. Hranic je dakle svoje sumnje mogao predati policiji puno prije kraja 2017., odnosno godinu i dva mjeseca nakon što je Rajčevac prijavljen. Da je to učinio, možda bi i istraga završila prije, pa bi Rajčevac doživio i presudu.

Hraniceva sumnja u istog svećenika bila je, usput, posve dovoljan argument da ga po spomenutim pravilima Katoličke crkve privremeno odstrani iz javnog djelovanja i Sotina. Ovako je ispalo da je već 2017. godine sumnjao u njegovu krivnju taman toliko da ga prijavi policiji, ali ne i da ga makne od djece, župljana i općenito javnosti. Nekoliko mjeseci poslije, u travnju 2018., Hranic je imao priliku za ispravljanje barem dijela pogrešaka. Po redovnoj proceduri mogao je umiroviti Rajčevca, koji je tog mjeseca navršio 75 godina.

‘Nisam smatrao da je to nužno, eto’, odgovorio je Hranic potpisanom novinaru.

Unatoč sumnjama i prijavi policiji da je zlostavljao djecu u toj župi?

‘Nisam smatrao’, rekao je Hranic. I onda opet nastojao odgovornost podijeliti s vaticanskom Kongregacijom za nauk vjere, ko-

jom ćemo se također pozabaviti u narednim tjednima.

‘Iz Kongregacije nisam dobio nalog takav da ga moram...’

...Oprostite, nije li Kongregacija vama davala sugestije na temelju onoga što ste im vi poslali?

‘Sigurno na temelju toga što sam im ja poslao. Međutim, oni su znali da je on na župi.’

Nije li dovoljan razlog da ga maknete sumnja u počinjenje teških kaznenih djela i činjenica da je imao 75 godina?

‘On je tada bio tipičan starac. Starca kad mi čete iz njegovog životnog ambijenta, njemu se ruše svjetovi.’

Da, to je bio Hranicev odgovor. Svjestan teške optužbe, zbog koje je, uostalom, Rajčevca prijavio policiji, Hranic je zlostavljača, sa svim uvjetima za mirovinu, ostavio u Sotinu iz straha da mu se ne ‘sruše svjetovi’.

Hranic jest izrazio žaljenje zbog toga što se dogodilo žrtvama, ali bi svakom sljedećom izjavom, poput ove prethodne, anulirao takve izjave. Rekao je i da je Rajčevca ostavio u župi nakon uvjeta za mirovinu zato što je bio star i bolestan, zbog čega je smatrao da neće više pipati djecu, ako ih je ikad pipao. Problem je međutim u tome što je Rajčevac zlostavljao ministrantice u Sotinu svega nekoliko godina prije nego što je prijavljen Hranicu. I tada je bio star i bolestan. Ništa ga dakle nije sprječavalo, a ponajmanje Hranic, da to čini i nakon prijave.

Onda je nadbiskup krenuo braniti svoju odluku tezom da Rajčevac nikud nije izlazio, osim u crkvu. ‘Pa to se ne može u crkvi na javnom mjestu činiti da vi nekoga dirate. To se može eventualno u sakristiji da dođe neko

dijete, ne znam što, ali mislim u načelu teško da može', poručio je Hranić, znajući da je prema optužbama Rajčevac pipao djecu i u prostoru crkve.

Sličan odnos prema žrtvama pokazao je na sprovodu Rajčevcu, o čemu je također bio prisiljen konačno dati izjavu. Na njegovom odru je rekao da je bio 'čovjek pun empatije, veoma osjećajan, koji je volio svoje župljane'.

U trenutku kad to izgovarate podignuta je optužnica godinu dana prije zbog toga što je zlostavljao pet curica iz Sotina, svojih župljanki. Znali ste za najmanje jednu. Kako ste mogli izjaviti da je volio svoje župljane? Bio je pedofil, serijski seksualni predator, a vi ste rekli da je volio svoje župljane? Mislite li da je u redu da ste to rekli?, pitao sam nadbiskupa.

'Ja bih volio kad biste vi o toj izjavi malo razgovarali i slušali, vjernike i župljane...'

...Slušao sam, ne brinite.

'Da, da.'

Slušao sam one koji su napustili župu u Sotinu zbog vašeg ponašanja. Jer ga više nisu mogli gledati. Od listopada 2016. do ožujka 2020. prošle su tri i pol godine otkad ste saznali za zlostavljanje, prijavili ste ga policiji, ali niste ga umirovili ni kad je bio rok za mirovinu. I, vjerujte mi, nekoliko obitelji više nikad nije kročilo u crkvu u Sotinu, zato što nisu mogli gledati njega, a onda nisu mogli gledati ni vas. Dolazili ste tamo u više navrata, pričešćivali ste, krstili ste, sve u prisustvu zlostavljača njihove djece. Dakle, nisu ga voljeli župljani. Oni koji nisu znali možda i jesu. Ali oni koji su znali prezirali su ga. Zato su vas 2016. godine molili da ga maknete i umirovite. Dakle, osim što je nanesena velika šteta i daljnja viktimizacija žrtava jer ga niste maknuli, djelomično ste opustošili župu Sotin za koju ste rekli da je ionako jako mala. Preuzimate li odgovornost?

'Moram preuzeti. Tko će drugi?' rekao je Hranić.

Na koji način? Hoćete li se konačno ispričati žrtvama za sve što ste napravili, unatoč vašem početnom govoru iz kojeg ispada da je sve bilo OK? Jer, nijednu riječ žaljenja nisam čuo u kontekstu vašeg djelovanja. Vi ste možda izrazili žaljenje zbog patnje žrtava, ali ne zbog vašeg ponašanja. Mislite li da ste pogriješili u bilo kojem kontekstu, hoćete li se ispričati žrtvama i planirate li podnijeti ostavku?

'Prvo, volio bih stupiti u kontakt i ispričat ću se mami i kome treba, ne samo kome treba, nego koji su na neki način za one s kojima sam komunicirao, to ću vrlo rado učiniti. Volio bih da imam bolji kontakt s njima. Međutim, oni su u takvoj situaciji vidim da ustvari moje javljanje ih sada iritira...'

Tu su vam kamere. Ako smatrate da ste pogriješili, ispričajte se i recite zbog čega točno.

'Ja u savjesti ne osjećam da sam pogriješio zato što je velečasni Rajčevac još ostao u župi. Barem po informacijama s kojima sam tada raspolagao.'

Nakon svega što je napisano i izrečeno na konferenciji za medije, rekao je dakle da ne smatra da je pogriješio u ičemu i da neće podnijeti ostavku. Presicu je inače počeo tako što je otkrio da je nadležna Kongregacija za biskupe u Vatikanu istraživala njegove postupke i utvrdila da je sve napravio sukladno proceduri. No ta je istraga vođena prije više od tri godine. Ona nije sadržavala ključne argumente koje smo od početka 2023. objavili u Novostima u više tekstova, one koji ga ponajviše kompromitiraju. U zadnjih mjesec i pol proslijedili smo papinskom nunciju u Hrvatskoj dva oveća dopisa, tražeći Vatikan da se očituje. Nuncij nam je odgovorio da je naše tvrdnje poslao Kongregaciji za biskupe i da će one biti pomno analizirane. Imali su, uostalom, priliku čuti nadbiskupa Hranića na ovoj jedinoj konferenciji za štampu. Sada bi novinarski fokus trebao biti isključivo na njihovim budućim postupcima. ■

Na natječaju prije 11 godina pobijedilo je rješenje portugalskog biroa Pablo Pita Architects

Gradi malo, gradi dobro

Projekt Bloka Badel – na prostoru bivšeg pogona tvornice alkoholnih pića u centru Zagreba – u fazi je razmatranja prijedloga Urbanističkog plana uređenja. Dok se argumentima nisu oglasili građani i dio struke, izgledalo je da bi to mogla biti puka formalnost

MALO je bio samo jedan skup žitelja sjeveroistočnog dijela zagrebačkoga Donjeg grada za javnu raspravu na temu gradnje Bloka Badel. Dok ovo novinsko izdanje prolazi tehničku pripremu u štampariji, eno ih ponovno na okupu u Mjesnom odboru Matko Laginja, da nastave više nego uzbuđljivu diskusiju s predstavnicima gradske uprave. Blok Badel, naime, to je onaj prostor bivšeg pogona tvornice alkoholnih pića između ulica Martičeve i Vlaške, te Šubićeve i Drenčinove. Projekt je sad u fazi razmatranja prijedloga Urbanističkog plana uređenja, a do ove rasprave izgledalo je da bi to mogla biti formalnost.

S izuzetkom spomenički zaštićenog središnjeg, omalenog zdanja Tvornice pjenice – zvane naprosto Pjenica – na koji pravo polažu i nasljednici vlasnika dotičnog poduzeća između dva svjetska rata, sve je drugo u

vlasništvu Grada. Ta je činjenica omogućila projektiranje kompleksa s dvama desetorokratnim poslovnim neboderima, od toga jednim hotelskim, i trima stambenim peterokatnicama, da spomenemo najvažnije, tj. s preko 50 tisuća četvornih metara novo-

gradnje za privatne investitore koji zacijelo stoje u redu ne bi li ih baš tu obasjalo sunce javnoprivatnog partnerstva, na ovome mjestu osmišljenog još za ere MILANA BANDIĆA. Stanovi će biti izuzetno skupi, a takvi su ionako svi u centru Zagreba, pogotovo oni novi, pogotovo oni u cjelinama s pričom. Blok Badel ima svoj narativ, i čuli su ga stanari okolnih ulica; ima štih modernosti, imidž ekološke osviještenosti, pedigree holističkog pristupa.

Mimo toga, kazano čisto laički-dojmovno, nacrt gradnje otkriva jedan monstr-bedem koji opasuje diskretni ulomak industrijske arhitekture. Zelenilo unutar zidina u bloku koji inače nikad nije bio tako visoko zatvoren, u biti je više atraktivna dodatna oprema za užitak budućih stanara bloka, mahom odlikaša, svakako klasnih pobjednika. No laici podložni impresijama su i građani u pripada-

Nina Kurtela (Foto: Davorin Višnjić/PIXSELL)

jućem kvartu, sudionici navedene rasprave, odreda iritirani budućom preizgrađenošću ovog bloka koja će se objiati o njihova leđa, što se tiče već hiperopterećene prometne infrastrukture i ekološkog učinka zacrtane betonizacije, kao i manjka društvenog sadržaja. Nasuprot njima postavljena je neke vrste meritokracija – jednog faha, doduše – pa je projekt ovjenčan blagoslovima izvjesnih arhitekata i cehovskih im naslova.

NINA KURTELA, plesna i vizualna umjetnica koja živi i radi u blizini spornog bloka, uvjerena je da su nabrojani problemi rezultat jednog puno većeg, i to konceptualne naravi. Nema jasnog koncepta, nema vizije, nema definiranog sadržaja – sve su tek otvorene mogućnosti, ali neobavezne, osim profita za privatne ulagače koji zadaje takvu preizgrađenost.

— Koja je ustvari prvotna namjena ovog projekta? Kulturni sadržaj u zgradi Pjenice? Kakav kulturni sadržaj? Na javnoj raspravi vlast se referirala na projekte kao što su Tate u Londonu, Radialsystem u Berlinu i slične, kojima je primarna namjena isključivo kulturna, te je vrlo jasno definirana, za razliku od projekta Blok Badel – rekla nam je Kurtela.

Ona napominje da bi upravo Pjenica mogla i trebala biti polazišna točka razvoja cijelog koncepta, srce projekta koje sad opkoljuju zidine komercijalnog sadržaja. Očito nije samo potraživanje nekadašnjih vlasnika razlog zaobilazjenja takvog polazišta, dakle, nego će prije biti da će ta zgrada poslužiti kao alibi za biznis kojim bi se, riječima dogradonačelnika LUKE KORLAETA na spomenutoj raspravi – mrtvi kapital trebao napokon racionalno kapitalizirati. Nina Kurtela spada među one koji misle drukčije.

— Pjenica ima toliko potencijala da se iz nje stvori cijela jedna puno bolja priča, da se napravi ozbiljna sociološka, kulturno povijesna studija te u skladu s istraživanjem, povijesti samog kompleksa, potrebama današnjeg suvremenog grada i građana osmisli inteligentan i autentičan projekt koji može postati jedinstven ne isključivo na kvartovskoj razini, te može generirati kapital na progresivniji način – kaže.

— Generalno podržavam ovu vlast – dodaje ona o projektu vlasti stranke Možemo! – i sav trud i uloženi rad, te sam svjesna posljedica i rizika koje bi uslijedile ako se projekt poništi, ali se bojim da bi ipak za dobrobit svih to bilo jedino i ispravno rješenje. Napraviti nove *up to date* studije te ponovno otvoriti novi natječaj u čijem žiriju bi osim arhitekata i urbanista trebali sjediti i sociolozi, antropolozi, stručnjaci za klimatske promjene, povjesničari, umjetnici, građani itd.

Redatelj i snimatelj SRĐAN KOVAČEVIĆ, također stanar iste četvrti, upozorava da je iz njihova rakursa projekt sasvim neadekvatan, i iz perspektive promišljanja prostora i zbog samih gabarita gradnje koja se predlaže.

— Prvenstveno, nama građanima – nadovezao se za Novosti – ne treba gomila novog poslovnog prostora s luksuznim stanovi-

Srdan Kovačević (Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)

Tihomil Matković (Foto: Goran Stanzl/PIXSELL)

ma koji dovlače automobile u centar te povećavaju gužve i zagađenje, dok život u kvartu postaje sve skuplji. Nama trebaju prostori koji odgovaraju na trenutne izazove, na klimatske promjene i na nestašicu javnih sadržaja u ovom gradu. Mi jednostavno ne trebamo još jedan šoping-centar i hotel, mi želimo javni prostor koji je osmišljen po potrebi građana, a ne kapitala.

On podsjeća da je u najavi izrada novog GUP-a.

— Stoga je naš jedini zahtjev to da se od ovog prijedloga odustane i da se prostor promišlja u sklopu novog dokumenta. Naravno, građane treba pitati što im nedostaje i što bi željeli u svom gradu upravo sada, na početku planiranja, ne u naknadnoj raspravi oko mikrolokacija. Danas je aktivna participacija građana ne samo poželjna nego i nužna, digitalnih alata ne fali, i krajnje je vrijeme da se prostor počne planirati drugačije, društveno svrsishodnije – govori Kovačević.

S druge strane, ako se već nešto gradi, Kovačević je mišljenja da bi najkorisnije bilo, osim kulturnih i sportskih objekata, graditi javne stanove.

— Smatram da ne treba prodavati čestice ili gradnju privatniku i gubiti zaradu, već da Grad Zagreb treba biti investitor i vlasnik svih objekata te upravljati njima. Tako mi kao zajednica dugoročno najviše dobivamo i možemo osigurati stabilne prihode za daljnji razvoj – uvjeren je ovaj naš sugovornik.

No takvoj, široj političkoj ideji ispriječen je golemi zid javnoprivatnog partnerstva iza kojeg stoji potreba gradske uprave da se baš i njime iskobelja iz duga preuzetog od Bandićeve vlasti – približno 180 milijuna eura, naspram godišnjeg budžeta u iznosu oko milijardu i pol.

Neposredna struka, arhitektonska i urbanistička, podijeljena je u stavovima o ovom predmetu, uz ovisnosti namještene ranijim i tekućim poslovima gradnje. Nekoliko uglednih imena koja su iznijela svoju kritiku projekta na društvenim mrežama nismo uspjeli kontaktirati u roku za ovaj broj Novosti, izuzev arhitektice MARINE PAVKOVIĆ. Ona zaključuje da nova gradska vlast u suštini slijedi projekt svoje prethodnice, tek malo izmijenjen, a uglavljen još natječajem prije 11 godina, na kojem je pobijedio portugalski biro Pablo Pita Architects.

— Ako gradska vlast zaista želi urbanom obnom postići povoljan utjecaj na zatečenu sredinu, novu gradsku urbanističku vrijednost, cjelovito osmišljeno rješenje kojim će Blok Badel postati novi čimbenik identiteta ovoga dijela grada, očuvanje povijesne vrijednosti bloka, ambijenta i kontinuiteta duha mjesta, onda će tom prostoru pristupiti iznova i pažljivo, uvažavajući rapidne promjene klimatskog konteksta, bitno drugačijeg od onoga od prije deset godina, a koji je nagrađenim radom startno ignoriran, te koji je u potpunosti odgovarao megalomanskim građevinskim ambicijama bivše gradske vlasti i investitora iz sjene – nalazi ona.

— Danas, kada Zagrebom vlada zelena vlast, kada se ljetne temperature penju preko 40 stupnjeva u hladu, nikako ne možemo prihvatiti, kao najbolje rješenje, izgradnju još jedne betonske šume s hortikulturom u tragovima i prometom koji se pojačava. Kao što ne možemo prikazani prijedlog doživjeti kao identitetski iskorak. Gradski projekt koji ignorira tržnicu preko puta u Šubićevoj, koji ostavlja promet od Kvatrića prema jugu, koji reperu Inine zgrade u Martićevoj umjesto arhitektonske pronicljivosti, rahlosti i barem podjednake ambicije, suprotstavlja hermetički zatvorene bedeme nove gradnje, unutar kojih je zatočena zaštićena baština tvornice Arko, ne ostavlja prostora stvarnom arhitektonsko-urbanističkom iskoraku. Stereotipan je i banalan. Kada je sve ovako fulano, nema popravka, nego poderati i ispočetka – nastavlja Pavković.

Ipak, struka je podijeljena, rekosmo, pa nam je TIHOMIL MATKOVIĆ, predsjednik Društva arhitekata Zagreba čiji je tim sudjelovao u ranoj fazi projekta, u iscrpnom odgovoru poručio da su procedure i visoki standardi ovdje poštivani u znatnoj mjeri više nego kod mnogih drugih zagrebačkih projekata i prostora. Slijedi kronologija procesa, uz tezu da je pored zavidne ekspertne podloge svakako zadovoljeno i načelo participacije javnosti – ali koja se, makar ona uživo, u MO Laginja, s tim očito nije složila. Razilaženje je zabilježeno već na pitanju gubitka sadašnjih oko 60 parkirnih mjesta u tom prostoru, dok se Matković slaže s predstavnicima Grada kad je posrijedi rješavanje tog izdvojenog problema.

— Iz GUP-a je razvidno da se unutar 70 metara od obuhvata Bloka Badel nalazi značajan gradski Park Bartula Kašića, tržnica i gradski trg neposredno graniče s ovim prostorom, mreža vrtića i škola je u ovom kvartu dobro razvijena, a potrebe se smanjuju. Problem prijevoza u centru ne može se rješavati povećanjem prometnih površina, već smanjivanjem broja i protočnosti osobnih vozila i značajnom preorijentacijom na javni gradski prijevoz. Jedan od najvećih prijedora u provedenoj javnoj raspravi s građanima prošli tjedan bilo je povećanje mjesta za parkiranje osobnih vozila kojima, složit ćemo se, ne treba davati takav centralni gradski prostor, već treba raditi na smanjivanju broja osobnih vozila, a za potrebe stanara predviđati podzemne garaže kakve se tu i planiraju – između ostalog je konstatirao Matković.

A da ne zaboravimo spomenuti – pitanja smo uputili i NIKŠI BOŽIĆU, ravnatelju gradskog Zavoda za prostorno uređenje, ali ćemo na odgovore morati još malo pričekati.

Formalno, sve u provedenoj proceduri naoko izgleda korektno, zanemarimo li poslovično šmiranje ranije vlasti kojim javnost biva izolirana političko-sanitarnim koridorom, e da bi tek sad dobila istinsku priliku da podigne svoj glas. Na prvom skupu tako

Marina Pavković (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

Danas, kada Zagrebom vlada zelena vlast, kada se ljetne temperature penju preko 40 stupnjeva, nikako ne možemo prihvatiti, kao najbolje rješenje, izgradnju još jedne betonske šume s hortikulturom u tragovima i prometom koji se pojačava – kaže Marina Pavković

se moglo čuti da nitko od prisutnih, a bilo ih je znatno više nego što je moglo stati u prostoriju Mjesnog odbora, nije znao da se u okviru projekta izrađuje i obavezna sociološka studija; zamislimo sad sociologiju koja se ne obazire na žive ljude čiju sliku crta. Bolja je ilustracija spor između Luke Korlaeta i predstavnika jedne od 20-ak udruga koje već par desetljeća koriste prostor tvornice Gorica u Badelovu bloku, uloživši u njega milijune kuna, ali najvećih dijelom tog razdoblja bez ugovora s Gradom kao vlasnikom. ‘Tko vas je tjerao da 14 godina ulažete bez ugovora’, ponovio je dogradonačelnik otprilike 14 puta uzastopno, u rasponu od nadglasavanja do urlanja, pokazujući totalno neshvaćanje okolnosti u kojima su opstale tolike društvene organizacije, ne samo vlastitu nervozu.

Inače, od pogona Gorice zaštićena je jedino fasada koja će biti uklopljena u zidine budućeg kompleksa, kao zgodan ukras, malne trofej. A ima samo u Zagrebu propalih industrija da se njihovim pročeljima optoče ukруг čitavi ovaliki bedemi poput nekakve Čele kule 21. stoljeća. No treba primijetiti i da je prostor Badela uvelike bio rodno mjesto društvenog kruga iz kojeg potječe ova gradska vlast, kad se ono prije nepuna dva desetljeća suprotstavljalo nakani Milana Bandića da ga, ukratko rečeno, racionalno kapitalizira u suradnji s privatnicima. Plan sadašnje vlasti ne oduđara mnogo od stajališta one, pa sve vonja na projekte tipa Park kneževa, malo dalje u Donjem gradu, u izvedbi ulagača VMD i arhitekata studija 3LHD. Ime tog stambeno-poslovnog kompleksa lijepo otkriva psihološki kompleks i politički identitet njihovih stanara, dok svima drugima ostaju memorabilije u vidu slavnih fasada inkrustiranih u nove blokove po kojima oni više nemaju bogzna što činiti ni tražiti. Ničega od tog nema u programu Možema! nazvanom Urbanizam i stanovanje, temeljenom na principima ‘socio-ekonomske pravednosti, demokratizacije upravljanja javnim prostornim resursima i uključivanja javnosti u procese donošenja planova’. Pa, vrijedi dodati, i zaokretu ‘od dosadašnjeg netransparentnog i zastarjelog načina donošenja prostornih planova’. Ipak, ne treba ovdje podvlačiti crtu – ima još načina da žitelji Donjeg grada vrata Možemo! na taj startni rezon, da ne kažemo tvorničke postavke. ■

До Брисела преко Охрида

Препакиравањем Бриселског споразума у нови Споразум о путу нормализације односа Србије и Косова бриселска и америчка администрација прецизније су одредиле домаће задаће Београду и Приштини. Први лакмус-папир бит ће формирање Заједнице српских опћина

Потписи представника Србије, Косова и Европске уније које су ставили на Бриселски споразум и његове анексе већ десетак година скупљају прашину, а неке од најважнијих тачака тих правно обвезујућих међународних докумената нису реализиране. Остале су мртво слово на папиру углавном због одбијања косовских власти да институционализирају политичку, културну и територијалну аутономију Срба на Косову. Но због тога је мало кога у Бриселу, Берлину, Паризу и Вашингтону бољела глава све док ПУТИНОВА Русија није кренула огњем и мачем на територију Украјине успостављати своје Косово. Од тада навраћанос покушавају затрпати косовски жар на Балкану како се не би поновно распламсао и спојио с ратним пожаром који хара Украјином. Већ је руско припајање Крима показало да формирање и признавање самосталне косовске државе на дијелу територија Србије неће остати специфични глобални изузетак који су одобрили и оживотворили САД, увјерљива већина чланица Европске уније и танка већина чланица Уједињених народа. Руска агресија на Украјину и отимање дијелова њезина територија с руским становништвом драстично су потврдили да косовски изузетак итекако има потенцијала да постане правило у процесу формирања новог свјетског поретка.

Како је Бриселски споразум у суштини креиран да би приволио Србију да добровољно призна реалност самосталне косовске државе, блокада његове реализације у режији власти у Приштини омогућила је и Београду да се све одлучније одупире постизању 'свеобухватног споразума у чијем је средишту међусобно признање Србије и Косова'. Након што су годинама Приштини прешутно одобравали да не реализира онај дио Бриселског споразума којим се мамило Србију да 'призна косовску реалност', Брисел и Вашингтон остали су без муниције којом би пуцали по Београду како би га по кратком поступку натјерали да се добровољно одрекне Ко-

Велик медијски интерес за састанак Вучића, Куртија и Борела на Охриду (Фото: Огњен Теофиловски/Ројтерс/PIXSELL)

сова и наводно потврди њихову тезу о косовском изузетку који потврђује глобално правило о непромјењивости државних граница силом.

ЕУ и САД десет су година Приштини допуштали да позивајући се на косовски устав не формира Заједницу српских опћина, а истовремено су од Београда очекивали да кршећи српски устав призна Косово. Притом су приступне преговоре за чланство у Европској унији користили да методом кухане жабе Србију приведу памети. Руска агресија на Украјину окренула је свијет на главу и знатно убрзала све глобалне процесе, па се и мрцварење Бриселског споразума више није могло наставити. На стол је стављен нови европски план којим се покушава удахнути нови живот Бриселском споразуму и свим његовим анексима. Након лансираних различитих варијанти којима се још једном покушало на препад од Србије искамчити макар посредно признавање Косова, европски је план сада добио службену верзију као приједлог Споразума о путу нормализације односа Србије и Косова.

Иако се ради тек о споразуму којим се додатно разрађује и понешто прецизније дефинира реализација оног Бриселског

и његових анекса, нови је европски план политичком митоманијом готово проглашен завршним документом којим се ставља тачка на српско признање косовске државне самосталности. Да се од бухе радило слона најзорније свједочи прозивање српског председника АЛЕКСАНДРА ВУЧИЋА због његова одбијања да потпише нови европски план који је јавно у цијелости прихватио, осим у дијелу којим се начелно отвара могућност да се Србија сугласи с чланством Косова у УН-у и тако службено призна његову државну самосталност. А Бриселски споразум управо је огледни примјер да и потписани међународни споразуми не вриједе пишљивог боба све док их они који би их морали реализирати прекрајају и свде на своју прчију.

Вишемјесечно надигравање око европског плана који су Србија и Косово прихватили као Споразум о путу нормализације односа Београда и Приштинe, којему је у прошлу суботу на Охриду придодан и анекс којим се прецизира

његова реализација, сугерира закључак да се приближио крај политичким играма без граница око Бриселског споразума. Након свега постало је јасно да су прво САД, а потом и ЕУ, одустали од јуриша на небо, односно од тјерања Србије да одмах призна Косово. Питање статуса Косова рјешават ће се на крају процеса нормализације српско-косовских односа. Охридским анексом додатно је дефинирано да ће реализација европског плана у Србији и на Косову бити саставни дио њихових обавеза у процесу приступања ЕУ-у. Притом ће и Србија и Косово носити свака свој додатни европски терет, па ће и награде и казне добивати свака за себе, а не у пакету, као што је до сада често био случај. Косову је на Охриду дефинитивно задано да мора одмах започети формирање Заједнице српских опћина и то онако како је она дефинирана и прописана Бриселским споразумом и његовим анексима. Србија и Косово сугласили су се и да ће 'у року од 30 дана успоставити Заједнички одбор за мониторинг, којим председава ЕУ'. А како нови споразум и његов охридски анекс не би доживјели отаљавајућу судбину оног Бриселског и његових анекса, 'спровођење свих одредби ће бити обезбеђено и надгледано од стране Заједничког одбора за праћење'.

Споразум и његов охридски анекс тек спорадично дефинирају рокове за реализацију њихових одредби. Реализација ће углавном овисити о томе кад ће и како КУРТИЈЕВА влада омогућити формирање мањинске српске аутономије на Косову. Актуалној америчкој и европској администрацији вријеме полако цури јер им је сједећа година изборна, па ако допусте килаву реализацију новим споразумом ревитализирану реализацију Бриселског споразума, велике су шансе да неки нови посредници наслиједе косовски проблем који се десетљећима успоставља као балканска квадратура круга.

Препакиравањем Бриселског споразума у нови Споразум о путу нормализације односа Србије и Косова бриселска и америчка администрација прецизније су одредиле домаће задаће Београду и Приштини. Тиме су и себи олакшале посреднички и надзорни посао, али су потакле и нови круг унутарњих политичких процеса и спорова у Србији и на Косову око будућег статуса Косова и српско-албанских односа. Формирање Заједнице српских опћина бит ће први лакмус-папир који ће показати хоће ли унутарњи процеси на Косову покренути нови круг конфликта, како оних унутаралбанских, тако и српско-албанских, али и унутар-српских, јер сви они функционирају по методи спојених посуда. Додуше, поучени досадашњим искуством, европски посредници у охридски анекс су уградили и одредбу да ће се 'све дискусије у вези са имплементацијом Споразума одвијати у оквиру Дијалога који води ЕУ' те ону која каже да су 'Косово и Србија примиле к знању да свако непоштовање својих обавеза из Споразума, овог Анекса или претходних споразума о дијалогу може имати директне негативне последице по њихове процесе приступања ЕУ-у и по питању финансијске помоћи коју добијају од ЕУ-а'.

Србија је на својој кожи до сада много пута осјетила европску и америчку шибу, али Косово баш и није. У Србији ће бити проблем ако је већински, попут магарца, оуглала на батине које је добивала, па ће и нове истрпјети, а Косово тек треба показати је ли извукло поуке из грешака које су Србија и други чинили, па због тога таворили на репу еуроинтеграцијских процеса. ■

Šest država traži radnike

Istražili smo koliko je stranaca prošle godine radilo u šest zemalja nastalih raspadom Jugoslavije. Četiri još čekaju na ulazak u EU, koji će sigurno ubrzati odljev njihove radne snage. Među promatranim zemljama Hrvatska prednjači po broju stranih radnika

Ako se prije tri decenije na Balkanu vodio rat za teritorij, danas se vodi za ljude. Godine pljačke nekada društvene imovine, kriminalno provedena pretvorba i privatizacija, zatiranje javnog interesa u korist vlastitog džepa i na kraju osjećaj sveopćeg beznađa koji je zahvatio stanovnike postjugoslavenskih država doveli su do masovnog odljeva radnica i radnika u zapadne zemlje, tako da praktički nijedna od tih novostvorenih republika više ne može živjeti bez strane radne snage. Najprije su odlazili visokoobrazovani, a sada ide tko stigne.

Pokušali smo analizirati kakvo je stanje u svakoj od njih, s tim da četiri od šest država još čeka na ulazak u Europsku uniju, koji će sigurno ubrzati odljev domaće radne snage. Dovoljno je znati da Njemačka godišnje želi privući 400 tisuća kvalificiranih radnika kako bi riješila svoje potrebe za radnom snagom. Ukupno je na području bivše Jugoslavije na kraju prošle godine radilo oko 260 tisuća stranih radnika, od kojih najviše u Hrvatskoj, njih oko 120 tisuća, slijede Slovenija sa 70 tisuća, Srbija s 35,2 tisuće, Crna Gora s 28 tisuća, Sjeverna Makedonija s 5,3 tisuće te Bosna i Hercegovina s 1,2 tisuće. Naravno, većinu njih čine državljani drugih postjugoslavenskih zemalja, ali treba znati da je ukupan broj stanovnika na području nekadašnje Jugoslavije u odnosu na 1991. godinu pao skoro za petinu.

Hrvatska

Prošle godine Hrvatska je odobrila rekordan broj dozvola za boravak i rad za strane radnike. Produljeno je ili izdano novih dozvola za čak 124.121 osobu, što je 42,3 tisuće više nego godinu ranije. Za usporedbu, to je tek nešto više od 116,7 tisuća, koliko je građana prijavljeno na Hrvatskom zavodu za zapošljavanje. Prema podacima MUP-a, u Hrvatskoj radi najviše državljana BiH, njih 36,8 tisuća, dok je Srbija druga sa 19,2 tisuće. Na treće mjesto strelovito su se probili Nepalci, njih čak 12,2 tisuće radi uglavnom slabije plaćene poslove, poput dostavljanja ili u poljoprivredi. Za usporedbu, 2021. godine bilo ih je tek 4,7 tisuća. Slijede Makedonci (10,1 tisuću), Kosovari (devet tisuća)... Kako bi dodatno ubrzala zapošljavanje, Hrvatska

je ukinula princip kvota za strane radnike i uvela postupak testa tržišta rada koji traje nekoliko tjedana.

U strukturi poslova prednjače graditeljstvo (53,8 tisuća) te turizam i ugostiteljstvo (32,3 tisuće), potom industrija, promet i veze, poljoprivreda i ribarstvo... Među zanimanjima najtraženiji su zidari, konobari, tesari, radnici u visokogradnji i kuhari, ali zanimljivo je da raste broj njegovatelja nasuprot dosadašnjim trendovima odlaska hrvatskih državljana u druge države. Inače, lani je zdravstvo ojačano s 43 strana liječnika i deset medicinskih sestara. Još jedan komparativni podatak puno govori o kakvom obratu se radi. Godine 2016., na primjer, izdane su tek 4,2 tisuće dozvola za boravak i rad, što je tri puta manje nego što je samo Nepalaca na kraju prošle godine bilo u Hrvatskoj. Taj će se trend bez sumnje nastaviti. Predviđanja govore da će ove godine na Jadranu trebati najmanje 40 tisuća stranih radnika, pri čemu se Hrvatska sve više otvara bugarskim državljanima koji su zbog bliskog jezika u prednosti pred Filipincima ili Indijcima. Inače, u Hrvatskoj se broj ljudi u odnosu na 1991. smanjio za gotovo milijun stanovnika.

državama, najviše se traže zidari, armirači, pomoćni građevinski radnici, zavarivači, ali i IT stručnjaci. Za Srbiju je specifičan veliki rast broja ruskih državljana, što se svakako treba pripisati i ratu u Ukrajini. Naime, 2021. godine Rusima je izdano 1,4 tisuće dozvola, a lani 8,1 tisuća. U Srbiji je trenutno nezaposleno 427,6 tisuća osoba. Na području Srbije u odnosu na 1991. godinu ima 2,5 milijuna ljudi manje.

Crna Gora

Čak i nevelika Crna Gora muku muči s radnicima. Prošle godine izdano je 27,7 tisuća radnih dozvola za strance, gotovo sedam tisuća više nego godinu ranije i skoro duplo u odnosu na 2016. Zanimljivo je da među njima najviše ima državljana Ruske Federacije, njih 7,3 tisuće, slijede Turci, Srbi, Kosovari, potom državljani BiH, Albanije, Ukrajine, a među prvih deset je i Kina. U Crnoj Gori, gdje je nezaposlenih oko 50 tisuća, dozvole se izdaju za rad u građevinarstvu, uslužnim djelatnostima, turizmu, informiranju i komunikacijama, te trgovini. Crna Gora ima otprilike jednak broj stanovnika kao i 1991. godine.

Sjeverna Makedonija

Predviđa se da će Sjeverna Makedonija uskoro trebati najmanje deset tisuća stranih radnika godišnje. Prošle godine u toj državi radilo je 5,3 tisuće stranaca s radnom dozvolom. Najugroženiji su građevinski sektor, kao i sektori ugostiteljstva i turizma, jer Makedonci rado odlaze raditi u zemlje poput Hrvatske i Slovenije. Također su najavljeni liberalizacija tržišta radne snage i istraživanje koja zanimanja zahtijevaju dolazak stranaca. Prema dostupnim podacima, od 2002. do 2021. godine radno sposobno stanovništvo smanjeno je za 12,4 posto, odnosno u 20 godina emigriralo je 150.000 mladih do 29 godina, zbog čega u Sjevernoj Makedoniji sve teže pronalaze kvalificiranu radnu snagu.

Bosna i Hercegovina

Premda na tržištu rada u BiH, prema tvrdnjama Udruge poslodavaca Federacije BiH, nedostaje oko 30 tisuća radnika – od čega 20 tisuća na području Federacije, a deset u Republici Srpskoj – država je nesklona masovnom izdavanju radnih dozvola. Podaci Agencije za rad i zapošljavanje BiH kažu da je u prvih šest mjeseci 2022. ukupno za područje cijele države izdano 1270 radnih dozvola, od kojih pola za one s visokom ili višom stručnom spremom. Najviše je izdano u sektoru građevinarstva i trgovine, i to za državljane Srbije (253), potom Turske (242), Kine (85), Kuvajta, Bangladeša, Ujedinjenih Arapskih Emirata, Sirije, Albanije, Hrvatske (32)... Istraživanja, međutim, pokazuju sve veću potrebu za novim radnicima, kojih sve velikog iseljavanja jednostavno nema. Inače, na Zavodu za zapošljavanje prijavljeno je oko 350 tisuća ljudi, no uglavnom zbog zdravstvenog osiguranja. Jedan dio njih radi nešto drugo, dok su drugi otišli u inozemstvo. U toj državi najavljuje se liberalizacija tržišta rada s obzirom na to da proces dovođenja stranih radnika traje između šest mjeseci i godine dana. BiH je od osamostaljenja ostala bez najmanje 900 tisuća ljudi. ■

Građevinski radnici su među najtraženijima (Foto: Hrvoje Jelavić/PIXSELL)

Rasizam na Europskom trgu

Dva rasistička napada na strane radnike u centru Zagreba posljedica su dugotrajno kultivirane desničarske atmosfere mržnje i tek mali dio stvarnih slučajeva. Osim s takvim napadima, strani radnici iz Nepala, Indije, Bangladeša suočavaju se s lošim smještajem, uvjetima rada, iskorištavanjem

Oni dostavljaju hranu, njima dostavljaju batine (Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)

VERBALNI napad, usred bijela dana, na zagrebačkom Europskom trgu, na dostavljača Wolta i napadačevo dizanje desnice u zrak i ostrašćeno uzvikivanje

‘Heil Hitler’ prilikom hapšenja, zatim u noćnim satima, na Ilici, verbalni, a potom i fizički napad na dvojicu radnika koji se potom sklanjaju u obližnji kafić gdje opet bivaju napadnuti, kronika je registriranih napada u kojima su žrtve bili strani radnici iz Indije.

U oba slučaja policija je reagirala i uhitila nasilnike. Registrirani napadi, oba na rasnoj osnovi, otvaraju nove mučne teme za naše društvo. Sličnih rasističkih napada u Hrvatskoj zasigurno ima više, ali ih žrtve ne prijavljuju zbog doživljenog straha. Atmosfera straha za strane radnike na hrvatskim ulicama dobrim je dijelom posljedica godina podgrijavanja desničarske atmosfere koja na svaku različitost reagira ostrašćeno i s mržnjom. Problem stranim radnicima nisu samo govor mržnje i fizički napadi nego i neuređeni uvjeti rada. U demografski potonuloj Hrvatskoj iz koje su mnogi otišli u zapadne zemlje, stranih radnika iz Indije, Nepala, Filipine, Bangladeša bit će sve više.

Glavni tajnik Novog sindikata TOMISLAV KIŠ poručuje da svi strani radnici koji su u Hrvatsku ušli legalno s radnom dozvolom trebaju biti zaštićeni.

— Postoji više verbalnih i fizičkih napada na strane radnike nego što je to poznato javnosti, ali to ne možemo dokazati. Iako je hrvatska javnost jednoglasno osudila jedini rasistički napad koji je dospio u javnost, strani radnici o svojim lošim iskustvima ne žele govoriti čak ni sa skrivenim identitetom. Jedan od velikih strahova stranih radnika je ponašanje nekih državnih službi kad dođu prijaviti neku nepravilnost jer vrlo često takav slučaj završi loše po stranog radnika. Ispod te tišine dešava se nešto za što ne znamo da postoji i mislimo da toga nema. S druge strane, državnim organima teško je reagirati ako se o tim napadima šuti, ako nitko neće posvjedočiti, dati iskaz. Nije dobro da javnost za te slučajeve napada ne zna. Jako dobro znamo koje su povijesne okolnosti dovodile do devijantnih razvoja ljudskog društva i ideja koje su danas zabranjene. Zato je potrebno reagirati na vrijeme – kazao je za Novosti Kiš.

— Strani radnici su ljudi koji su ovdje došli iz očaja očekujući nešto malo više kruha nego što bi zaradili u svojoj zemlji i svako ružno ponašanje prema njima je neljudsko. U stranoj su državi, boje se za svoju egzistenciju. Oni dolaze preko agencija, familijarno dižu hipotekarne kredite od osam tisuća eura da bi platili agencijsku proviziju. Obećaju im 800 eura neto plaću, smještaj, prehranu, sredstva za rad. Kad dođu u Hrvatskoj dočeka ih stvarnost: prijavljuje ih se na dva-tri sata, tjera ih se da rade od nemila do nedraga, neki su smješteni u neljudskim uvjetima i s previsokim cijenama za ono što im se pruža. Događaju se ružne stvari koje treba prevenirati, ali naše zakonodavstvo upravo to omogućuje – govori Kiš.

Dodaje da je Hrvatska deficitarna što se tiče domaće radne snage i nitko razuman ne bi trebao imati ništa protiv stranog radnika.

— Država mora osigurati identične uvjete za rad, kao i kontrolu ulaska stranih radnika sukladno potrebama tržišta. U suprotnom ćemo imati inflaciju radnika što će dovesti do pada cijene rada. Država je jako zakazala već na samom početku. Ne postoji nikakva kontrola broja ni kvalitete uvoza stranih radnika. Svjedočimo da je stranih radnika svakim danom sve više, sve više osoba radi jedan određeni posao, svaka od tih osoba mora manje raditi i samim time manje zaraditi – tvrdi glavni tajnik Novog sindikata.

Pučka pravobraniteljica TENA ŠIMONOVIĆ EINWALTER za Novosti ističe da je važno osuditi rasističke napade, i javno i pravno, ali slati

i jasne poruke oko lošeg tretmana stranih radnika u Hrvatskoj.

— Rasna diskriminacija je, nažalost, prisutna i u Hrvatskoj, a na njene uzroke i posljedice ukazuju i dva sramotna napada koja su se u kratkom razdoblju dogodila u Zagrebu. Svakako je porazno što je netko mislio da može riječima i udarcima napadati druge ljude zbog njihovog podrijetla, odnosno boje kože. Pritom je ovaj posljednji slučaj pokazao i kako se lako govor mržnje može prelići i u fizičko nasilje. Pozitivno je da su u ta dva slučaja nadležna tijela stvarno brzo reagirala. No ne mogu reći da su javne osobe, posebno visoki dužnosnici, u većoj mjeri i glasnije osudili te napade, a što bi bilo korisno kada ovakvi i slični događaji dođu do javnosti – upozorava pučka pravobraniteljica.

Ona poručuje da je važno da građani i strani radnici fizičke napade i govor mržnje svakako trebaju prijavljivati policiji ili državnom odvjetništvu kako bi neprihvatljivi ispadi dobili i sudski epilog, odnosno počinitelji bili sankcionirani.

— Stranih je radnika sve više u Hrvatskoj. Prošle godine je izdano oko 124 tisuće radnih dozvola za strance i njihov broj će vjerojatno još rasti. Uz netrpeljivost i diskriminaciju, problem koji uočavamo i na koji upozoravamo je i kršenje prava stranih radnika vezanih uz rad. Zabrinjavajući su podaci Državnog inspektorata koji pokazuju da je prošle godine više od 500 državljana trećih zemalja radilo za poslodavce protivno Zakonu o strancima, što je čak 50 posto više takvih kršenja prava u odnosu na godinu ranije. Najviše je takvih primjera u građevinarstvu, ugostiteljstvu i ostalim uslužnim djelatnostima. Međutim, pitanje je i koliko takvih slučajeva ne bude prijavljeno i otkriveno. Kada se nama obraćaju, a najviše to rade radnici iz susjednih zemalja, pritužuju se na rad bez radne dozvole, neuredne evidencije o rasporedu radnog vremena, nezakonit i neplaćeni prekovremeni rad, neisplatu plaće i slično. Trenutno postupamo i u nekoliko predmetu vezanih za neadekvatan smještaj stranih radnika – iznosi pučka pravobraniteljica i zaključuje da se stranim radnicima koji često ne znaju jezik, pravni sustav i sustav zaštite svojih prava moraju osigurati pristojni uvjeti, informirati ih o pravima i načinima njihove zaštite, kao i da je u Hrvatskoj potrebna javna politika usmjerena na integraciju u društvo, posebno kroz učenje jezika.

TOMISLAV TOMAŠEVIĆ, gradonačelnik Zagreba poručio je da u Zagrebu nema mjesta za diskriminaciju, a kamoli za rasizam i fizičko nasilje temeljeno na rasnoj osnovi.

‘Najoštrije osuđujem napad na strane radnike. Zagreb nije takav grad i nikad neće biti takav grad. Drago mi je da su te budale uhićene i očekujem da budu najoštrije kažnjene, kao što je uhićen i onaj počinitelj koji je prije tjedan dana vrijeđao usred bijela dana i uzvikivao nacističke pozdrave. Pozivam druge političke opcije da kažu ‘ne’ i pokažu nula tolerancije za bilo kakvo rasističko nasilje, vrijeđanje ili mržnju po bilo kakvoj osnovi. Takve stvari moraju se suzbiti u korijenu i očekujem da će

Dragan Bađić (Foto: Marko Prpić/PIXSELL)

Prema podacima Državnog inspektorata, lani je više od 500 državljana trećih zemalja radilo protivno Zakonu o strancima, što je čak 50 posto više nego godinu ranije. Najviše je takvih primjera u građevinarstvu, ugostiteljstvu i uslužnim djelatnostima, navodi Šimonović Einwalter

Tena Šimonović Einwalter
(Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

počinitelji biti najoštrije kažnjeni tako da to više nikom ne padne na pamet’, rekao je hrvatskim medijima gradonačelnik Tomašević.

Saborska zastupnica Možemo! SANDRA BENČIĆ za Novosti ističe da država nije napravila ništa u definiranju i provođenju integracijske politike i poboljšavanju položaja stranih radnika.

— Nemamo nikakav plan, mjere, ciljeve, što želimo postupcima integracije, koga i na koji način želimo integrirati u hrvatsko društvo. Stvorena je velika siva zona. Jako je važno svaki od tih napada osuditi s najviših političkih razina. Nužno je spriječiti dublje društvene sukobe koji se mogu dogoditi, kao i imati efikasan policijski i pravosudni aparat kako bi se zbilja poslala poruka da se u Hrvatskoj govori mržnje neće tolerirati. Kad se dese ovako ružni izgredi i govori mržnje trebamo samo pomisliti kako bi bilo da se napadaju Hrvati u Austriji, Švedskoj ili Švicarskoj zato što su Hrvati na radu u tuđoj zemlji. Strani radnici u Hrvatskoj rade poslove koje su radili naši sugrađani koji su otišli te poslove raditi u zapadne zemlje za puno veće plaće. Ključno je da shvatimo da ti strani radnici u Hrvatsku dolaze kako bi preživjeli, ali isto tako moramo jako dobro znati da i mi kao država i ekonomija bez njih ne možemo preživjeti – kaže Benčić i navodi da je Grad Zagreb jedina institucija koja ima integracijsku politiku usvojenu lani.

— Državne institucije nam ne daju, ili ne znaju, podatak koliko je stranih radnika u Hrvatskoj. Imamo potpuno nepripremljeno

društvo, građane, institucije i poslodavce za prihvatanje stranih radnika iz drugih sredina, kultura, etnosa i to će eksplodirati. Domicilno stanovništvo je dezinformirano ili neinformirano i kao takvo podložno lažnim utjecajima i strahu. U strahu se dešavaju ovakvi incidenti i za to je odgovorna država. Nakon što su nam sedamdesetih-osamdesetih godina prošlog stoljeća prestali dolaziti iz nesvrstanih zemalja Hrvatska ima situaciju potpuno ‘bijele Hrvatske’. Država mora osigurati stranim radnicima iste plaće i uvjete kakve imaju domaći radnici kako hrvatski građani ne bi mislili da im strani radnici krađu poslove zato što su jeftiniji. Strani i domaći radnici moraju shvatiti da su zajedno u borbi za bolje uvjete rada – navodi Benčić.

Saborski zastupnik HSS-a KREŠO BELJAK ističe da strane radnike kao društvo nismo spremni prihvatiti.

— Na naplatu dolazi tridesetogodišnje toleriranje svih vrsta nasilja. Stanje zasad nije dramatično, ali s obzirom na to da možemo očekivati još masovnija useljavanja stranaca, verbalni i fizički napadi i govori mržnje vjerojatno će se još češće dešavati. U Hrvatskoj, s izrazito negativnom demografskom slikom, ne postoji demografska politika koja će ‘izroditi mlade Hrvate’. Ukoliko želimo preživjeti kao država jedini nam je spas u useljavanju stanovništva. Ako se skroz zatvorimo, neće imati tko raditi za naše mirovine. Budala je uvijek bilo, ali te budale treba zakonski sankcionirati kao primjer ostalima – kaže Beljak koji smatra da je jedini način da mladi ljudi shvate stvarnost u kojoj govor mržnje i nasilje ne smiju biti prihvatljivi jest da društvo i država inzistiraju na drakonskim kaznama kao mjeri predostrožnosti.

— Kao društvo ne bismo smjeli popuštati pred govorima mržnje, a naravno da popuštamo. Mi smo država u kojoj jedan BUJANEC promovira govor mržnje i slobodno drži *talk show*, jednu od najgledanijih emisija, i to nitko ne smatra spornim. Nastavnici su potplaćeni, nastavnicima je oduzet autoritet, a nastavnici vjeronauka koji trebaju govoriti o miru najčešće govore o stvarima koje nisu prihvatljive ni u kršćanskom nauku ni u katoličanstvu, a ni u suvremenoj civilizaciji. Neke se stvari jednostavno ne smiju prepustiti slučaju, ali nažalost kod nas se to desilo. Iz iskustva zapadnih zemalja za očekivati je da i useljenici u slučaju učestalih napada na njih organiziraju obranu, kontraudar. Ne znam kako ćemo tada mi kao društvo reagirati. Sve se to dešava i dešava u zapadnim zemljama koje su uglavnom tolerantnije nego što je Hrvatska – navodi Beljak.

Za redovnog profesora sociologije sa Filozofskog fakulteta DRAGANA BAĐIĆA iskazani govori mržnje prema stranim radnicima na zagrebačkim ulicama nisu iznenađenje.

— Samo sam čekao kada ćemo čuti vijesti o napadima na rasnoj ili nekoj ksenofobnoj osnovi. Sigurno ima više verbalnih i fizičkih napada i govora mržnje od dva poznata slučaja. Negativne reakcije bile su očekivane jer

Tomislav Kiš (Foto: Luka Stanzl/PIXSELL)

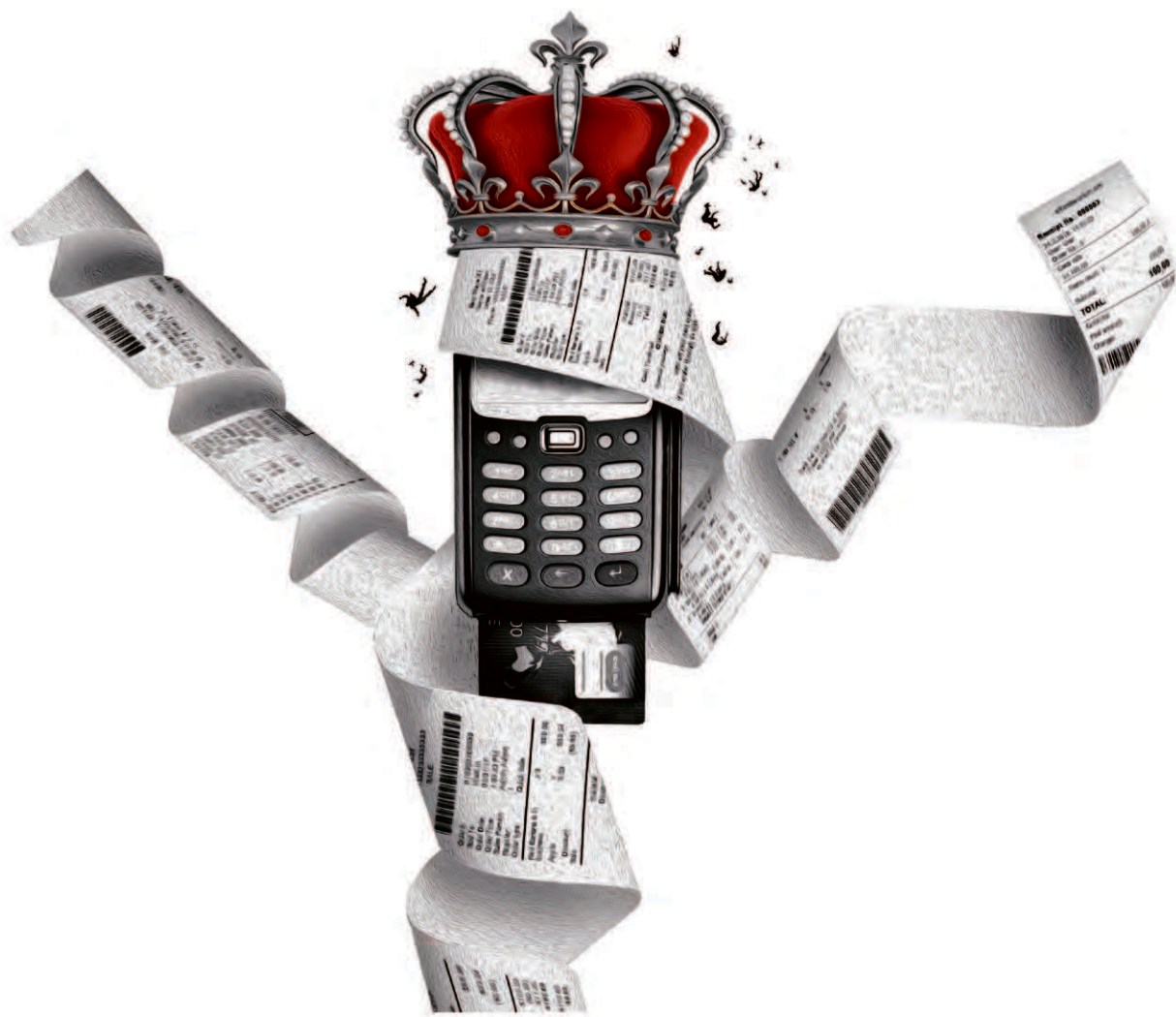
Imamo potpuno nepripremljeno društvo, građane, institucije i poslodavce za prihvatanje stranih radnika iz drugih sredina, kultura, etnosa i to će eksplodirati. Nakon što su nam prestali dolaziti iz nesvrstanih zemalja Hrvatska ima situaciju potpuno ‘bijele Hrvatske’, kaže Benčić

Sandra Benčić (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

su strani radnici, bitno različiti od domicilnog stanovništva, novost i nepoznanica za hrvatsko društvo. Očekivano je da strani radnici neće prijavljivati napade koje doživljavaju. Oni dolaze iz drugačijeg kulturnog i političkog sustava, nemaju iskustva kako će reagirati hrvatska policija i nemaju povjerenja u naše državne organe jer s policijom najčešće imaju loše iskustvo iz svojih matičnih država kao i s državnim tijelima. I druga imigrantska društva na početku procesa useljavanja stranaca prolazila su kroz iste društvene izazove – govori Bađić i napominje da tema problematike stranih radnika i useljenika tek ulazi u hrvatski društveni prostor.

— Prema nekim međunarodnim istraživanjima, recimo Europskog društvenog istraživanja, stavovi hrvatskih građana prema useljenicima pozitivniji su od prosjeka Europske unije. Međutim, to nije zato što smo mi nešto ekstra tolerantni, nego zato što do sad nismo imali iskustvo života i suživota s različitim useljenicima. Hrvatska je zapravo tek na početku procesa oblikovanja stavova i društvene atmosfere prema useljenicima. Možemo očekivati zaoštavanje društvene atmosfere, ne nužno napada, ali sasvim sigurno politizaciju pitanja statusa i položaja useljenika. Samo je pitanje kad će neki politički poduzetnik ugledati tu priliku i početi je problematizirati i politizirati kako bi osvojio političke bodove. Kad krene taj politički proces, pokrenut će se onda i ozbiljna društvena rasprava. Zasad smo tek u početnoj fazi – zaključuje Bađić. ■

Lova do Glova

Dok Evropska unija nastoji riješiti problem radnika digitalnih platformi, oni se u Hrvatskoj suočavaju s dodatnom eksploatacijom preko posredničkih ‘poslodavaca’. ‘Agregatori rade prljavi dio posla, da bi platforma bila čista’, navodi Ivan, koji vozi za Uber i Bolt. Procjenjuje se da u Hrvatskoj ima oko 194.000 platformskih radnika

MARIN je počeo raditi za Glovo u Zagrebu u martu 2022., privučen obećanjem ove dostavne službe o ‘zabavnom načinu zarade’ i ‘slobodi da sami odredite svoje radno vrijeme’. Međutim, ‘zabava’ i ‘sloboda’ imaju svoju cijenu.

MARIN (ovo nije njegovo pravo ime) nije formalno bio zaposlen kod digitalnog kurirskog giganta, pa uplate za obavljene posao nisu mogle leći direktno na njegov lični bankovni račun. Menadžeri u Glovu preporučili su da pokuša s posrednikom,

takozvanim agregatorom, koji će postati njegov službeni poslodavac. Za to je agregator uzimao deset posto Marinove zarade, koja je počela opetovano kasniti.

‘Plaću za osmi mjesec sam dobio 5. oktobra’, priča Marin za BIRN. ‘To je, već ono, veliko kašnjenje.’ Govoreći o svojim problemima u Glovu, Marin ističe da mu je ‘rečeno da kontaktira svog poslodavca, agregatora. To je praktički bilo to. Na neki način kao da ste prepušteni sami sebi’.

FRAN, bivši dostavljač Bolta, promijenio je pet agregatora za nešto više od godinu dana rada za platforme. Počeo je u januaru 2021.

godine, kada su bile na snazi mjere protiv širenja pandemije Covida-19 i kada je veliki broj ljudi ostao u svojim domovima. Prisjeća se da je prvih radnih dana bio zadovoljan, baš kao što su platforme obećavale u reklamama. ‘Prvi dan mi je bio super, u vrijeme drugog lockdowna kada praktički niko ni nema posao, imam *job* koji se svodi na to da imam bicikl, istražujem grad i slušam glazbu, a dobivam prosječnu satnicu od 50 kuna neto (6,7 eura). Radio sam koliko hoću i kada hoću, fenomenalno!’ kaže Fran za BIRN.

U maju prošle godine prestao je da radi u ovom sektoru. Rekao je da ga je uzasto-

pna potraga za ‘normalnim’ agregatorom, ali i promjene uslova rada od strane same platforme, poput snižavanja satnica i bonusa, motivisala da potraži posao u drugom sektoru. Od dostave hrane preko čišćenja domova i vožnje do marketinga, desetina miliona takozvanih platformskih radnika širom svijeta zarađuju novac putem digitalnih platformi koje povezuju kupce i prodavce roba i usluga.

U Hrvatskoj se, kako se navodi u medijima, oko 80 odsto takvih radnika odlučuje zaposliti kod agregatora, dok su ostali registrovani kao samozaposleni. Radnici platformi i sindikati ukazuju na široko rasprostranjeno kršenje zakona, pri čemu brojni agregatori radnicima djelimično isplaćuju platu u gotovini, čime se smanjuje nivo doprinosa za socijalno osiguranje i poreza, ali i radnici uvijek rade više sati od predviđenih u njihovim ugovorima.

‘U ugovorima obično stoji da kurir radi dva sata dnevno, ali može da radi koliko hoće, to niko ne provjerava’, kaže Fran. Dodaje da je svu platu primao na svoj bankovni račun, ali da ona nikada nije evidentirana kao plata niti je uplaćivana od njegovog agregatora pod službenim imenom firme, već od privatnog lica, kao da prima novac od prijatelja.

S druge strane, digitalni giganti poput španjolskog Glova ili aplikacije Uber, čije je sjedište u San Franciscu, oslobođeni su mnogih obaveza koje dolaze sa formalnim zaposlenjem. ‘Agregatori rade prljavi dio posla, da bi platforma bila čista’, navodi IVAN (ovo nije njegovo pravo ime), koji vozi za Uber i Bolt, čije je sjedište u Tallinnu. ‘Ubera se ne tiče to što doprinosi za socijalno osiguranje nisu plaćeni ili što radnik nema pravo na plaćeni godišnji odmor’, dodaje on.

Ivan, Fran i Marin su govorili pod uslovom da ostanu anonimni zbog straha da će u suprotnom to uticati na njihov posao.

Gotovina je glavna

Korištenje algoritama od strane digitalnih platformi za praćenje, pa čak i disciplinovanje platformskih radnika je dobro poznata stvar, ali manje se zna o starim načinima iskorištavanja radnika – od strane stvarnih ljudi koji ih kao posrednici ‘zapošljavaju’.

Evropska unija procjenjuje da oko 28 miliona ljudi radi putem digitalnih platformi, a očekuje se da će njihov broj do 2025. godine porasti na 43 miliona. Procjenjuje se da u Hrvatskoj, koja se EU-u pridružila 2013. godine, ima oko 194.000 platformskih radnika od ukupno oko 1,7 miliona radno sposobnog stanovništva. Velika većina je zaposlena kod agregatora koji, prema oglasima objavljenim na internetu, naplaćuju od pet do deset odsto nečije zarade. Neki radnici navode da je ovaj procenat još veći.

Prema hrvatskom ogranku Bolta, agregatori mogu zaposliti ljude koji nisu u poziciji da otvore svoj biznis. ‘Agregatori također omogućavaju veću fleksibilnost u radu i pristup dodatnim sredstvima za rad, na primjer automobilima ili skuterima’, kazali su za BIRN. Ivan ističe da kada je riječ o samozapošljavanju, prisutan je i strah od birokratije. ‘Oni se plaše papirologije i ovo ne vide kao dugoročan posao’, ističe on i dodaje: ‘Oni samo žele da zarade, koliko mogu, što više novca, što je brže moguće.’ Međutim, izbjegavanje birokratije ima svoje negativne strane.

Policija u Dubrovniku podnijela je u julu 2021. godine kaznenu prijavu protiv dvojice predstavnika kompanije koja se bavila taksi uslugama zbog sumnje da nisu isplaćivali plate, da su kršili prava socijalnog osiguranja i utajili porez i carinu u iznosu većem

od 132.000 eura. Prema podacima policije, kompanija je zapošljavala 16 ljudi, uglavnom na nepuno radno vrijeme, ali je samo dio plata uplaćivala na njihove bankovne račune, dok je ostatak isplaćivan u gotovini. Povremeno, bez ugovora, radilo je još 26 ljudi, čije su plate isplaćivane samo u gotovini. Iz policije su za BIRN potvrdili da je u pitanju ‘digitalna platforma taksi usluga’, dok su lokalni mediji objavili da je kompanija zapošljavala vozače za Uber. BIRN je uputio pitanje Uberu o ovom slučaju, ali odgovor nismo dobili.

Neregularnosti s ugovorima i rasprostranjenost rada na crno su problemi kojima svjedoče sindikati u Hrvatskoj, objašnjava SUNČICA BRNARDIĆ, pravna savjetnica u Savezu samostalnih sindikata Hrvatske (SSSH). Brnardić kaže da neki radnici smatraju da nemaju drugog izbora osim da pristanu na takve neregularne ugovore i da se odreknu radničkih prava jer više vole da budu plaćeni u gotovini, možda zato što su im bankovni računi blokirani ili su pod ovrhom. Ivan objašnjava da neki od njegovih kolega iz Ubera i Bolta žele da budu plaćeni na ruke jer su već u penziji ili primaju naknadu za nezaposlene, ‘pa žele da nastave ovako što duže mogu’.

Prihodi rastu

Nije poznato koliko agregatora radi u Hrvatskoj, ali BIRN je analizirajući oglase za posao na internetskim stranicama i društvenim mrežama identifikovao najmanje 42. Otprilike dvije trećine postoji manje od tri godine. A njihova zarada raste, pokazuje analiza finansijskih podataka iz privatnog poslovnog registra FinInfo. Između 2019. i 2021. ukupan prihod ovih kompanija porastao je sa nešto više od milion eura na 14,6 miliona.

Prema hrvatskom Zakonu o radu, poslodavac uposleniku osigurava posao i isplaćuje platu za obavljeni rad, dok je uposlenik dužan da poslove obavlja prema uputstvima poslodavca. Budući da agregatori u Hrvatskoj trenutno djeluju kao poslodavci platformskih radnika, trebali bi unaprijed odrediti njihovu platu i dati im upute kako da obavljaju svoj posao. Dakle, pored mnogih nepravilnosti s ugovorima, način na koji agregatori generalno posluju uopšte nije kompatibilan s principom zapošljavanja, naglašava Brnardić. Agregatori ne određuju unaprijed platu koju će radnik primati, jer to zavisi od aplikacije, niti govore uposleniku kako i kada da radi. Uposleni kod agregatora nemaju pravo ni na plaćeni godišnji odmor ni na bolovanje. Stoga Brnardić postavlja pitanje da li zaista postoji pravni osnov da se takvi agregatori smatraju poslodavcima.

‘Možete zaboraviti na plaćeno bolovanje ili godišnji odmor. Ako te zvekne auto i slomiš nogu, nemaš plaćeno bolovanje. Svu radnu opremu morao sam si sam pribaviti – vozilo, mobilni telefon i internet, punjač, rukavice, jaknu za kišu. Agregator mi je samo dao 90 odsto moje zarade i to je bila cijela njegova svrha’, kaže Fran. ‘U šali, mnogi kuriri agregatore nazivaju aligatorima.’

‘Ova vrsta posrednika je nespojiva sa onim koga smatramo poslodavcem’, objašnjava Brnardić. ‘U okviru ovog modela nema jasne implementacije propisa o radu jer je to nemoguće.’ Ona agregatore upoređuje sa agencijama za privremeno zapošljavanje, poslovnim modelom koji je regulisan hrvatskim Zakonom o radu. Međutim, za razliku od agregatora, agencije preuzimaju formalne obaveze poslodavca, snose rizike vezano za upravljanje radnom snagom i ne mogu naplatiti radniku nakna-

‘Možete zaboraviti na plaćeno bolovanje ili godišnji odmor. Ako te zvekne auto i slomiš nogu, nemaš plaćeno bolovanje. Svu radnu opremu morao sam si sam pribaviti... Agregator mi je samo dao 90 odsto moje zarade i to je bila cijela njegova svrha’, kaže Fran

du za raspoređivanje u drugu kompaniju, što je praksa kojom se bave agregatori, a koja će, kada stupe na snagu nove odredbe Zakona o radu, postati nezakonita.

‘Na plećima radnika’

Obećavajući da će regulisati ovu oblast, zakonodavci su u decembru usvojili novi Zakon o radu koji se bavi radom preko platformi i ulogom posrednika. Prema izmjenama, koje će stupiti na snagu u januaru 2024. godine, agregatori i digitalne platforme za zapošljavanje klasifikovani su kao poslodavci. Agregatorima više neće biti dozvoljeno da radnicima naplaćuju posredničku naknadu, dok će digitalne platforme biti odgovorne za obaveze koje posrednik preuzima prema zaposleniku, osim u slučajevima kada dokaže da agregator sa kojim radi plaća radnicima penzijsko i zdravstveno osiguranje, da redovno isplaćuje plate i da nema neizmirenih poreskih računa. No, novom zakonu upućene su kritike, ne samo od strane Evropske konfederacije sindikata (ETUC), koja se dopisom obratila vladi u oktobru. ‘Bojimo se da bi legalizacija ‘agre-

gatora’ zakonom samo dodatno zaštitila digitalne platforme od njihovih obaveza iz Zakona o radu kao poslodavaca (uključujući provođenje takvih obaveza kroz sudski spor)’, napisali su iz ETUC-a. ‘Radnici zaposleni preko ‘agregatora’ bili bi isključeni iz mogućnosti primjene pretpostavke radnog odnosa u odnosu na digitalne radne platforme.’

IGNACIO DORESTE, savjetnik za tržište rada i zapošljavanje u ETUC-u, ističe da, iako posrednici postoje i u drugim zemljama EU-a kao što su Njemačka, Španjolska i Poljska, ‘ono što je možda jedinstveno u Hrvatskoj je činjenica da je vlada potpuno usklađena s digitalnim radnim platformama’. ‘U osnovi, (zakon) daje pravnu sigurnost digitalnim radnim platformama da nastave da rade u vakuumu u kojem mogu imati koristi od svih bogatstava uštedenih na plećima radnika’, ističe Doreste za BIRN.

Hrvatska udruga poslodavaca (HUP) nije odgovorila na upit za komentar za ovu priču. Iz Bolta su za BIRN kazali da posluju u skladu s hrvatskim zakonima i da od svojih partnera ‘očekuju istu razinu etike u poslovanju’.

Hrvatske podružnice Glova i Wolta, još dviju velikih platformi za dostavu hrane, odgovorile su zajedno preko agenta za odnose s javnošću, rekavši da je u interesu digitalnih platformi ‘da surađuju s pouzdanim partnerima, bilo restoranima, trgovinama ili agregatorima’. Platforme obično provjeravaju agregatore prije nego što potpišu ugovore s njima, između ostalog i da li imaju poreska ili dugovanja prema svojim uposlenicima. ‘Također, kada se radi s partnerom, ako (digitalne platforme) dobiju informaciju da partnerska kompanija ne plaća dostavljačima... ili da se (kompanija) bavi nekim nezakonitim aktivnostima, i ako se utvrdi da su te informacije točne, prekidaju saradnju’, rekli su iz Glova i Wolta.

Obje firme su pozdravile novi hrvatski Zakon o radu, osim odredbe koja zahtijeva da platforme provode mjesečni monitoring agregatora s kojima rade. ‘Izlaganje digitalnih platformi dodatnom administrativnom opterećenju i nametanju strožih pravila – kojih se moraju pridržavati u usporedbi s drugim poduzećima – također može usporiti razvoj ovog sektora, što bi vodilo do sporijeg poboljšanja kvalitete usluge’, kazali

Prosvjed u Zagrebu početkom marta (Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)

Ignacio Doreste, savjetnik za tržište rada i zapošljavanje u ETUC-u, ističe da, iako posrednici postoje i u drugim zemljama EU-a, ‘ono što je možda jedinstveno u Hrvatskoj je činjenica da je vlada potpuno usklađena s digitalnim radnim platformama’

su oni. Glovo nije odgovorio na pitanje da li još uvijek radi s agregatorom koji je više puta kasnio s isplatom Marinu i koji mu još uvijek duguje novac.

Neizvjesna pozicija EU-a

U decembru 2021. godine, izvršna ruka EU-a, Evropska komisija, predložila je direktivu koja ima za cilj da obaveže digitalne radne platforme da preuzmu obaveze tradicionalnih poslodavaca. Komisija je saopštila da će direktiva staviti tačku na pogrešnu klasifikaciju miliona platformskih radnika koji su klasifikovani kao samozaposleni, iako ispunjavaju sve kriterijume da budu klasifikovani kao zaposleni, sa svim pravima koja dolaze s tom klasifikacijom. U početku, direktiva se nije doticala pitanja posredničkih kompanija; češko predsjedništvo EU-om pokušalo je to promijeniti, ali izmijenjeni prijedlog koji su dali nije dobio dovoljnu podršku. Nova pravila su trenutno u fokusu pregovora između Komisije, Evropskog parlamenta i Vijeća, tako da ostaje nejasno kako će blok regulisati ulogu posrednika. Glasnogovornik Komisije za BIRN je izjavio da i Vijeće i Parlament ‘razmatraju pitanje posrednika kako bi osigurali da upotreba posrednika ne dovede do nižeg nivoa zaštite osoba koje obavljaju platformske poslove’.

Doreste ističe da bi svaka šira primjena posredničkog modela oslabila pregovaračku poziciju platformskih radnika u odnosu na njihove poslodavce i ograničila mogućnost sindikalnog udruživanja. ‘Umjesto da dva miliona ljudi u Evropi radi za Deliveroo, možda ćemo imati samo 35 koji rade za jednog agregatora, 37 za drugog, 15 za trećeg, tako da će radnici biti još više izolovani’, smatra on. ‘Korištenjem vještačke posredničke kompanije, digitalne radne platforme će podijeliti radnu snagu’, upozorava Doreste. ‘Ovo će ograničiti sposobnost radnika da se udruže, okupe i uđu u sindikat kako bi bili jači protiv poslodavca.’

Marin je promijenio agregatora kojeg je koristio kao posrednika, ali je skeptičan da digitalne platforme žele ili mogu kontrolisati svoje partnere. ‘Posao je u redu samo zato što ste fleksibilni; jednostavno možete sami sebi napraviti raspored’, kaže on i dodaje: ‘Mislim da neću još dugo biti (u sektoru platformskog rada).’ ■

INTRIGATOR

Rasizam
na 'Tuđmanu'

Državljanin Južnoafričke Republike podnio je ustavnu tužbu zbog postupanja hrvatske policije na zagrebačkom aerodromu: iako je posjedovao sve potrebne dokumente, odbijen mu je ulazak u državu

SIMBOLIČKI, dan uoči Međunarodnog dana borbe protiv rasne diskriminacije koji je obilježen u utorak, 21. marta, na adresu Ustavnog suda odaslana je tužba zbog 'rasne profilacije' i diskriminacije na temelju rasne i etničke pripadnosti. Uz pomoć Centra za mirovne studije (CMS) i riječke odvjetnice ANTONELE SESAR, podnio ju je muškarac koji je prije dvije godine u Hrvatskoj sa svojom djevojkom planirao proslaviti godišnjicu veze. No umjesto ljepota naše obale, na kraju su jedino vidjeli zagrebački aerodrom, gdje su se suočili s rasističkim, diskriminatornim postupanjem hrvatske policije.

Radi se o državljaninu Južnoafričke Republike i državljanki Nizozemske, koji su tog 24. travnja 2021. sletjeli u Zagreb, s namjerom da u Hrvatskoj provedu kraći odmor. Muškarac, čiji je identitet poznat redakciji Novosti, na 'Franju Tuđmana' je stigao koristeći dva leta, Johannesburg – Doha i Doha – Zagreb, a pri graničnoj kontroli nakon iskrcaja bio je jedina osoba afričkog porijekla.

'Pošto se prije samog putovanja detaljno informirao o tome koji su mu sve dokumenti potrebni s obzirom na tada aktualne epidemiološke mjere, kod sebe je imao svu potrebnu dokumentaciju za ulazak u zemlju, dokazivanje svrhe i uvjeta boravka, PCR test i drugo. Unatoč tome što je bio u mogućnosti sve potrebno i predočiti, izdvojen je iz reda za detaljnu kontrolu', objašnjavaju iz CMS-a. Policijska službenica koja mu se obratila, kao i svi drugi policajci oko njega, govorili su isključivo hrvatski koji muškarac ne razumije.

Državljanin Južnoafričke Republike na poslijetku je dobio odluku o odbijanju ulaska u RH u kojoj je stajalo da nema potrebne dokumente. Kada ih je upitao koji mu dokument nedostaje, navodi se u ustavnoj tužbi, odgovor nije dobio. Policajci su mu oduzeli sve osobne stvari, zatvorili ga u malenu prostoriju unutar aerodroma i u njoj ga, bez jasnog razloga, zadržali više od 15 sati.

'Nakon brojnih molbi uspio je dobiti mobitel kako bi se mogao javiti svojoj partnerici koja je bila na istom aerodromu. Policijski službenici niti u jednom trenutku nisu objasnili koji dokumenti nedostaju, iz jednostavnog razloga – što niti jedan nije nedostajao', dodaju iz CMS-a, koji od svibnja 2021. pruža podršku mladom paru. Bezuspješni su bili i pokušaji njegove partnerice koja je obilazila aerodromske šaltere i zvala Ministarstvo unutarnjih poslova, s molbom da je činovnici upute što joj je dalje činiti. Kako tvrdi, na pitanje o pristupu pravnoj pomoći, iz MUP-a su joj odgovorili da u Hrvatskoj ne postoje odvjetnici u sferi migracijskog prava.

— Riječ je o očitoj neistini, koja je za cilj potencijalno imala i uskraćivanje prava na pravnu zaštitu – govori za Novosti odvjetnica ANTONELA SESAR.

Partnerica je naposljetku kontaktirala nizozemsku vladu i bukirala avionske karte za Amsterdam, a nakon što je par policijskim službenicima pokazao da na taj način planira napustiti zemlju, uspjeli su otputovati u Nizozemsku, gdje nisu imali nikakvih problema pri ulasku.

— Nije bilo objektivnog ni razumnog opravdanja da se toj osobi odbije ulazak u Hrvatsku, a osobito da joj se ograniči sloboda. Ovakvo arbitrarno i nezakonito postupanje, koje je započelo rasnim profiliranjem, motivirano je stoga etnicitetom i rasom turista koji je ovdje želio provesti odmor – ističe ANTONIA PINDULIĆ, pravnica CMS-a.

Muškarac je ranije podnio tužbu pred Upravnim, a potom i žalbu Visokom uprav-

nom sudu. No oba su presudila u korist MUP-a i pritom nisu uzela u obzir diskriminatorne osnove za koje žrtva smatra da su bile razlog nezakonitog postupanja policije tog 24. travnja 2021.

— Važno je napomenuti da se u presudama rasno profiliranje ne preispituje, niti je u tom pogledu proveden adekvatan dokazni postupak. Naprotiv, u presudama se argumenti vezani uz diskriminaciju paušalno odbacuju – tumači Antonia Pindulić.

■ Tamara Opačić

Može,
ne može

SAMO dva dana nakon što je vladajuća saborska većina odbila prijedlog oporbe o produljenju prava na naknadu za roditelje njegovatelje na šest mjeseci nakon smrti djeteta, premijer ANDREJ PLENKOVIĆ odlučio je roditeljima produljiti to pravo na deset mjeseci. Obrat se dogodio nakon sjednice Predsjedništva HDZ-a. Umjesto skraćene procedure koju je u saborsku raspravu poslala saborska zastupnica Glasa ANKA MRAK TARITAŠ, produljenje prava na naknadu za roditelje njegovatelje po premijerovom obećanju ići će u sklopu izmjena Zakona o socijalnoj skrbi. Na premijerov postupak 'jučer nije moglo, danas može' reagirala je Mrak Taritaš.

— Premijer se ponaša kao da je u dječjoj igri. Iz čistog inata je odbio prijedlog oporbe. To nije svjetonazorsko, već civilizacijsko i ljudsko pitanje. Na najosjetljivijoj životnoj temi ne skupljaju se politički poeni. Tijekom saborske rasprave premijer Plenković je poručio da tu temu ne treba rješavati jer je ona već riješena i da se roditelji nakon što im umre dijete prijavljuju na burzu, gdje ostvaruju svoja prava. Riječ je o majkama koje su svaku minutu bile sa svojim djetetom i nakon najgoreg nemaju mogućnosti ni odžalovati. Premijeru su očito rekli da njegov potez nije piarovski – ističe Anka Mrak Taritaš i dodaje da su nakon odbijanja prijedloga u Saboru svi gubitnici.

— Baš me sada zanima kako će taj isti klub HDZ-a koji je odbio prijedlog oporbe raspravljati o istom ili sličnom prijedlogu kada ponovo dođe u raspravu. Meni to nije problem, samo neka se riješi. Ako postoji politička volja, prijedlog izmjena može već sljedeći tjedan u raspravu i do Uskrsa se može izglasati. Ako ne postoji politička volja, ta će se tema razvlačiti i izmjene Zakona o socijalnoj skrbi bit će u primjeni tek od 1. siječnja 2024., kao što je ministar MARIN PILETIĆ najavio. U međuvremenu, ona majka koja ostane bez djeteta ide na burzu. Kako će premijer pogledati u oči bilo kojoj majci koja neće imati pravo na produljenje prava, hoće li joj reći da ide raditi jer je dobro raditi, da rad oslobađa? – pita Mrak Taritaš.

■ Paulina Arbutina

Putnik iz Afrike doživio je putovanje iz noćne more (Foto: Borna Filić/PIXSELL)

Spas u samoupravljanju

U vašoj tvrtki radni dan je skraćen na šest sati, na snazi je kolektivni ugovor, svi radnici imaju iste plaće, a o projektima se odlučuje demokratski?

Naš model ponekad nazivaju socijalističkim jer ima nekoliko sličnosti s bivšim sustavom – samoupravljanje na radnom mjestu, visoku razinu sigurnosti radnog mjesta, veću jednakost plaća i slično. No najveća razlika između našeg modela i ostatka IT sektora je u održivosti. Dok je naš osnovni cilj održivost i stabilnost radnih mjesta te prirodan rast, IT sektor u kapitalizmu je poznat po tome da raste i pada u ekstremima, što je najočitiye kroz neviđeni val otkaza u gotovo svim većim IT korporacijama u proteklih godinu dana.

Zašto ste takav pristup uveli u rad svoje firme?

Poslovni svjetonazor koji je dominantan dovodi do čestih sustavnih krahova te ekološki i etički upitnih poduzetničkih praksi. Javnost smatra da bi bez okrutne konkurencije i nesigurnosti došlo do lijenosti i manjka motivacije te da je trenutni sustav 'najbolji od svih mogućih svjetova'. Učinilo mi se važnim da se javnosti dokaže suprotno kroz plastičan primjer alternativnog vođenja poduzeća.

Kako u Hrvatskoj uvesti ovakav model i u druge firme?

U ovom trenutku mislim da je važno prvo pobijediti svjetonazorsku bitku – oprati ljaugu s demokratskog odlučivanja i borbenog sindikalizma koja postoji u javnosti. U tom pogledu, najvažniji koraci su u javnost unijeti teze o potrebi učlanjenja u sindikat i organiziranoj borbi za veća prava radnika, te da se u upravljačke procese uvede demokratičnost.

Kako to izgleda kada su radnici zadovoljni?

Teško je reći da su radnici igdje zadovoljni, a pogotovo ne u malim tvrtkama. Živimo u povijesnom razdoblju koje karakteriziraju nesigurnost i smanjivanje osnovnih ljudskih i radničkih prava, a naš pokušaj stvaranja egalitarnijeg društva je i dalje podlozan istim problemima koje imaju i druga mala poduzeća. Samoupravljanjem u pogledu glasanja oko važnih odluka možemo ukloniti osjećaj otuđenosti na poslu, a potpuna transparentnost financija omogućava ljudima mirnije planiranje, za razliku od tvrtki koje se hvale kako im je poslovanje odlično i onda kroz mjesec dana propadnu. Ni mi nismo imuni na probleme, ali takve situacije su lakše kada se oko toga može planirati i kada svi mogu odlučiti kako poduzeće može najbolje reagirati. U tom pogledu, samoupravljanje nas je više puta spasilo.

■ Mirna Jasić Gašić

ZDS ostaje u magli

Sudeći po prijedlogu izmjena Zakona o prekršajima, ustaški pozdrav i dalje će ostati u maglovitoj zoni, iako već imamo zakon kojim su takvi prekršaji jasno definirani

UJAVNOJ raspravi uskoro će se naći prijedlog izmjena Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira. No umjesto da osuvremene zastarjeli akt, koji je na snazi od 1977., iz MUP-a najavljuju da će mijenjati samo iznose kazni u postojećim odredbama, a ne i njihov sadržaj. Točnije, povisit će ih i tako pokušati nivelirati 'nerazmjer između propisane visine novčane kazne u odnosu na mogućnost izricanja kazne zatvora'. To znači, javlja Jutarnji list, da predloženim izmjenama neće biti ukinuta sporna odredba o kažnjavanju 'odavanja prostituciji', nego da će se povećati novčane kazne za seksualne radnice i radnike. Ali i da će na snazi ostati vrlo neodređen članak 5. zakona kojim se kažnjava remećenje javnog i reda i mira 'izvođenjem, reproduciranjem pjesama, skladbi i tekstova ili nošenjem ili isticanjem simbola, tekstova, slika i crteža'.

Pod taj članak se inače podvodi i govor mržnje, uključujući veličanje ustaštva i četništva, iako nedosljedno, podsjeća ALEKSANDAR MARŠAVELSKI, docent na Katedri za kazneno pravo zagrebačkog Pravnog fakulteta. Problemi su se posebno javili kod primjene u odnosu na pozdrav 'Za dom spremni', dodaje on, iako je Ustavni sud u nekoliko svojih odluka izrazio stajalište da je riječ o ustaškom pozdravu koji nije u skladu s Ustavom.

— Stvar je najprije zakompliciralo Vijeće za suočavanje s prošlošću koje je zaključilo da se taj pozdrav može iznimno koristiti u HOS-ovom grbu i isključivo u komemora-

tivne svrhe, a zatim je Visoki prekršajni sud zauzeo stav da se može koristiti i u pjesmi 'Čavoglave'. Na pojedinim radionicama za policijske službenike primijetio sam da je naša policija zbunjena tim 'iznimkama'. I to s pravom – govori Maršavelski i dodaje da se 'konstantno pokušava plasirati opasna teza da se radi o starom hrvatskom pozdravu, koja se pojavila i u nekim presudama prekršajnih sudova'.

Iz Vlade najavljuju na će u dogledno vrijeme prionuti i radikalnijim izmjenama Zakona o prekršajima, no odvjetnica VESNA ALABURIĆ smatra kako aktualna vlast u ovom trenutku vjerojatno neće imati snage pozabaviti se temom iskazivanja mržnje ili poticanja na nasilje i mržnju na javnim mjestima. I to tako da se 'jasno, nedvosmisleno propiše kako se prekršajem smatra svaki pozdrav, slika, znak ili drugo obilježje koje objektivno predstavlja iskazivanje mržnje na temelju rasne, nacionalne, vjerske ili neke druge pripadnosti ili kojim se može potaknuti na nasilje i mržnju prema pojedinim društvenim skupinama ili pojedincima koje karakterizira neka od spomenutih značajki'. — U našem pravnom sustavu postoji zakon kojim su prekršaji takve naravi jasno definirani. To je Zakon o sprječavanju nereda na sportskim natjecanjima. Prema tome, ako postoji politička volja, rješenje postoji. Treba ga samo prenijeti u drugi zakon – kaže Alaburić.

O tome što bi i na koji način trebalo biti definirano kao prekršaj, a što kao kazneno djelo, predstavnici Plenkovićevog HDZ-a u nekoliko su navrata raspravljali s predstavnicima nacionalnih manjina, koji traže strože

kažnjavanje javnog korištenja ustaškog pozdrava i drugih mržilačkih insignija. Aleksandar Maršavelski smatra da bi bilo bolje da se isticanje takvih simbola propiše kao prekršaj uz stroge novčane kazne jer drži da će to biti puno učinkovitije.

— Kaznene postupke bi trebalo pokretati samo u najtežim slučajevima, kada se radi o javnom poticanju na nasilje i mržnju, a glavni problem je zapravo u nepotpunom prekršajnom zakonodavstvu – govori stručnjak za kazneno pravo, koji smatra da aktualnu priliku za donošenje novih prekršajnih odredbi ne bi trebalo propustiti. Osobito imajući u vidu da Hrvatska ove godine predsjedava Međunarodnim savezom za sjećanje na holokaust (IHRA).

■ Tamara Opačić

Sindikat na nišanu

PRITISAK na naše članove ne postaje. Voditelji Plodina pregledavaju privatne telefone radnika, dolaze u centre s popisima naših članova. Proizivaju ih redom i traže od njih da se iščlane iz sindikata – kazala je u utorak na Markovom trgu MARINA PALČIĆ, predsjednica Nezavisnog sindikata radnika Hrvatske (NSRH), prisutnog u poslovnica Plodina diljem zemlje.

Zbog pritisa na sindikalne članove u Plodinama, NSRH se javnosti obratio već krajem lanijske godine, kada je ukazano na problematične radne uvjete u tom trgovačkom lancu, inače najvećem u potpuno domaćem vlasništvu. Podsjetimo, radnici i radnice Plodina požalili su se na prekovremeni rad, neusklađenost plaća, manipulacije stimulacijama na plaću, lošu zaštitu na radu itd. Sredinom marta u Plodinama se i štrajkalo – radnici na Cresu na dva su sata obustavili rad, izašli ispred supermarketa, zatražili veće plaće i bolje radne uvjete.

Medijima su potom iz NSRH-a kazali da je uprava Plodina pred radnike poslala regionalnog voditelja koji je od njih tražio da potpišu sporazumne raskide ugovora o radu. Dan nakon štrajka poslovođa centra, radnica koja je podržala štrajk, pozvana je na razgovor s regionalnim voditeljem i direktoricom pravnih poslova. 'Na tom razgovoru ponovno se na nju vrši pritisak kako bi potpisala sporazumni raskid ugovora o radu, što ona odbija. Prijeti joj se izvanrednim otkazom i tužbom za naknadu štete ako ne potpiše. Kada je zatražila da uzme ponuđeni sporazumni raskid ugovora o radu, sama ga pročita i savjetuje se sa sindikatom, rečeno joj je kako ne smije ugovor iznijeti iz kancelarije niti fotografirati mobitelom', priopćili su iz NSRH-a. Iz sindikata dodaju kako se radi o uobičajenim situacijama o kojima im svjedoče članovi i članice iz Plodina. Zbog toga su s Markovog trga poručili da će svoju borbu još odlučnije nastaviti. Radnike i radnice iz svih poslovnica Plodina, ali i druge iz sektora trgovine, pozivaju da im se u tome pridruže.

■ Ivana Perić

FRAGMENTI GRADA

Napetica

TO se ludilo, po svemu sudeći, neće tako skoro završiti. Izjavljavalo se u nekim medijima tokom zadnjih tjedana – ali žalost rijetko gdje kritički, osim u ovom tjedniku i na pripadajućem mu portalu – o ovogodišnjem izboru novohrvatskih riječi koje su odlukom stručnog Povjerenstva časopisa Jezik i Zaklade Dr. Ivan Šteter na čelu sa SANDOM HAM ušle u uži izbor i proglašene najboljima. Bogatiji nam je dakle vokabular za riječi koje zasigurno nitko neće koristiti – uključujući Ham i krug njenih suradnika – prestrujnik, šećerice i bakroza, ali su pohvaljene i javnozborstvo, odricajnica, zaključaj, znojilište itd. Za prijevode i detalje pogledajte tekst kolege GORANA BORKOVIĆA o ovoj temi.

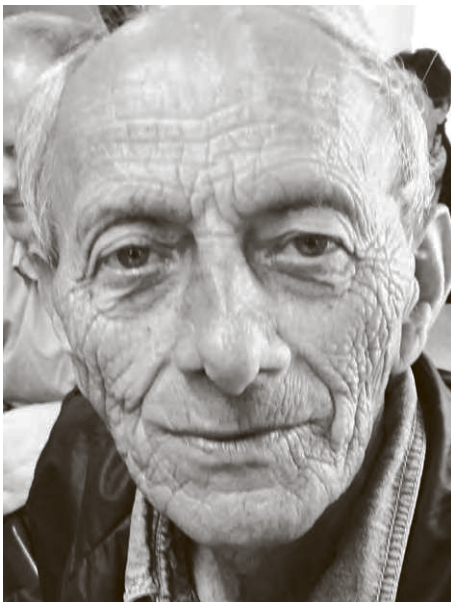
Beskrajan je niz takvih idiotarija, ne samo jezičnih, koji se nakupio u zadnje tri i nešto decenije služeći radikalnoj nacionalističkoj ideologiji. DOMAGOJ ZOVAK je pričajući nedavno o tome sa ZORANOM KESIĆEM u TV šou '24 minute' spomenuo jednu, zapravo dvije riječi koje stoje na mjestu jedne, a ostat će upamćene za anale zbog svoje istinske analnosti – pamtidbeni prutić. Ako slučajno nekom nije jasno o čemu je riječ, neka gugla. Mene je pak ta priča ponukala da se prisjetim pripadajućih šala iz 1990-ih, dok smo se ovim glupostima još mogli smijati, recimo gledajući groteskno neuspješne pokušaje da se u kinima na hrvatski prevede film iz Srbije 'Rane' SRĐANA DRAGOJEVIĆA. U to smo vrijeme znali pitati jedni druge, kako se na novohrvatskom kaže bilijar? Točan je odgovor glasio: četveronožno zelenočuhano štapikalo. Ili, kako se sada kaže oluk? Pravilan je odgovor: okolokučno metalno vodopišalo.

Zaskachu simptomi ove bolesti iz najne- očekivanijih kutova. Tako mi prijatelj nedavno skrenu pažnju na neobičan terminološki označitelj u službi filmske žanrovske odrednice. U prostorima jedne inače eminentne domaće institucije kulture, na policama na kojima se nalaze DVD-ovi filmova, među etikete drama, horor, kriminalistički, ratni, akcija, komedija itd., ušuljala se i nekakva napetica. Nije bilo lako iz prve odgonetnuti o čemu se tu radi, pa je šok praćen stanovitim perverznom užitkom utoliko bio veći nakon što smo shvatili da se misli na triler. Doista, dobar triler toliko je napet da naprosto postaje napetica. Samo, upustimo li se u kontekstualne analogije, zašto stati na trilerima, to jest napeticama. Ne zaslužuje li horor da ga se prevede na jednu lijepu novohrvatsku riječ? Na primjer, zašto ne stravoužasica? A komedija? Evo otvorene javno-medijske kandidature za sljedeći krug Natječaja, a ako kojim slučajem dobijem novčanu nagradu, istu ću priložiti u dobrotvornu svrhu, još ću razmisliti koju. Dvije riječi nalazim primjerenim za prijevod komedije na novohrvatski, pa neka štovano Povjerenstvo odabere bolju, obje su mi jednako drage: 1) zabavka; 2) šaljivka.

■ Hajrudin Hromadžić

Држимо се

Наш се број у Мирковцима смањује јер старији умиру а млађи одлазе за послом

Како у Винковцима, односно у винковачким Мирковцима, живе грађани српске националности?

У самим Винковцима живи врло мало нас Срба, али у Мирковцима, приградском насељу у саставу Града, наш свештеник обилази 274 куће са негде шест стотина душа; некада је то било велико већински српско село са преко хиљаду људи, али су од 1990-их Срби исељавали, а Хрвати досељавали, па сада потоњи чине већину. Морам ипак да кажем да у осам година колико сам већ председник ВСНМ-а није, осим неких најжвљаних графита које би Градско поглаварство и полиција брзо решавали, било већих провокација и експеса према нама. Измешана смо средина, али се не свађамо, поздрављамо једни друге кад се сретнемо па и без икаквих вређања попијемо покоју заједно. Има овде и наше млађарије, па наставни програм на српском језику похађа 48 ђака. Кад и дође до каквог кошкања, буду то дечја посла која се у школи одмах и реше. Добра је и сарадња са СПЦ-ом, у Винковцима је храм Силаска Св. Духа чији је парох Срђан Лукић. Пре рата смо у ту цркву ишли на народни збор поводом Духова, а сада одлазимо и на Бадњак, а ја као мањински представник настојим да свештенству будем од помоћи. Код нас у Мирковцима је велика црква Св. Николе, са њеним свештеником Миладином Спасојевићем добро сарађујемо, па смо као Месни одбор осигурали рефлекторе који осветљују то здање. Кроз своја два мандата гајим врло добре, коректне односе са градским властима и месном самоуправом, па сарађујемо сви на добробит нашег насеља, иако је председница мо-а из ХДЗ-а. Струју, воду и трговину имамо, довршили смо канализацију, а остало је неасфалтирано тек понешто од укупно 40 улица; људи овде већином живе од пензија, тек су неки запослени у Босо трговини. Наш се свеукупни број смањује јер старији умиру а млађи одлазе за послом, но ми који смо преостали још се некако држимо.

Којим је активностима винковачко Вијеће највише посвећено?

Углавном су то акције везане уз верске празнике, али и помени на познате Винковчане нашег порекла. СНВ нам је купио простор за рад који смо уредили, па у срећену салу са столовима и столицама долазе наше жене и наша омладина, да одржавамо састанке и славио рођендане и благодане. Сада смо у пројекту градње летње трибине, јер планирамо поновно покренути Просветин пододбор, чије су активности замрле са временом. Ако нам СНВ помогне са поменутом градњом, моћи ћемо за лепог времена угошћавати куд-ове и организовати разне друге садржаје на тој трибини, да се нешто догађа у селу. Тако смо овде већ организовали сећање на Саву Шумановића и Јосифа Руђанина, као и прославу Осмог марта. Организоваћемо 22. маја и летњу славу св. Николе. Сем тога, мирковачко ловачко друштво и ФК Хајдук Мирко користе просторе у власништву Града, па настојим да се и они среде уз финансијску помоћ градских власти, но ту увек буде неких 'напетости'. Нас двадесетак Мирковчана основали смо и удружење антифашиста, јер желимо да се боље његују тековине НОВ-а и одржавају споменици на то историјско време.

Јесу ли почеле припреме за скорашње мањинске и локалне изборе?

Већ 7. маја су мањински избори, а 25. маја они за чланове месних одбора, па су припреме одавно започеле, одржани су потребни састанци, а листе се попуњавању именима заинтересованих. Трудим се да у шта већој мери поштујемо полну и родну пропорционалност, па чак и да буде више жена и девојака од мушкараца, а готову да буде младих оба пола. Верујем да ће активности које припремамо кад поновно покренемо Просветин пододбор у већој мери заинтересовати омладину за заједницу и њезин рад.

Недавно вам је ВСНМ Вуковарско-сријемске жупаније додијелио повељу за изузетна постигнућа и вишегодишње залагање за развој културе и спорта, за његу антифашистичких вредности и рад на цјелокупном друштвеном напретку српске заједнице у Хрватској: колико вам значи то признање?

Много. Кад су ми рекли да ће ми уручити повељу, казао сам да је нећу примити ако је заиста нисам заслужио. Са једне ми је стране та награда част за оно шта сам већ урадио, а са друге ме потиче на даљњи рад у селу чије људе и лично познајем. Јер, поред тога шта сам председник винковачког ВСНМ-а и већник мирковачког МО-а, ја сам члан локалног антифашистичког удружења, СДСС-а, Просветина пододбора, готово свега; нисам једино у овдашњем одбору СПЦ-а.

■ Н. Јовановић

МАЊИНСКИ ЗАСТУПНИК

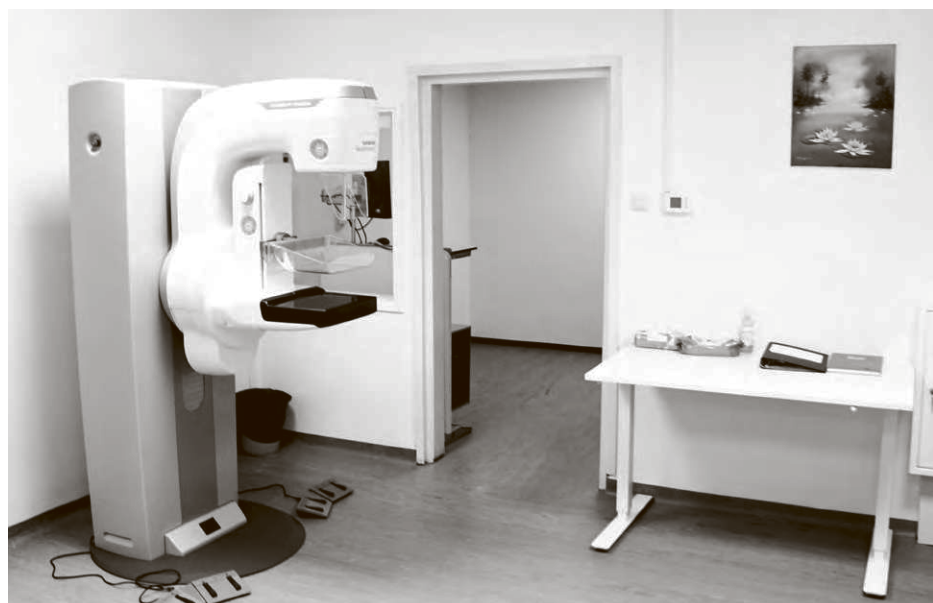
Заостајемо у превентиви

У НАДОЛАЗЕЋЕМ периоду припрема се преко 50 законских и подзаконских прописа у подручју здравствене заштите. Измјенама и допунама Закона о здравственој заштити те о обавезном здравственом осигурању најављује се дуго очекивана реформа здравства. Драгана Јецков, СДСС-ова саборска заступница, казала је да су пристигле 1.152 примједбе грађана на Закон о здравственој заштити.

Пацијенти су, нагласила је Јецков, најслабији на листе чекања за дијаг-

Напоменула је да су самачка домаћинства у руралним крајевима слабо повезана с болницама, хитним пријемима, љекарнама и домовима здравља. Законом је предвиђено увођење услуге мобилних љекарни у примарној здравственој заштити на потпомогнутом подручју, чиме би се требала осигурати већа доступност лијекова на цјелокупном подручју Републике Хрватске. Усто се планира увођење мобилних тимова обитељске медицине.

— Јасно су прописани критерији и увјети под којима ће домови здравља или љекарничке установе, чији је оснивач јединица подручне самоуправе, моћи обављати дјелатност мобилних љекарни.

Смањен је mortalитет због рака дојке (Фото: Дамир Шпехар/PIXSELL)

ностичке и терапијске поступке. Законски модел предвиђа правилник о прихватљивом временском року чекања таквих прегледа, стога је заступница предложила рок у којем би министар здравства Вили Берош требао донијети тај правилник. Она је навела да су превенција и примарна здравствена заштита до сада биле на изразито ниским гранама. Од четири национална превентивна програма за превенцију карцинома плућа, дојке, дебелог цријева и врата материце, једино превентивни преглед дојки има солидан одазив. Осим тога, одазив на преглед којим се тестира постојање крви у столицама, што може бити први знак карцинома дебелог цријева, износи свега 21 посто. То је разлог због чега се само 11 посто случајева рака дебелог цријева открива у почетком стадију, рекла је Јецков. У Словенији се преко 50 посто случајева рака дебелог цријева открива у почетном стадију захваљујући њиховом успјешнијем и боље организираном програму на којег се одазива готово 70 посто позване популације. Зато је важно осигурати добру, врло јаку превенцију, и то још у најранијој фази, поручила је Јецков.

— Управо је зато важно подићи ризину здравствене писмености. То бисмо требали постићи увођењем превентивних здравствених прегледа ради превенције и раног откривања болести свим категоријама осигураних особа. Замишљено је позивање свих оних пацијената који су старији од 45 година, а нису били задње двије године на прегледу. Доказ како неке стратегије нису остале само мртво слово на папиру огледа се у чињеници да се mortalитет рака дојке смањио, што је неизмјерно важно – казала је заступница.

Је ли довољно широко постављен круг овлаштеника који ће моћи поднијети захтјев министарству за обављање ових дјелатности? Треба ли наведено проширити и на приватне љекарничке установе? – упитала је Јецков.

Похвалила је иницијативу према којој ће свака жупанија имати по један дом здравља. Те установе ће моћи имати и своје подружнице, ако се ради о отоцима или другим захтјевним географским ситуацијама. Домови здравља значајно ће проширити дјелатности, требали би добити психолошке, логопедске и друге специјалистичке услуге, набројала је Јецков. Међутим, додала је, то дјелује поприлично оптимистично, нарочито кад се узме у обзир да су ова занимања, примјерице логопедско, изразито дефицитарна и листе чекања су енормно дуге. — Предложеним законским измјенама преносе се оснивачка права опћих болница с јединица подручне самоуправе на Републику Хрватску. Мислим да је то добра ствар. Поред тога што ће се оваквим уређењем рационалније и квалитетније искористити постојећи капацитети у опћим болницама те унаприједити доступност и квалитета здравствене скрби реорганизацијом модела управљања опћим болницама, требали бисмо имати униформисан приступ, односно једнако уређење у свакој опћој болници, што, вјерујем, досад није био случај. Свака, па и ова реформа, озбиљан је и комплексан посао који захтијева и вријеме за потпуну имплементацију – закључила је Драгана Јецков.

■ Новости

Priča selo

Priča se da je jedan čovjek iz Luščana nekoj privatnoj firmi za rušenje kuće potpisao troškovnik na šesto hiljada kuna: platila je država, ali nije, zaboga, rušen Kineski zid, samo obična kuća. Priča se o elaboratima skupljima i od same gradnje, kaže Đuro Mraković koji u kontejneru još čeka rješenje o obnovi

ŠEZDESETOSMOGODIŠNJI Banijac ĐURO MRAKOVIĆ iz Vlahovića mnogo je nevolja preturio preko glave, od neimaštine preko bolesti do rata, ali nekako ga je najteže pogodio katastrofalni potres na samom kraju 2020.

— Taj dan nikad neću zaboraviti: nasreću, su-pruga Radojka i ja bili smo u tom trenutku nasred dvorišta. Najprije smo čuli grmljavinu, a potom je tlo pod nama počelo plesati lijevo-desno. Ona se nije mogla održati na nogama pa je pala, a ja sam se u prvi mah od iznenađenja i straha ukipio. Kad se zemlja malčice smirila, cijelo je dvorište bilo je u gustoj prašini. Jedva sam Radojku učio, a s kuće su još par sekundi padale cigle dok se zabatni zid urušavao. Sve zidano, i kuća i štala, ozbiljno je oštećeno, samo je štagalj ostao čitav – prisjeća se naš sugovornik.

Za par dana, kad su se Radojka i Đuro već donekle dolazili k sebi od šoka, posjetili su ih statičari, pa na kuću i štalu prilijepili crvenu naljepnicu s upozorenjem da su objekti posve neupotrebljivi i za rušenje. Kako se ni u kući ni u štali nije smjelo boraviti, par je svakodnevno odlazio u Sisak na spavanje kod Đurine tetke a dane provodio u selu. Petnaestak dana nakon potresa Baptistička im je crkva preko svojih pripadnika koji su predano obilazili stradala područja, donirala kontejner, pa je Đuro u smirenijem stanju podnio zahtjev za rušenjem i obnovom kuće. Tada su, nažalost, iskrsnuli problemi vezani uz tzv. papirologiju i javašluk zemljišnoknjižnog sustava: utvrđena je prava zbrka u katastarskim elaboratima i gruntovnim knjigama, pa je ispalo da je Đurina kuća upisana na susjednoj čestici i obrnuto, susjedova na njegovoj. Zavrzlama je bila tolika, da je čak i policija morala izaći na mjesto tog administrativno-birokratskog 'krimeņa', za koji Mraković do prirodne katastrofe nisu ni znali.

— Pošto je ta aljkavost ispravljena u knjigama, prispjela je ovamo komisija pa još jednom pomno pregledala i snimila oštećenja, rekavši nam da ćemo uskoro dobiti rješenje o rušenju stare i gradnji nove kuće. No od njega još ni traga ni glasa, iako su se dani i tjedni pretvorili u godine i premda ga nas dvoje doista čeka kao ozeblu sunce. Nekoliko sam puta intervenirao i dosađivao ovakvim i onakvim činovnicima koji bi me šetali s jednog mjesta na drugo, da bi naposljetku neka druga komisija zaključila kako je došlo do zastoja jer je naš predmet sa svim papirima zapeo negdje po putu kroz gustu činovničku šumu. I tako, rješenje još čekamo, ne naslućujući uopće ni kada bi moglo stići do nas, ni u kojem bi se trenutku stara kuća mogla početi rušiti pa na njenom mjestu zidati nova – rezigniran je Mraković.

Broj stanovnika Vlahovića nije se poslije potresa puno smanjio. U toj su zajednici ionako vremešnji ljudi kojima nije preostalo ništa drugo nego u svojim na brzaka skrpljenim kućama ili u doniranim kontejnerima čekati kakav-takav nastavak normalnog života na pradjedovskim ognjištima. Ali na cijelom području Banije do sada nismo uspjeli pronaći sugovornika ili sugovornicu koji bi bili zadovoljni postupkom obnove pod patronatom države.

— Obnova je spora da sporija biti ne može; prolazi nam, evo, treća zima u kontejneru, a mi pojma nemamo hoće li naša kuća ikada biti obnovljena! Novi koncept koji je nedavno najavio novi ministar Bačić ne čini mi se lošim i nerealnim, no ne razumijem zašto se toliko čekalo i zašto se dopuštalo da dvije godine odu unepovrat, nizašto. Mislim da su se mnogi okoristili nevoljom ljudi čije su kuće urušene. Priča se da je jedan čovjek iz Luščana nekoj privatnoj firmi za rušenje kuće potpisao troškovnik na šesto hiljada kuna: to nije platilo on, platila je država, ali nije, zaboga, rušen Kineski zid, samo obična kuća. Tko zna koliko toga još ima, samo ljudi šute. Priča se o elaboratima koji su skuplji i od same gradnje – kaže Đuro, koji je za 17 godina staža u Željezari Sisak ostvario mirovinu koja ne prelazi 270 eura. Radojka je nešto jača; prima mjesečno gotovo četiri stotine za minuli staž u Hidroelektri, pa uspijevaju preživjeti. Početak Oluje 1995. zatekao ga je u Petrinji, pa je oca i majku pronašao tek nakon dva dana u Bijelim Vodama, odakle su svi u dugoj koloni krenuli prema Srbije.

— Staljin je rekao da je tragedija kad u ratu pogine jedan čovjek a statistika kad poginu tisuće, a mi nikako nismo željeli biti dio takve statistike. U Šapcu nam je nedugo nakon dolaska srpska policija rekla kako je organizirano sve da na Kosovu započnemo novi život, no ja sam im jasno i glasno odgovorio da nećemo iz jednog rata odlaziti u drugi, pa su nas ostavili na miru i prepustili samima sebi – kaže Đuro, koji se poslije par godina vratio u rodno selo i mukotrpno, malo po malo, počeo obnavljati ratnim i pljačkaškim pohodima devastirano imanje.

Pored mirovine, naš domaćin danas ponešto privrjeđi i pčelarstvom. Posjeduje deset košnica koje pčele u dobrim sezonama učas napune slatkim nektarom, cvjetnim međom koji nakon pretakanja u staklenke Đuro proda ili daruje. Što preostane, troše njih dvoje, za zdravlje i za slast. Sve ostale kutove kuće, sada tek kontejnera, drži Radojka.

— Iako smo dobili jedan od boljih kontejnera, ne može mi ništa zamijeniti moju kuću, pogotovu kuhinju. Ovdje je radi velike kondenzacije nemoguće pripremiti ozbiljniji obrok, ali zato imamo odličan sanitarni čvor, pa se neću previše žaliti. Nije nam nepodnošljivo, voljela bih samo da je u selu više ljudi – zaključila je naša hrabra i vrijedna domaćica. ■

Radojka i Đuro Mraković

BRANIMIR K. HACKENBERGER Za 'crno brdo' u Biljanama Donjim nije napravljena studija rizika

Moramo razlikovati dva pojma: jedno je opasnost, a drugo je rizik. Mangan uzrokuje bolest manganozu. Međutim, ako se on nalazi u nekom inertnom kemijskom obliku ili je vezan za nešto drugo, možda je rizik mali, pa i zanemariv. Ali to nitko u ovom trenutku ne zna reći. Problem cjelokupne sanacije u ovom slučaju je što su je radile firme koje su zapošljavale uglavnom kemičare, eventualno geologe i one nisu napravile analizu rizika

BRANIMIR K. HACKENBERGER istraživač je i autor preko 60 znanstvenih radova citiranih u međunarodnim bazama te suradnik na drugim europskim programima vezanim uz ekotoksikologiju voda i tla. Osnivač je Laboratorija za kvantitativnu ekologiju na Odjelu za biologiju osječkog Sveučilišta. S njime razgovaramo o aktualnim problemima okoliša, znanosti i srodnim temama.

Koliko pratite slučaj u kojem više od desetljeća 140 tisuća tona navežene kancerogene troske kao nusprodukt silikomangana iz propale šibenske Tvornice elektroda i ferolegura (TEF) potencijalno truje mještane i okoliš u selu Biljane Donje u zadarskoj županiji? Povišene količine aromatskih

ugljikovodika (PAH-ova) i do 20 puta više od dozvoljenih, utvrdila je i trostruka neovisna studija koju su (o)davno dali izraditi u Eko-udruzi 'Ravni kotari'. Europska komisija dvaput je naložila državi da ukloni trosku, ali država sada trosku preko natječaja namjerava prodati? Pitanje je i dalje aktualno, posebno jer ste prije mjesec dana javno komentirali rezultate istraživanja morskog sedimenta neposredno uz spomenutu nekadašnju šibensku tvornicu.

Slučaj mi je uglavnom poznat iz medija, s obzirom na to da nisam bio uključen ni u istraživanja ni procjene bilo kakvih studija. Ipak iz slučaja sanacije nekadašnjeg područja šibenskog TEF-a, poznato mi je da postoje određena realna i znanstvena pitanja na koja pak ne postoje odgovori. Mi moramo razlikovati dva pojma: jedno je opasnost, a drugo je rizik. Na primjer: vatreno oružje je opasno, ali ako je

to oružje zaključano ili je u rukama stručne službene osobe, onda je rizik mali. Nakon što su laboratorijski nalazi prošlog mjeseca pokazali povećane razine određenih PAH-ova (polcikličkih aromatskih ugljikovodika) u morskome sedimentu na području nekadašnje šibenske tvornice, jedan me novinar pitao bi li se ondje kupao da znam da se u sedimentu nalazi kemijska tvar benzo[a]piren, koji je kancerogen prve kategorije. Iako se ta tvar nalazi i u duhanskom dimu, a ima je i u asfaltu i općenito u produktima gorenja, vrlo je bitno o kojim koncentracijama je riječ. Dakle ne bih se kupao ako znam da je na tom mjestu benzo[a]piren prisutan, a da ne znam koliki je na tom mjestu rizik od njega. Stara toksikološka poslovice kaže: *dosis sola facit venenum* – samo doza čini nešto otrovom. Tvari koje se pak sada nalaze na mjestu tog 'crnog brda' u Biljanama Donjim su opasne. Mangan uzro-

kuje bolest manganozu. Međutim, ako se on nalazi u nekom inertnom kemijskom obliku, kakvi su npr. većina silikata, ili je vezan za nešto drugo, možda je rizik mali, pa i zanemariv. Ali to nitko u ovom trenutku ne zna reći. Kada se radi studija rizika od tvari prisutnih u troski, onda najprije treba vidjeti da li rezultati koje su dali kemičari prelaze neke od graničnih vrijednosti rizika. Ako ne prelaze, onda je rizik prihvatljiv, ako pak prelaze, nužno je napraviti cjelokupnu analizu rizika.

Zeleni sektor

U čemu je onda problem sa sanacijom troske?

Problem cjelokupne sanacije u ovom slučaju je što su je radile firme koje su zapošljavale uglavnom kemičare, eventualno geologe i

nisu napravile analizu rizika. One su našle opasne tvari i eventualno dale svoje slobodno mišljenje. To je kao da mene sad pitate trebate li vi ići danas na tržnicu ili ne? Riječ je o mišljenju na osnovu iskustva, na osnovu ekspertnih mišljenja, ali ono nije egzaktno. Nije mi dakle poznato da je napravljena studija rizika ili ekotoksikološka studija koja bi pokazala u kojoj mjeri tvari s te lokacije dopijevaju kako u hranidbene lance tako i u ljudske organizme. Drugim riječima, kolika je mogućnost da te tvari uzrokuju nekakav biološki učinak ili, jednostavnije, loše posljedice po zdravlje. Studija bi dakle trebala dokazati u kojoj mjeri kemijski spojevi prisutni u materijalu predstavljaju zdravstveni problem i problem za okoliš.

Zašto bi nekome bilo u interesu držati mještane Biljana Donjih u strahu zbog potencijalnih rizika po zdravlje zbog neposredne izloženosti troski?

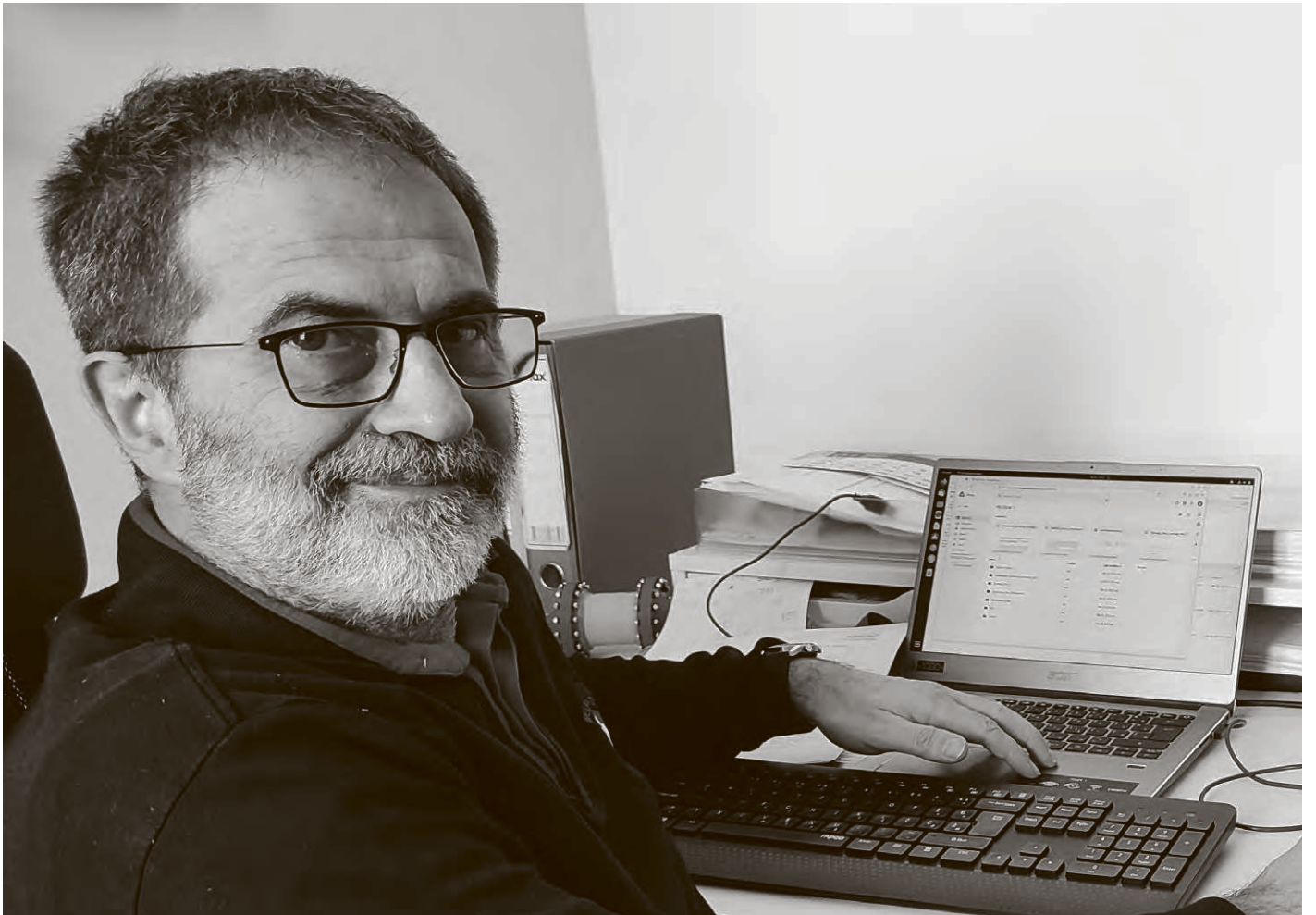
Mislim da se čak ne radi o nečijem interesu, prije će biti da se radi o nestručnom ili nedovoljno stručnom rješavanju problema u smislu odlagališta troske. Mnoge zemlje, pa čak i razvijene, imaju slične probleme uz napomenu da je kod njih zakonodavstvo ipak urednije, pri čemu postoji cijeli niz organizacija i instituta koji se angažiraju oko sličnih problema. Nevladine udruge u tim zemljama rade s puno više argumenata i mjerenja nego što je slučaj kod nas. Dakako, često imaju i više novca. Kod nas je dosta toga još uvijek nesređeno i kaotično. Mnogo je različitih interesa, a sve te interese trebao bi uravnotežiti tzv. zeleni sektor. No ni on kod nas ne ispunjava svoju funkciju, prije svega jer s jedne strane zaustavlja izuzetno bitne projekte, a oni projekti koji zapravo rade veliku štetu ostaju u sjeni ili se njime bave male marginalne udruge kao već spomenuta Eko-udruga ‘Ravni kotari’.

Na koji dio zelenog sektora konkretno mislite?

Ne osporavam zasluge dijela zelenog sektora za uspješnost u korekciji gospodarsko-političkih aktivnosti štetnih za okoliš. Međutim, vrlo često nedostaju pravi argumenti, pa je tako i zaustavljanje nekih strateški važnih projekata nastupilo više zbog političkih akcija zelenog sektora kojima se senzibilizirala javnost, a manje zbog argumenata. Imate, recimo to hipotetski, mještanina pored odložene troske koji oboli od karcinoma. On može tvrditi da je rak dobio zbog izlaganja tvarima iz troske, ali to nije dokazivo. Zašto? Zato što nema procjene rizika, nema stručnog elaborata koji će pokazati da postoji mjerljiv rizik za stanovnike na tom području. Problem je i što većinu studija koje sam vidio u posljednjem desetljeću rade privatne firme po principu da zadovolje minimalne uvjete da bi studija prošla. Vrlo često lokalne uprave naručuju takve studije samo da bi se zadovoljili zakonski okviri, a ne da bi se doista doznalo postoji li problem ili ne. Sa slučajevima kakav je ovaj s troskom imate i problem da vam ni jedan znanstvenik ne želi javno dati svoje mišljenje.

Zašto?

Zato što se boje za svoje financiranje, za svoj status, da će njihovo mišljenje biti ispolitizirano, da će ih kolege gledati kao da su željni samopromocije itd. Iako samo treba reći da su dva i dva četiri, znanstvenici se od toga sustežu. Kazivanje znanstvenih istina u javnosti je akademska dužnost, premda one najčešće nekome neće odgovarati. Neće odgovarati gospodarstvu, politici, a najčešće ni nevladinom sektoru. Potonji po mom

iskustvu u većini slučajeva žele aktualizaciju, pa im trebaju bombastične izjave za dizanje ljudi na noge. Recimo kada kao ekolog kažete da ste protiv toga da Kopački rit bude nacionalni park, imate gotovo sve nevladine udruge protiv sebe. Jer oni ne razumiju da proglašavanje Kopačkog rita nacionalnim parkom ne znači njegovu zaštitu nego zapravo njegovo uništavanje. Proglašavanje nacionalnim parkom je najrigorozniji oblik zaštite nekog područja, što znači da nikakav antropogeni zahvat nije dozvoljen. A za opstanak sustava Kopačkog rita nužan je ljudski rad, kao što je primjerice produbljivanje i izmuljivanje kanala da bi ostao poplavno područje. Slično tome, kada izgovorite znanstvenu istinu da se na nekom području nalazi opasna kemikalija i da nitko ne zna egzaktno koliki je rizik od nje za

Osim kvalitete pitke vode, svi ostali zakonski akti vezani za zdravlje okoliša kod nas su nepostojeći ili nedorečeni: oni koji se odnose na zagađenje tla i mora, zagađenje morskog dna ili zakona koji bi nalagao da se mora napraviti analiza rizika kao npr. kod deponija troske

ljudsko zdravlje, onda automatski postajete neprijatelj svima koji na tom području imaju nekakav interes i kojima takva istina u tom trenutku ne odgovara.

Klimatske promjene i komarci

Aludirate na šibenski slučaj u kojem je, nakon negativnih laboratorijskih nalaza sedimenata, ali i povišenih rezultata čestica mangana u neposrednoj blizini bivše tvornice, lokalna politika brže-bolje odlučila negirati nalaze, sugerirati javnosti da je sve u redu, što se činilo kao diskreditiranje znanstvene struke. Na kraju je lokalna politika ipak najavila novu analizu koju je naručila Europska banka za obnovu i razvoj, s obzirom na to da se na tom području očekuje projekt širenja grada.

Politika prvo negira problem. Kada podastre dokaze da problem doista postoji onda ga politika umanjuje, a vas pokušava difamirati. Nakon toga slijedi ignoriranje problema po načelu ‘pet dana se piše o tome i onda se zaboravi’. Stoga mnogi problemi egzistiraju godinama. Da sam na mjestu bilo kojeg političara ondje, zahvalio bih se onome tko je napravio nedavnu analizu i ukazao na mogući problem. To je odgovorno političko ponašanje. Recimo, tog benzo[a]pirena je u jednom uzorku u morskome sedimentu ondje nađeno preko 50 miligrama po kilogramu. Ako uzmemo najmanje strogi kriterij postojanja rizika koji iznosi oko 20 miligrama/kg, znači da je to više od dva puta više. Dakle prema najmanje strogom kriteriju možemo tvrditi da na tom mjestu postoji mjerljiv rizik za okoliš i ljude pa je nužno napraviti studiju rizika, kako na okoliš tako i na zdravlje ljudi. Onda se dogodilo da je znanstvenik koji je 2012. radio studiju, ali nije radio procjenu rizika već samo kemijsku analizu sedimenta, pod pritiskom lokalne politike, dao smiješnu izjavu da te koncentracije ne bi bile opasne po ljudsko zdravlje ni kada bi netko jeo sediment. To je eklatantan primjer pretjerivanja u negiranju problema. Jer nitko nije dizao paniku, nego uputio tek na trenutne rezultate i na prisutnost opasne kemikalije.

Dužnost svakog znanstvenika je da govori istinu, a ne da pretjerivanjem i negiranjem problema ispunjava interese politike ili gospodarstva. I tu se gubi povjerenje u struku, u znanost. Jer svaki srednjoškolac danas će na internetu potražiti benzo[a]piren, i vidjeti da je to kancerogen prve kategorije, dok im neki znanstvenik na televiziji istovremeno govori da bi on to čak i jeo. Takav stav me je zgrnuo i ni u kojem slučaju ne predstavlja način na koji znanstvenici trebaju reagirati ili komunicirati s javnošću.

Zanimljivo je da bivši tvornički pogoni nisu adekvatno sanirani – ne zaboravimo i na primjer bivše tvornice Dalmatinka u Dugom ratu – pa postaju latentna opasnost. Je li riječ o nesnalaženju s novom ekološkom stvarnošću?

Rekao bih da je najveći problem u neobrazovanosti i oslanjanju na tzv. ekspertna mišljenja, a ne na znanstvene činjenice. Takva mišljenja su subjektivna i mogu danas biti jedno, sutra drugo, jednako kao što oporba tvrdi jedno dok nije na vlasti, a suprotno kad dođe na vlast. Teško mi je vjerovati da bi obrazovani političar mogao ići na štetu svojih birača, na štetu ljudi, osim ako nije riječ o doista zločestoj osobi. Osim kvalitete pitke vode koja je prilično dobro zakonski regulirana, svi ostali zakonski akti vezani za zdravlje okoliša kod nas su ili nepostojeći ili nedorečeni: prije svega oni koji se odnose na zagađenje tla i mora, zagađenje morskog dna ili pak zakona koji bi jednoznačno nalagao da se mora napraviti analiza rizika kod ovakvih i sličnih deponija. Sve to omogućava bijeg od odgovornosti i nestručno rješavanje vrlo ozbiljnih problema u okolišu. Političari ili bolje rečeno politikanti uvijek kažu da su sve radili po zakonu, što je najčešće djelomice i istina jer zakona koji bi regulirao pojedina kritična pitanja zapravo nema. Stoga se čini kako nepostojanje realne zakonske regulative u pitanjima kontrole kvalitete i zagađenja okoliša zapravo predstavlja olakotnu okolnost i politici i gospodarstvu jer omogućava kako različita tumačenja tako i aktivnosti sa štetnim ili možebitnim štetnim posljedicama poput ove deponije troske.

Vaš se laboratorij bavi ekotoksikologijom voda i tla uz povećan interes za istraživanje utjecaja klimatskih promjena na ekotoksi-kološke procese i izradu predikcijskih mo-dela. Kakvo je stanje u Hrvatskoj s obzirom na navedeno?

Hrvatska spada u zemlje vrlo malog ekotok-sikološkog rizika. To treba sačuvati i na tome dalje raditi. Mogu bez ustručavanja reći da je Jadransko more još uvijek jedno od najčišćih mora. Kada su rijeke u pitanju koje dijelimo na nizinske (Drava, Sava, Dunav) i salmonid-ne (planinske, brze rijeke) možemo reći kako je situacija s nizinskim rijekama nešto lošija, no sa salmonidnim je još uvijek jako dobra. Izgradnjom odgovarajuće infrastrukture si-tuacija će se još i poboljšati. Naime, u posljed-njih dvadeset godina postoji pozitivan trend poboljšanja stanja okoliša. Ponegdje još uvijek imamo problema sa septičkim jamama u ne-dostatku infrastrukture pa dolazi do njihovog periodičkog izlivanja u površinske i podze-mne tokove. No većina jako problematičnih mjesta je sanirana. Daleko veći problem kod nas kao uostalom i u cijeloj Europi vezan je za zdravlje tla, prvenstveno zbog nepostojeće za-konske regulative te erozije i iscrpljivanja pol-joprivrednog tla. Erozija i nedostatak hranji-vih tvari nalaže pojačanu upotrebu umjetnih gnojiva i drugih tradicionalnih agrotehničkih mjera čime se zatvara krug, a tlo postaje sve manje zdravo. No kod nas je u odnosu na druge zemlje EU-a opet puno bolje stanje. Primjerice naša zemlja koristi u prosjeku 20 puta manje pesticida nego u zapadnoj Europi, a postoje i centri znanja iz kojih se promiče suvremena tzv. konzervacijska poljoprivreda.

U sklopu projekta utjecaja klimatskih pro-mjena na metode tretiranja komaraca, koji su financirali Europski fond za regionalni razvoj i Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost, s timom vašeg fakultetskog odjela razvijate jedinstvenu aplikaciju u svijetu. O čemu je riječ?

Kao ekotoksikologa uvijek me zanima kako da se uz upotrebu što manje količine nekog otro-va, u ovom slučaju insekticida, postigne što bolji učinak, opet u ovom slučaju, smanjenje broja komaraca. Aplikacija, čiji je cilj višezna-čan i koja je u beta verziji, već je završena. Prije svega to je stvaranje zajedničke platforme rje-šavanja problema komaraca na razini države. S jednom razinom aplikacije moći će raditi svi građani, a druga je predviđena za tijela lokalne samouprave, zavode za javno zdravstvo te sve druge dionike procesa suzbijanja i kontrole broja komaraca. Aplikacija se temelji na algo-ritmima umjetne inteligencije te izračunava u kojem stadiju se trenutno nalazi populacija komaraca u okolišu. Na osnovu tih izraču-na aplikacija optimizira vrijeme djelovanja. Naime, dosadašnja istraživanja pokazala su kako je upravo pravodobno tretiranje faktor koji najviše utječe na uspješnost tj. na veli-činu učinka. Aplikacija optimizira vrijeme u kojem je optimalno tretirati, tj. vrijeme u kojem će se postići najveći učinak. Time se omogućava optimiziranje troškova za tretira-nje, jer u ovom trenutku općine i gradovi troše enormna sredstva za uništavanje komaraca uz vrlo mali dugoročni učinak. To sve cijeloj priči daje još jedan moment. Primjerice, Grad Osi-jek godišnje potroši tri ili više milijuna kuna na tretiranje komaraca. Taj novac je firmama uključenima u tretiranja veliki izvor prihoda. Zbog toga se pojedinci boje da će ostati bez tog prihoda, ako ne bude komaraca. No takvo razmišljanje je opet posljedica neznanja jer komaraca se nikada nećemo potpuno riješi-ti. Komarci su životinje vrlo prilagodljive i s nevjerovatno velikim biotičkim potencijalom. Stoga cilj i nije njihovo istrebljivanje, nego samo svodenje na prihvatljiv broj. ■

Posljednji svjedoci

Tražili smo najzabitija sela da dođemo do posljednjih kazivača. Neki bi znali i zaplakati za prošlošću, a neki su iznenađivali lucidnošću i pamćenjem, pojašnjava Filip Škiljan

UVIROVITICI je ovih dana pro-movirana knjiga dr. sc. FILIPA ŠKILJANA 'Identitet Srba u Vi-rovitičko-podravskoj županiji'. Autor na oko 130 stranica dono-si pomno istražen geografski i povijesni okvir doseljavanja Srba u taj dio zapadne Slavonije, obrađujući pritom odnos starosjedilačkog i doseljeničkog stanovništva, međunacionalne odnose Hrvata i Srba, narodne običaje i sva-kodnevnice ljudi u nekašnjim općinama Virovitica, Podravska Slatina i Orahovica. Ta-kođer donosi svjedočanstva iz razdoblja dvaju ratova, Drugog svjetskog i Domovinskog, te prikazuje današnji odnos prema antifašistič-koj borbi, vjeroispovijesti i crkvi.

Zapisi u knjizi temeljeni su na sjećanjima kazivača koje je autor kroz godinu dana obi-lazio u njihovim domovima. Nakon što je na inicijativu Srpskog narodnog vijeća priku-pio i u časopisu Tragovi objavio dvadesetak iskaza ljudi srpske nacionalnosti s područja Grubišnog Polja i Bjelovara, Škiljan se odlučio posvetiti običajima, legendama, činjenicama, slavama, vjenčanjima, hramovima, sahrana-ma i ostalim dijelovima životne svakodnevnice Srba iz Voćina i okolice.

— U prosincu 2020. virovitičko-podravski dožupan Igor Pavković poveo me po čitavoj

općini da nađemo sugovornike s kojima je moguće provesti intervju; bila je tu uistinu riječ o 'posljednjim Mohikancima'. Osvije-stio sam sebi činjenicu da u selima oko Vo-ćina više nema ljudi, da su ona prazna i da bih puno više podataka i iskaza dobio da sam onamo stigao bar desetak godina ranije. Sela Dobrići, Đuričići, Kuzma, Lisićine i Popovac potpuno su ispražnjena, a u Rijencima, Gor-njim Kusunjama, Gornjim Meljanjima, Seku-lincima, Smudama i Donjim Kusunjama živi tek po par ljudi. Igor me oduševio pozitivnom energijom, poznavanjem prošlosti i sadaš-njosti svoga kraja; shvatio sam da bi mu bilo drago da tako obidemo čitavu Virovitičko-podravsku županiju i da od sjećanja spasimo ona što se spasiti dađu. Jer, za deset godina ondje možda više neće biti nikoga koga bi-smo mogli pitati za običaje iščezle još u doba socijalizma – kaže Škiljan.

Pandemijski uvjeti nisu bili nimalo laki za tako obiman terenski posao, a u svemu je bio prisutan uobičajeni ljudski strah od nepozna-tog te sumnjičavost prema svakome, pogoto-vu stoga što ni pitanja ispitivača nisu bila baš jednostavna, posebice ona koja su se doticala ratova, neželjenih migracija i naglih promje-na, primjerice naziva naselja. Unatoč svemu, prikupljeno je više od šezdeset različitih

iskaza, zahvaljujući izvrornoj Pavkovićevnoj pripremi razgovora s kazivačima i njihovim porodicama te skretanju Škiljanove pažnje na ono što bi najbolje mogli pamtit. Bilo je to doslovce najveće istraživanje koje je autor proveo u svojoj znanstvenoj karijeri.

— Posjećivali smo Srbe u selima i gradovima, tražili najzabitija sela da dođemo do posljed-njih kazivača, djedova i baka, koji su se rado prisjećali svojih mladih dana, ali i teških raz-doblja svojih života. Neki od njih bi znali i zaplakati prisjećajući se prošlosti, a neki su nas iznenađivali lucidnošću i izvrornim pam-ćenjem. Tako nam je jedna baka iz Gornjeg Miholjca, rođena davne 1926., sipala običa-je srpske zajednice svoga sela kao iz rukava. Druga pak, dvije godine starija od nje, u svo-jim Čačincima je prisiljena ležati u krevetu, ali je nevjerovatno lucidno i detaljno govorila o nekadašnjem životu sela i njegove okolice – pojašnjava Škiljan.

Ponegdje su kazivači bili posljednji stanov-nici srpske nacionalnosti u svom selu. Škilja-novim je radom utvrđeno da je raznolikost te-re-na, običaja i načina života na istraživanom geografskom području doista velika: brđanski je kraj drugačiji od podravске ravnice, a po-tomci solunskih dobrovoljaca u mnogočemu se razlikuju od starosjedilaca koji su u 17. i 18. stoljeću doseljavali s Banije i Korduna ili iz Like, Bosne i Crne Gore. Neka su sela zarasla u prašumu, u nekima više nitko ne živi ni stalno ni povremeno, ponegdje su prisutni tek tragovi postojanja, a pojedina su sela go-tovo ista kao 1991., no s puno manje žitelja ili s novom nacionalnom strukturom.

Oni koji su otišli iz Hrvatske, pogotovo stariji, mahom žale za zavičajem. Jedan ka-zivač iz Gradine, ravničarskog podravskog sela, ističe kako stariji liježu u vojvođan-skom Slankamenu, a bude se ovdje, u nekom mjestu u okolici Virovitice ili Slatine. Drugi, iz Ade, govori kako su suseljeni koji su svo-jedobno otišli u Srbiju danas zavidni onima koji su ostali u Hrvatskoj: 'Iako nam je teško jer se moramo dvostruko truditi i biti dvo-struko bolji od Hrvata u bilo kojem poslu, ipak nam je drago da smo ostali', kazao je u intervjuu. Ima i mladih ljudi koji ne žele napustiti svoj kraj, među njima je i mladić iz Hadžićeva čiji je davni predak bio seoski prota: 'Stol koji stoji u kući je čukunded izra-dio. Za tim stolom sam jeo prvi put, a jest ću i posljednji te ostati na svojem', odlučno je izjavio Škiljan.

— Mladih obitelji gotovo uopće nema, pa se srpska populacija Virovitičko-podravске žu-panije vrlo teško može obnoviti. Djeca iz na-cionalno mješovitih brakova gotovo se redo-vito krste u Katoličkoj crkvi, postajući i time Hrvatima. U Virovitići i drugim gradovima brojni se Srbi se ne žele izjasniti, smatrajući da to nije oportuno. To je posebno rašireno kod mladih, a i stariji smatraju da bi im djeca mo-gla radi takvog izjašnjavanja imati problema sa zaposlenjem, pronalaskom bračnog par-tnera ili nailaziti na druge neželjene prepreke. Prema riječima jednog od kazivača, mnogi ne žele reći da su Srbi, a dio onih koji drže do običaja srami se te činjenice, pa im bude lakše kad se zapišu kao pravoslavci. Međutim, ništa im ne pomaže što se ne žele izjasniti, kad u malim sredinama poput Virovitice, Orahov-ice ili Slatine ionako svatko zna tko je koje nacionalnosti i vjeroispovijesti – ističe Škiljan.

Nadovezujući se na takve slučajeve, autor knjige navodi kako mu je kazivač iz Gornjeg Miholjca tumačio da Hrvati i Srbi mogu zajed-no raditi, ali ne i piti: 'Ako pijemo, onda smo drugačiji, kuražniji i jedni drugima govorimo što ne bismo smjeli, pa stvari isplivaju na vi-djelo', kazao mu je. Spomenimo da je vrijedno Škiljanovo istraživanje izdao VSNM Virovitič-ko-podravске županije, a recenzenti su mu bili dr. sc. ALEKSANDAR VUKIĆ, prof. DARKO GAVRILOVIĆ i mr. sc. MILAN RADANOVIĆ. ■

Godinu dana obilazio mještane – Filip Škiljan

nada

Društveni
magazin
Srpskog
demokratskog
forum

NOVOŠT
HOBOČI

#1214, Petak 24/03/2023

STIPE NOGALO

Imamo pravo na bijes

Brine me podcjenjivanje konzervativnih tendencija. Zato se angažiram u raspravama, ne misleći da ću ikoga razuvjeriti, nego da će pisani trag poslužiti onima koji tek zalaze u temu da vide da je moguće drugačije razmišljati, a onda i drugačije djelovati

Ako je razmišljao o tome da upiše književnost ili prirodne znanosti, STIPE NOGALO naposljetku se odlučio za studij sociologije i filozofije na zagrebačkom Filozofskom fakultetu. U Zagreb se preselio iz Makarske, gdje je rođen 1991. godine. Danas kroz udругu Status M radi kao edukator na feminističkim i kvir temama s dječacima i mladim muškarcima, prije svega srednjoškolcima. Dok su ti prvi pozivi ostali utkani u mogućnosti imaginiranja nekih drugih oblika organiziranja društvenih odnosa, Stipe je prije svega usredotočen na promatranje svijeta baš takvim kakav jest, u svim njegovim nemirnim i zapetljanim oblicima. Na društvenim mrežama, primarno Twitteru, zadnjih nekoliko godina posvećen je razgrađivanju konzervativnih diskursa koji dolaze iz okrilja tradicionalne desnice, ali i nekih njezinih novih niti koje su prodrle i u feminističke prostore. Kako na društvenim mrežama, tako i u učionici, naš sugovornik nastoji ukazati na smjer u kojem se te pojave razvijaju i upozoriti odakle izviru. Istodobno traga za načinima kako da ih preokrene, potičući i druge da se angažiraju.

Kako biste rekonstruirali svoje kretanje prema feminističkom i kvir organiziranju? Kako je izgledalo stasanje u osobu koja aktivno propituje rod i kontekst u kojem se on oblikuje? Ne postoji neki prijelomni trenutak. Na fakultetu sam shvatio da me zanima feministička perspektiva i dobro sam se osjećao u tome jer mi je ona otvarala prostor za razmišljanje. Feministička perspektiva je nešto što možeš potpuno zaobići kroz cijeli svoj život, čak i cijelo svoje obrazovanje, ili se susresti s njom i shvatiti koliko je toga moguće njome pomaknuti i objasniti. Često se nisam osjećao ugodno u muškim društvima. Jedan primjer je kad imaš nekoliko muškaraca koji sjede negdje i onda moraju prokomentirati svaku ženu koja prođe. To je jedna od stvari koje su mi stvarale ogroman nemir. To je ta svijest da mi ne odgovara slika mene prema kojoj me okolina gura. Performativna hiperseksualnost muškaraca, ti rituali gdje ja moram dokazivati svoju muškost, to mi je bilo odbojno. Vjerojatno i zbog toga što ni ne trpim nikakav autoritet. Nastava i učenje mi nikad nisu bili problem, ali autoriteti jesu (smijeh). Završavao sam školu s peticama i s lošim vladanjem. Negdje u drugom razredu srednje škole se autao moj frend. Nakon što

Neće fašizam doći najedanput i samo pokucati na vrata. Fašizam će biti samo reaktivacija i reorganizacija stvari koje već postoje. I neka ne bude zabune, to se već događa

se to dogodilo, shvatio sam da je hrpa ljudi oko mene instrumentalizirala religijske diskurse prema čovjeku koji je moj prijatelj. To je možda bio početak mog otvorenog otpora religiji. Jedan od značajnih izvora inspiracije je i moja mama. Iz konzervativne je obitelji, osnovnu školu je završila na selu i krenula u srednju u Makarskoj. Jedna od dražih scena koje pamtim bio je posjet njezinoj majci, mojoj baki. Baka ju je u nekom trenutku pitala 'kakav je SLOBO prema tebi', moj otac. Mama kaže, 'pa dobar je, ali bi trebao više raditi po kući'. I moja baka odgovori da 'što će on raditi po kući, to je ženski posao'. «O čemu ti pričaš, kakav ženski posao, zar on ne živi u istom kućanstvu kao i ja?» To njezino odmicanje od načina na koje su je uvjetovali cijeli život je meni kao djetetu bila jedna od točaka koje su me pogurale da razmišljam o svojoj neposrednoj svakodnevici.

Molitelji nas vraćaju na početak 20. stoljeća

Na Twitteru neumorno analizirate i prokazuje transfobne, homofobne, mizogine, rasističke i druge oblike nasilja. Kako je to krenulo i u čemu je potencijal društvenih mreža u odnosu na neke druge forme aktiviranja? Imam dojam da moja politička svijest seže od 2008. godine, što znači da odnos sa svijetom oko sebe vidim u kontekstu ekonomske krize koja od tada traje. Možemo se zavaravati da se nešto značajno promijenilo, ali nije. Twitter profil je otvoren 2009., iako sam aktivan na internetu od sredine 2000-tih. U početku sam zalazio u ateističke grupe, ali ubrzo sam shvatio da se iz njih grana neka vrsta scijentizma, opijenosti evolucijskom psihologijom i banalnim racionalizmom. U smiješnom identitarnom obratu gledao sam kako se okreću islamofobiji (na tragu razgovora o kršćanstvu kao dijelu europskog identiteta) i, rastvaranjem razgovora o konkretnom slučaju seksualnoga uznemiravanja na nekom ateističkom skupu, antefeminističkom diskursu. Jedan aspekt desnice se na društvenim maržama pojavio iz klica novog ateizma, uključujući i dio trans isključivih radikalnih feministkinja (TERF). Neke rasprave koje sam davno vidio kod američkih fašista najedanput se pojave i kod nas, samo prevedene na hrvatski. Odnosno, nisu direktno prevedene, ali to je taj tip diskursa. I za referendumu o braku je s progresivne strane dolazila ideja 'ma neće se to dogoditi, društvo je otvoreno, ima nas više koji tako razmišljamo'. I onda se ipak dogodilo. Brine me podcjenjivanje konzervativnih tendencija, i tada i u ovim novijim oblicima. Zato se angažiram u raspravama, ne misleći da ću ikoga razuvjeriti, nego da će pisani trag poslužiti onima koji tek zalaze u temu da vide da je moguće drugačije razmišljati, a onda i drugačije djelovati.

Od 2013. godine do danas buktu ekstremno desni pokret u Hrvatskoj koji stremlji poništavanju sloboda žena i

Razgovarajući sa srednjoškolcima shvaćam da ih dosta nema predodžbu o tome kolika je cijena života i što slijedi nakon napuštanja roditeljske kuće. Lako se zakače i na retoriku osoba poput Andrewa Tatea

LGBTIQ+ osoba. Predvodi ga niz udruga i inicijativa, od U ime obitelji i Vigilarea do 40 dana za život i, najnovije, Vitezova Bezgrešnog Srca Marijina koji organiziraju molitve muškaraca po javnim trgovima u Zagrebu, Splitu i drugim gradovima za 'život u predbračnoj čistoći, za čednost u odijevanju i ponašanju, za obnovu katoličkih brakova' te 'prestanak pobačaja i otvorenost bračnih parova životu'. Kako razumjeti recentni fenomen klečanja muškaraca po trgovima? Ništa što molitelji i organizacije iza njih zagovaraju nije nešto što već ne postoji u društvu. Sve što tvrde i zagovaraju naslanja se na postojeće društvene odnose, gdje ih jedino žele dodatno učvrstiti. Religija je tu samo patina. Neće fašizam doći najedanput i samo pokucati na vrata. Fašizam će biti samo reaktivacija i reorganizacija stvari koje već postoje. I neka ne bude zabune, to se već događa. Svaka ekonomska kriza, kriza kapitala, kriza rada uvijek ima polugu intenziviranja fašističkih tendencija. Ne vjerujem da je fašizam ikada stao.

Sve te pojave su ostale, samo su se prilagodile. Društvo koje je paranoično oko svake osobe koja je iole drugačija, bilo zbog boje kože, bilo zbog iskustva roda, sve je to tu, sve to postoji. Molitelji nas ne pokušavaju vratiti u srednji vijek, a ako nas igdje žele vratiti, to je na početak 20. stoljeća. Ili samo tamo gdje je svima jasno gdje im je mjesto u odnosu na kapital, gdje je najbitnije da u svemu tome budemo, da pričamo o tome kako organizirati obitelj.

Desnica djecu tretira kao resurs

U februaru je održana sjednica saborskog Odbora za zdravstvo i socijalnu politiku usmjerena na ograničavanje pristupa zdravstvenoj skrbi trans osobama. Koja je funkcija transfobije, posebno njezinog najnovijeg vala, i kako medicina postaje instrumentom nadzora, a ne podrške? Na to gledam iz socijalno-reproduktivnog ugla jer mislim da postoji razlog zašto su trans osobe u tolikoj mjeri izložene nasilju, osim što su manjina koju je lako napadati. Smatram da je to pitanje povratka na esencijalističke rodne norme koje uređuju načine

raspodjele rada. Jačanje transfobije događa se, između ostalog, nakon pandemije koja je pokazala da su drugi oblici organizacije rada mogući, uslijed inflacije i krize rada. Kako desnica to voli banalizirati – ljudi ne žele raditi. Ali živimo u kontekstu u kojem su uvjeti rada sve manje i manje vrijedni, gdje ne možeš preživjeti na plaći. Transfobija dolazi i s pokušajem utjerivanja radne etike i zadržavanja rascjepa rodno uređenog rada u kući i rada izvan nje. Trans osobe se tretira kao opasne jer rasvjetljavaju privid koherentnosti i binarnosti roda, što ruše sliku prirodnosti svijeta u kojoj bismo se trebali nalaziti. Kako je rod režim moći, kako mora ostati prostor da moć može konstantno intervenirati da nas normalizira, a ne samo identitet, nitko nikada ne upada potpuno u svoj rod.

Mogu razumjeti zašto je bitno involvirati medicinsku struku, ipak se radi o tijelu i ti ljudi imaju nekakvo medicinsko znanje, ali ograničavanje znanja na malu elitnu skupinu, znači joj dati ogromnu količinu moći nad ljudskim životima. Intervju s kirurzima koji rade s interspolnom djecom zorno pokazuju kako se u svemu tome konstruira rod, kako se provjeravaju stvari poput toga hoće li to dijete ostati plodno, hoće li ono jednog dana moći ulaziti u heteroseksualne spolne odnose. Medicinska intervencija u regulaciji granica roda je recentna. MICHEL FOUCAULT je kazivao kako je do prije svega nekoliko stoljeća bilo moguće živjeti višestrukost ili ambivalentnost roda. Izgradnja predodžbi o posloženim subjektima, žena i muškaraca, koincidira s bujanjem kapitalizma. Jasno je da mnoge osobe nemaju drugog izbora nego tražiti pomoć medicinske struke, ali puna autonomija u svemu tome treba pripadati trans i kvir osobama.

U desnim narativima se većina prijepora plete oko djece. Zašto? Jako bitan element tog diskursa je tko ima moć nad djecom, da je obitelj ta koja treba imati apsolutnu moć nad svojom djecom. Nije puno bolja ni situacija da država ima moć nad djecom. Oko toga tko će steći tu moć se obitelj i država sukobljavaju. Kada desnica priča o djeci, ona zapravo priča o resursu. Stalno se govori o našoj djeci, u smislu vlasničkog odnosa. Ako ćemo pričati o odnosu obitelji, meni je zastrašujući taj zahtjev da djeca ne uče apsolutno ništa o seksualnosti. To je jako opasno. Jer ti intenziviraš moć nad djecom, a djeci oduzimaš aspekte znanja koji bi mogli biti korisni. Ako nad djetetom tražiš apsolutnu moć, a istovremeno ga ograduješ od znanja koje bi mu pomoglo da prepozna seksualno nasilje, koji su tvoji motivi na kraju krajeva? U kakvu poziciju postavljaš tu djecu? Panika oko trans djece mi zaudara u istom smjeru, jer što ako moje dijete bude trans ili kvir, ako ne bude imalo svoju djecu, ako ne bude proizvodilo obiteljske odnose i višak vrijednosti za kapital?

Volim osjetiti otpor u glazbi

Što primjećujete u svom radu sa srednjoškolcima? Kako su ideje maskulini-

teta uvezane uz ekonomski i socijalni kontekst u kojem odrastaju?

Sustav obrazovanja nije tu da potiče kritičko mišljenje, a ljudi često naivno misle da jest. Obrazovne institucije su disciplinarne institucije, one u kojima učiš sjediti, slušati i reagirati na zvono da bi jednoga dana sve to mogao i na radnom mjestu. Edukacije većinom držim u strukovnim školama, gdje se djeca školuju npr. za automehaničare, za 'muški' posao. Od njih se može čuti da su u tim školama kako bi jednog dana mogli zarađivati i donositi plaću svojoj obitelji. Riječ je o izgradnji specifične vrste maskuliniteta, *breadwinners*, ideje muškarca kao nadničara koji uzdržava obitelj. Razgovarajući s njima shvaćam da ih dosta nema predodžbu o tome kolika je cijena života i što

slijedi nakon napuštanja roditeljske kuće. Srednjoškolci se lako zakače i na retoriku osoba poput ANDREWA TATEA koji im prodaje priču o tome da se samo treba probuditi u pet ujutro i raditi dvanaest sati dnevno da bi živjeli lagodan život, o bijegu iz kapitalizma bivanjem klasičnim primjerom subjekta u kapitalizmu. Rijetko kome je ugodno živjeti ubijajući se osam sati dnevno, i to ako samo toliko. Hrpa desnih diskursa instrumentalizira nelagodu koju ljudi osjećaju svakodnevno koristeći maskulinitet kao način potiskivanja natrag u eksploativne odnose. Taj slobodni muškarac, koji u ovom slučaju štuje Andrewa Tatea, mora bespogovorno slušati autoritete u nizu situacija. Naravno, ako je pravi muškarac, ide u vojsku i biva nečiji pas

I depresija i anksioznost tiču se materijalnih odnosa. Prinuđeni smo da ne razgovaramo o kapitalizmu i socijalnom kontekstu, sve se svede na to da se problemi prebace na pojedinca

koji tamo sluša svaku naredbu, isto kao na radnom mjestu.

Jedna od tema koje otvarate na edukacijama s mladima je i pitanje mentalnog zdravlja. Patologizacija različitosti u društvu ne zahvaća samo rod nego i druge oblike kognicije i tjelesnosti?

Normativne definicije psihičkih teškoća nerijetko završavaju odrednicom 'koja onemogućava normalno funkcioniranje u društvu'. Zašto je depresija društveni problem? Zato što ljudi koji su depresivni ne idu na posao, ljude koji su depresivni teško je motivirati na rad. Sam Foucault u 'Ludilu i civilizaciji' kaže da su prve definicije psihičkih bolesti bile vezane uz odbijanje rada. Ljudi koji nisu bili dovoljno produktivni bili su mentalno bolesni. I sad, je li se dijagnostika psihijatrije razvila u međuvremenu, nije na meni da procjenjujem, ali su te društvene relacije ostale. Trebaš se vratiti na posao. 'Poprave' te dovoljno dobro da radiš, ali ne dovoljno dobro da si dobro. I depresija i anksioznost tiču se materijalnih odnosa. Prinuđeni smo da ne razgovaramo o kapitalizmu i socijalnom kontekstu, sve se svede na to da se problemi prebace na pojedinca. Ljudi žive u odnosima koji su užasni za njih, njihova tijela, njihovu psihu. Jedna od stvari koja se rijetko spominje u kontekstu mentalnog zdravlja je koliko siromaštvo i prinuđenost na svakoja-ke uvjete rada utječe na um, tj. naše zdravlje.

Kada bi se teme koje smo otvorili u razgovoru uglazbile, u kojim albumima i pjesmama biste ih našli?

Uglavnom slušam cijele albume, posebno volim one koji konceptualno funkcioniraju, pri čemu mi je dosta važno o čemu govori tekst. Volim osjetiti otpor u glazbi, drago mi je čuti bijes. Ljudima stalno treba objašnjavati da imamo pravo na taj osjećaj. Imaš pravo biti ljut ako su tvoje granice prijedene, ako osjećaš nepravdu. Obožavam Rammstein. To je jedan od bendova koji slušam od srednje škole. Muzika je mjesto promišljanja maskuliniteta, od albuma 'Gentleman' Afghan Whigsa do Cobaltova 'Gina'. Na naslovnoj stranici 'Gina' je slika ERNESTA HEMINGWAYA u uniformi, kao vojnika propisnog držanja, a na stražnjoj stranici je oronuo i star, sa sačmaricom u ruci s kojom se kasnije propucao. Oba spomenuta albuma usmjeravaju prema rastvaranju maskuliniteta i oblika u kojima se on gradi. U zadnje vrijeme mi je otkrio škotski Ashenspire s albumom 'Hostile Architecture' i pjesmom 'Law of Asbestos'. Nema refrena jer je to *black metal*, ali jako dobro kritički pristupa kapitalizmu, van nekakve moralističke i prazne priče. Zadnji stihovi pjesme su mi zapeli u mislima dugo nakon što sam je poslušao: *This is done with full intent / Done with full intent (Ovo je napravljeno potpuno namjerno / Napravljeno potpuno namjerno)*. Album završava s 'Cable Street Again', referencom na sukob s policijom i fašistima 1936. godine u Londonu: *'Tis no broken system, but the product of it / You cannot fix that which / Is working as intended (Ovo nije slomljeni sustav, nego njegov proizvod / Ne možete popraviti to / Što radi kako je i zamišljeno)*.

Dostupnost je pola zdravlja

Hrvatska ima 277 ginekoloških timova u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, ali to je puno manje od planiranog broja. U Varaždinu manjkaju tri, a u Zagrebu 14. Preopterećene ordinacije ponekad je teško dobiti i na telefon, a rezultat je predugo čekanje na preglede i izostanak brze reakcije na bolest

DRŽAVA za to nema novca – bio je odgovor ginekologa na zahtjev pacijentice da joj izda lijek za menstrualne tegobe. Lijek je potom kupila u ljekarni bez recepta, o vlastitom trošku. Slučaj je 2021. godine prijavila pravobraniteljici za ravnopravnost spolova, objasnivši da joj ginekolog nije želio izdati lijek na temelju nalaza s hitnog prijema jer je procijenio da joj on nije potreban, uz komentar da je skup. Pravobraniteljica je zatražila očitovanja ginekološke ordinacije i Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO) i saznala da je ginekolog pritužiteljici ipak izdao lijek nakon njezinog inzistiranja, ali da ga

ona pri pokušaju podizanja nije uspjela odmah dobiti zbog informacijskog sustava 'u kojem ponekad e-recepti prolaze s kraćom odgovorom od trenutka kada ga liječnik izda'.

To je samo jedan od mnogih primjera u kojima se problemi zdravstvenog sustava i državnog budžeta prelamaју preko leđa žena. Prošlu je godinu obilježio slučaj MIRELE ČAVAJDE, koju je hrvatsko zdravstvo dovelo u mučnu situaciju da prekida trudnoću, na koji se odlučila zbog izuzetno progresivnog tumora ploda, zatraži u susjednoj zemlji. Dok uskraćivanje zdravstvene njege ženama traje dugi niz godina, Čavajdin slučaj izazvao je snažne reakcije te

je bio okidač za prosvjede u mnogim hrvatskim gradovima.

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova prošle je godine izvijestila da na područje reproduktivnog zdravlja i prava žena značajan utjecaj imaju pandemijske okolnosti, no napomenula je da one 'dodatno produbljuju i inače prisutne poteškoće s kojima se žene suočavaju u ovom području'. O tim smo poteškoćama, kao i o nekim zanemarenim aspektima zdravlja žena, razgovarale s našim sugovornicama. Prva od njih je ANA VRAČAR, aktivis-

Lanjski prosvjed solidarnosti s Mirelom Čavajdom (Foto: Igor Kralj/PIXSELL)

tkinja udruge BRID i People's Health Movementa, koja je kao primjer uzela ginekološku skrb na razini primarne zdravstvene zaštite. Kaže da je taj dio zdravstvenog sustava općenito 'potkapitiran i podfinanciran', a trebao bi zapravo biti najstabilniji.

— U mnogim gradovima je ugovoreno manje ginekoloških timova nego što je to predviđeno mrežom javne zdravstvene zaštite, što, manje tehnički rečeno, znači da ima premalo ginekologinja da bi sve žene na tim područjima mogle doći do ove vrste skrbi kada im treba. Prema izvještaju HZZO-a o stanju te mreže u prvom mjesecu ove godine, u Varaždinu su bila ugovorena tri ginekološka tima manje od onoga što bi trebalo. Na razini Grada Zagreba bilo je ugovoreno 14 timova manje od planiranog. Govoreći iz praktične perspektive, to znači da ćemo na ginekološki pregled na kojem ćemo obavljati npr. PAPA test, kod ginekologa u javnom sustavu zdravstva vrlo vjerojatno biti naručene i za više od godinu dana, što može značiti da će se promjene koje zahtijevaju brzu reakciju kasno primijetiti – objašnjava Vračar.

Činjenica jest, kaže ona, da bi primarne ginekološke ordinacije trebale biti dostupne tamo gdje je ženama najpraktičnije doći do njih, na primjer, u blizini kvarta gdje žive ili radnog mjesta.

— Trenutno to nije slučaj, tako da ako živite u Zagrebu, možda stanujete na Trešnjevci, ali je jedina ginekološka ordinacija koja će vas primiti u Dubravi. U toj situaciji ne možemo reći da vam je ginekološka skrb dostupna – osim ako si ne možete priuštiti odlazak u privatnu polikliniku, naravno – jer ćete za najjednostavniji pregled trebati odvojiti bar dva sata za putovanje javnim prijevozom, plus vrijeme pregleda, a na pregled ćete u čekaoni vjerojatno još čekati. Bolje planiranje i uređivanje te mreže je odgovornost kako ministarstva, tako i županija, odnosno Grada Zagreba, koji bi trebali zauzeti puno aktivniju ulogu u popunjavanju postojećih rupa u sustavu. Osim planiranja i organizacije, to znači i usmjeravanje više novca u ovaj dio sustava – dodaje.

VALERIJA ŽAPČIĆ, patronažna sestra i predavačica u karlovačkoj Medicinskoj školi, istaknula je slične probleme kao Vračar: nedostatak zdravstvenog osoblja u javnom zdravstvu i okretanje privatnom koje je mnogim ženama teško prihvatljivo.

— Ne znam uspiju li se žene upisati kod ginekologa pošto ih je manjak u sustavu. Privatnih poliklinika ima puno, a pitanje je imaju li svi novca. A puno puta je razlog neodlaska liječniku upravo to što se nema novca, radno vrijeme, linije javnog prijevoza ili dugo čekanje – rekla je Žapčić za Nadu.

— Neka je samo redovni ginekološki pregled, PAPA test i ultrazvuk, za to treba vremena. Ako je pregled takav da sam liječnik obavi svoje, a da se ne ostavi mjesta da pacijentica pita nešto, iznese još neke svoje tegobe ili traži neki savjet, onda ne možemo reći da je sve u potpunosti obavljeno. Danas ginekolozi imaju u satu naručene tri ili četiri pacijentice. Ako se radi o trudnici, za nju treba puno više vremena. Znači, taj ginekolog je opterećen, onako poprilično – nastavlja Žapčić.

Na to se nadovezuje i ono što nam je Vračar rekla – da problemi ne nastaju samo za pacijentice, već i za radnice u

ginekološkim ordinacijama. One zbog prevelikog radnog opterećenja moraju pacijenticama pristupati 'kao da su na traci'. Jedna od najplastičnijih ilustracija trenutnog stanja u ovom dijelu zdravstvene skrbi je, kaže Vračar, 'već notoran primjer kada je pacijenticama nemoguće dobiti ginekološku ordinaciju telefonom ili e-mailom'.

— U većini slučajeva se ne radi o tome da im se nitko u ordinaciji ne želi javiti, kako je to najčešće predstavljeno, već o tome da primalja i ginekologinja jednostavno nemaju prostora u radnom vremenu da se kontinuirano javljaju, a da pritom ne zakinu pacijentice u čekao. Drugim riječima, ne radi se o tome da su pacijentice prezahtjevne ili da su radnice lijevne. Godinama se ne radi na tome da se uvjeti rada u primarnoj ginekologiji, pogotovo kada govorimo o ordinacijama u sklopu domova zdravlja, dovedu na poštenu razinu – pojašnjava Vračar.

Prema podacima HZZO-a, u djelatnosti zdravstvene zaštite žena u 2021. godini su 1.522.124 žene bile u skrbi 277 ugovorenih ginekoloških timova u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, a 32,2 posto osiguranica je tu zdravstvenu zaštitu i iskoristilo. Isti izvor kaže da je u djelatnosti zdravstvene zaštite žena te godine radilo 28 privatnih timova te da je u tim ordinacijama ukupno 38.260 žena koristilo zdravstvenu zaštitu.

Kao patronažna sestra, Žapčić je pokrivala i gradska i ruralna područja, a kroz razgovor je istaknula neke ključne razlike. Primjećuje da je ženama iz ruralnih sredina teže dostupna zdravstvena skrb, no da u tim krajevima žene češće imaju veću podršku obitelji. — Najbolja bi bila kombinacija oboje. Ali uvijek nešto fali. Naravno, bilo bi idealno kada bi zdravstvena skrb bila dostupnija u svim krajevima, bez obzira radi li se o ruralnom ili urbanom području. Nekad prije je i u manja mjesta ginekolog dolazio barem jednom tjedno – govori nam i dodaje da je u ruralnim područjima problem provesti nacionalne preventivne programe.

SOBZIROM na to da je majčinstvo važan dio reproduktivnog zdravlja, a i da Žapčić predaje taj predmet u srednjoj školi, upitale smo ju kako na to gleda. Kaže da zaštita majčinstva u Hrvatskoj nije loša te da se o trudnicama dobro brine. Međutim, napomenula je da nisu svima dostupni trudnički tečajevi jer se organiziraju povremeno i ne u svim ustanovama. Uz to, istaknula je kako u patronaži, koja obuhvaća i obilazak roditelja, nedostaje 'uvodni dio', odnosno upoznavanje s trudnicom i njenom okolinom prije rođenja djeteta. Kaže da je jedan od razloga slaba povezanost između ginekologa i patronažnih sestara.

S druge strane, ono o čemu nemamo često priliku slušati je koliko su reproduktivno i mentalno zdravlje povezani. Kako nam je objasnila SANDRA NAKIĆ RADOŠ, specijalistica kliničke psihologije, radi se o psihološkim promjenama koje prate promjene u reproduktivnim procesima, sustavu i funkcijama u svim stadijima razvoja žene, od menstruacije do menopauze.

— Neki od češćih problema reproduktivnog mentalnog zdravlja koji se javljaju, posebno u peripartalnom razdoblju, su anksioznost i depresivnost. Naime, prema našim istraživanjima, 25 posto žena opisuje porođaj kao traumatično

iskustvo, 11 posto trudnica ima izražen strah od porođaja, osam posto žena ima poslijeporođajnu depresiju, a dva posto žena ima PTSP nakon porođaja. Tome se može pridodati i podatak da danas gotovo svaki šesti par pati od problema neplodnosti te se susreće s brojnim emocionalnim izazovima – kaže Nakić Radoš.

Ona je i voditeljica udruge Centar za reproduktivno mentalno zdravlje koja pruža edukaciju o različitim teškoćama

mentalnog zdravlja, a njihovi psiholozi pružaju individualno savjetovanje. — Još uvijek postoji stigma psihičkih problema i strah od traženja psihološke pomoći. Situacija se pomalo počela mijenjati otkako je izbila pandemija i u javnosti se počelo govoriti o važnosti mentalnog zdravlja. No ipak je, posebno kod majki, prisutan jaki strah da će ih okolina smatrati nesposobnima da budu majke ako potraže pomoć. Neke žene misle da nisu dobre majke ako imaju

Ana Vračar

Valerija Žapčić

Sandra Nakić Radoš

Danas ginekolozi imaju u satu naručene tri ili četiri pacijentice. Ako se radi o trudnici, za nju treba puno više vremena. Znači, taj ginekolog je opterećen, onako poprilično, kaže patronažna sestra Valerija Žapčić

nekih teškoća ili pak strahuju da će im oduzeti djecu ako potraže pomoć. No ništa od toga nije istina – objašnjava.

Kada smo koliko-toliko pokrili reproduktivno zdravlje kao neizostavan dio ženskog zdravlja, interesiralo nas je koji su to aspekti ženskog zdravlja koji nisu toliko direktno vezani uz reproduktivno i je li samo stvar u biologiji. Kako se povremeno može pročitati i u medijima, neke od bolesti koje češće pogađaju žene nego muškarce su multipla skleroza, lupus, celijakija, osteoporoza te rak dojke. Nakić Radoš nam kaže da u mnogim primjerima psihičkih bolesti, postoje razlike u učestalosti između žena i muškaraca.

— Primjerice, zloporeba sredstava ovisnosti učestalija je kod muškaraca, dok su depresivni i anksiozni poremećaji češći kod žena. Nadalje, što se tiče poremećaja hranjenja, poreme-

Poremećaj s prejedanjem dva puta je češći, a anoreksija i bulimija čak 10 puta češće kod žena. Što je u podlozi tih razlika prilično je složeno pitanje, kaže klinička psihologinja Sandra Nakić Radoš

ćaj s prejedanjem dva puta je češći, a anoreksija i bulimija čak 10 puta češće kod žena. Što je u podlozi tih razlika prilično je složeno pitanje – kaže Nakić Radoš te objašnjava da u jednadžbu ulaze i psihosocijalni čimbenici.

Dobar primjer daje i istraživački centar Women's Health Research na sveučilištu Yale. Žene su, kako navode tamošnji istraživači, izložene većem riziku od lošeg sna jer često imaju više dnevnih zadataka od muškaraca i češće su opterećene skrbništvom i brižnim radom. Također su osjetljivije na negativne učinke nedovoljnog sna, kao što su upale i poremećaji mentalnog zdravlja, koji povećavaju rizik od srčanih bolesti.

Ako gledamo globalno, kaže Vračar, već se dosta dugo govori 'gender health gapu', odnosno zdravstvenim nejednakostima između žena i muškaraca, a kojeg se dosta lako može povezati s time kako su kroz povijest funkcionirala medicinska istraživanja, na istraživanje kojih bolesti se stavljalo naglasak i slično. Nimalo iznenađujuće, dodaje, veći se naglasak stavljalo na bolesti koje more muškarce. Istovremeno, muškarci su pretežito bili oni koje se istraživalo i koji su ta istraživanja i provodili.

— To može zvučati kao nešto jako apstraktno, ali u praksi može značiti, recimo, da ne znamo postoje li razlike u nuspojavama nekih lijekova između muškaraca i žena, jer su doze definirane na temelju istraživanja provedenih na muškarcima. Može značiti i da ne znamo razlikuju li se simptomi i znakovi nekih bolesti između muškaraca i žena, počevši od srčanog udara, na što upozoravaju istraživačice poput Caroline Criado Perez – kaže Vračar i dodaje da manje znamo o ženskom zdravlju nego o muškom zdravlju, jer je ovo drugo uzeto kao standard.

— I u ovom slučaju se možemo sjetiti bar jednog primjera s kojim se većina žena suoči kada traži odgovore na pitanja o tome zašto imaju posebno bolne menstruacije, ili neredovite menstruacije, ili zašto ne, kronične glavobolje, a to je da nam se kaže da će sve to proći samo od sebe kada ostanemo trudne. Još uvijek nije rijetkost dobiti takav odgovor, a to znači da ćemo na dijagnozu možda čekati mjesecima i mjesecima, nekad čak i godinama, dulje nego što bi to bio slučaj da nas se odmah ozbiljno shvati – zaključuje Vračar. ●

АЊИН ПОТОК прича

Причом инспирираном плитвичким легендама своје баке Анкице ученица Ања Вукмировић из Горњег Бабиног Потока стекла је титулу дјечје туристичке амбасадорице свога краја

Прије отварања почетнице или буквара и пуно прије самосталног читања прве бајке, нашу свијест натапа усмена предаја. Приче из давнина на рубу могућег, ситне животне мудрости, анегдоте понекад неприлагођене дјечјем узрасту, оговарање сусједа и родбине, на брзину склепане басне за брже успављивање, свеprisутне сеоске легенде о било чему... Приповиједање је, напосто, незаустављиво. Свака кућа има оног једног наратора чији говор заокупља пажњу и добива пуно повјерење слушатеља. Та размјена и однос који се не пропитује се обично дешава на релација бака, дјед – унуци.

Покојна анкица кончар из Плитвичког Љесковца вјеројатно није ни знала на које је све начине утјецала на своју унуку ању вукмировић. Ученица трећег разреда Средње школе Оточац недавно је проглашена за дјечју туристичку амбасадорицу свога краја.

Ања из Горњег Бабиног Потока крај Врховина јавила се на натјечај удруге за промицање дјечјег литерарног стваралаштва и блогирања Млада пера с причом 'Боцунџи и приче баке Анкице'. Ученици основних и средњих школа били су позвани да истраже

неки обичај, предају, туристичку знаменитост, скривени кутак природе, сујевјерје или настанак имена мјеста и напишу причу којом ће увјерити непознатог туриста да посјети њихов крај. Инспирирана предањима баке Анкице, уз изврсне литерарне вјештине, Ања је, заједно с још деветоро ученика из Хрватске, покупила охрабрујуће признање.

'Црна и Бијела ријека, ријеке које и даље теку, оживљавају тај сад већ опустошени крај. У мојој малој дјечјој глави увијек је на спомен тих двију ријека надлазила мисао како је Црна ријека зла, а она Бијела добра ријека која се бори против Црне и не да јој проширити своје корито на њезино подручје. То је била та моја занимљива замисао проузрочена дјечјом маштом, али прича је посве друкчија. Црна ријека добила је назив по црној маховини која прекрива њезино корито дуго чак два километра, а Бијела ријека, према ријечима моје баке, добила је назив по томе што избија 'из земље', пршти и 'врије' избацујући бијели пијесак као право кршко врело', записала је Ања.

У разговору за Наду она говори да јој је бака Анкица стално говорила о непознатим легендама које су специфичне за подручје Плитвичких

језера. Она је, као и свако дијете, имала безброј питања, а бака је, како је знала и умјела, проналазила одговоре о природи која их окружује. Причу је, каже, написала управо због баке, као трајну посвету, али и због промоције Љесковца који је емотивно веже уз њу. Тако је успјела сачувати од заборавља све што јој је бака преносила. Анкица је, иначе, била једина дјевојчица у обитељи с петеро браће.

— Увијек је истицала да су је браћа и родитељи чували и пазили. Међутим, то је било оно вријеме кад се није превише улагало у образовање. Тако је и она мало ишла у школу, мало није. На крају је завршила само основну. Удала се са 17 година. Рекла бих да је тај брак дошао прерано за тако мале године. Посветила је свој живот дјечи, мужу и кући. Није гледала толико на себе и није градила свој живот независно о другима. Данас је живот жена на селу ипак другачији, сматрам да су успјеле истакнути свој положај. Жене су у пољопривреди јако важна карика. Саме покрећу своје опг-ове и производе јединствене домаће производе. Мислим да су жене ојачале и да имају прилику изградити неку своју каријеру и на селу – објашњава наша суговорница.

Талентирана списатељица у настајању и ученица економског смјера спретна је и у пољопривредним пословима. Нема тога што не зна или не може радити, толико да не може издвојити најлакше и најомраженије послове. Од малена је укључена у процес израде млијека и скупљања сијена. Ања говори да дјеца на селу могу имати једнако квалитетан живот као њихови вршњаци у граду.

— Нама је овдје све доступно, не осјећамо да смо одсјечени од цивилизације. Можда имамо другачије навике од градске дјеце, вјеројатно имамо другачији поглед, али нема неке велике разлике у томе како се развијамо у друштву као појединци. Најбоље је бити упознат са свим, да ти ништа не буде страном, ни село ни град – сматра она.

У вријеме када је Ања рођена, 2005., подручје општине Врховине увелико је доживјело демографски слом и расељавање већег броја становништва. Некадашњи стамбени објекти и обрадиве површине препуштени су пропадању, а и она језерца и извори из прича баке Анкице с временом су постали тешко доступни. Шума је преузела оно што је човек престао користити. Ања каже да има дојам да је ту некад живјело много више људи,

Ања Вукмировић

али само због прича и неких старих фотографија.

— Данас кад гледам моје село и кад успоредим како је било некад, обузме ме чудан осјећај. Данас нас је мало и свуда смо разбацани, а некад је свака кућа била пуна људи, била је то велика заједница. Осим тога, чудно је колико су се дивље животиње приближиле кућама и више немају страх од људи. На неки начин су се припитомиле, оне су нам први сусједи. Лијепо их је видјети, али кад размислим о томе мало боље, схваћам да је то отишло предалеко, да је људи мало и да животиње полако освајају простор – објашњава Ања.

Додаје да као дјечја туристичка амбасадорица никад не би допустила нарушавање околиша и изградњу неког хотелског комплекса. То једноставно није смјер у којем Врховине требају ићи, сматра она.

Између школских обавеза и оних у пољопривреди, Ања устрајно пише. Има ту поезије, но чешће испробава кратке приче. Као и већина тинејџера, написано чува само за себе. Њена велика мотивација је професорица хрватског и менторица горана мандарић. Због ње је Ања, између осталог, тежила да избруси своје писање. Савјети и критике које је добила од професорице открили су јој све чари писане ријечи.

— Често при писању саму себе мотивирам тако што си кажем: 'Пиши о ономе што мислиш и осјећаш јер те мисли и осјећаји увијек воде у најбољем смјеру.' На тај начин дам себи вјетар у леђа и не марем о неким другим стварима, почнем писати. То волим зато што могу на јединствен начин пренијети мисли из главе. Оно што напишем и саставим је само моје, продукт моје маште – описује Ања стваралачки процес.

'Смоговци' хрвоја хитреца и 'Алиса у земљи чудеса' лудиса карола књиге су које је прочитала више пута. И данас им се воли враћати. Сусрет с професорицом Мандарић, која је открила њен талент, пољуљао јој је планове за даље. Економија је и даље занима, али сада увиђа да се може пронаћи и на неким другим пољима.

— То је класични проблем код средњошколаца, велико је оптерећење на дјечи да се животно определије. Размишљала сам и о студирању хрватског језика и књижевности. Од почетка средње школе идем на жупанијска натјечања, професорица ме је исто питала да ли се видим у томе. Имам још времена за одлучити – закључује Ања Вукмировић. ●

RAZUM I OSJEĆAJI

Teško je biti car

PIŠE Olja Savičević Ivančević

Nisu li Rambo Amadeus, Boris Veličan i molitelji u konačnici napravili potpuno istu stvar: pokušali poniziti žene. To što su pritom umjesto žena ponizili sebe i izblamirali se, njihov je problem. Teško je biti car kad shvatiš da ti nije dozvoljeno baš sve i da je između megacara i megamagarca mala razlika

NA zidu u ulici u kojoj je bio disco, pisalo je: 'Abortus je ubojstvo'. Netko je ispod dodao: 'Ako je abortus ubojstvo, drkanje je genocid'. 1990. je išla prema svom kraju i uskoro, onaj prvi grafit će preplaviti gradove. Tridesetak godina kasnije grafiti će biti prebojani, zamijenit će ih muškarci koji mole za čednost žena, ljekarnički i ginekološki prizivi savjesti, bogata trgovkinja kontracepcijskim pilulama i njena svita koja bi odlučivala o najintimnijem što čini ljudsku sudbinu te, s druge strane, femicid i nasilje nad ženama u porastu... I naši muškarci, kolege, prijatelji, braća, kojima od navedenog više smeta što smo oko toga 'glasne'.

Tada dok nismo znali što nas u životu čeka, u toplu zimu '90. godine, sricali smo taj natpis pred discom, prvi pa drugi, držeći se za ruke, dvoje zelembača, drugi srednje, zatim slegnuli ramenima, uzdahnuli 'wtf', i ušli u magiju neona, jer počela je matineja u 'Plavoj kavi' i svi čekaju ultimativni hit 'Udri jače, manijače'. Meni se hit ne sviđa, zapravo odvratna mi je svaka riječ. Sjednem na neki zvučnik, dječak s kojim sam došla pita zašto ne plešem. Grozan mi je taj tekst, kažem. To je zajebrancija, kaže on. Nije duhovito, odvratno je, sliježem ramenima. Pravim se da razumijem da on ne razumije, jer što mi preostaje, racionaliziram: on nije djevojčica, njega i njegove prijatelje ne spopadaju onanisti i egzibicionisti u busu, kad odu u park ili kad šetaju sami, on ne sluša 'malo pretjeruješ' kad to ispriča odraslima iz svoje okoline. Pri tom je drag dječak, on nije, kao djevojčica koja sjedi na zvučniku, u osmom razredu ubo šestarom učenika iz susjedne klupe, samo zato da bi taj probodeni shvatio poruku i konačno prestao s pipanjem, štipanjem ili hvatanjem ispod klupe za vrijeme nastave. Jer normalno je da dečki u tim godinama drpaju i maltretiraju cure i da ih one naposljetku ubodu šestarom i da nitko ne sazna ništa o tome. Vidim, s onog zvučnika u 'Plavoj kavi', da opet ja pretjerujem, jer svi se drugi zabavljaju. Pa ipak, već znam što je ironijski odmak, koji u pjesmi o manijaku ne osjećam. Sigurno sa mnom nešto nije u redu kad ne osjećam ironijski odmak, bojim se da nemam smisla za humor. Preosjetljiva sam, evo nitko nema problema s tekstom, svi plešu i pjevaju i tako do dana današnjeg: 'Udri jače manijače, ubio te grom. Otkad si me napastvovao u srcu si mom. Ne slušaj me manijače kad ti kažem stoji, jer ja želim osjetiti svaki mišić tvoj...' Pjevaju složno dječaci i djevojke odu siledžiji, dok se iza brda kotrljaju tenkovi onih opipljivih manijaka koji će im uskoro zauvijek pregaziti živote i silovati snove.

Neke druge subote, disco matineja s prijateljicama u 'Plavom Jadranu' (morska boja je, izgleda, bila u diru), iako je zima, skidamo posuđene, neudobne cipele s visokom petom još na ulici i u najlonkama tapkamo i poskakujemo bosa po hladnom asfaltu prema kućama. Uz šetnicu kojom se krećemo kao po ledenoj žeravici, rastu stare topole, impozantne i kvrgave, pune čvorova i davno odsječenih izboja nižih grana. Jedno stablo, ako se malo bolje zagledaš, nalik je goloj ženi s velikim grudima. Prijateljica priča kako se momci po povratku iz disca pijani trljaju o to stablo, naizmjenično, grle ga i ljube pa i nešto više. To je poznata priča, potvrđuje druga prijateljica. Nabrajaju mi imena momaka za koje se zna da povremeno ljubuju s topolom. Nismo sigurne je li to urnebesno komično ili otužno, valjda oboje. Kako god, neki momci koji su visoko kotirali, padaju s te tople kao one mucice u proljeće, u vječne močvare blagog prezira. Srce je strogo, to shvatiš s vremenom, strože od mozga, ono ima svoj autonomni smisao za pravdu, srce je zapravo neumoljivo kad se jednom ohladi. Odraslima ne pričamo o tome da se dečki seksaju sa srebrnom topolom, čemu, u boljem slučaju, rekli bi neku beskorisnu glupost.

To je jedna od onih stvarnih priča koja je previše bizarna i zbunjujuća da bi imala neki zaključak. A onda je dobila poantu trideset godina kasnije u liku BORISA VELIČANA koji je, među znamenitostima koje treba opipati, turistima ponudio ZAGORKINE sise. Ženski dio javnosti je s pravom požio, kad je u pitanju sisato drvo, stvar je komično jadna, ali kad je u pitanju Zagorka i njen spomenik postaje degutantno iz puno razloga koje je teško objasniti onome kome nisu razumljivi: možda im je svaka novinarka ili spisateljica, žena općenito, lošiji ili bolji dodatak sisama. Za razliku od Veličana, koji je, bojim se, propustio svoju šansu, RAMBO AMADEUS ANTONIJE PUŠIĆ, muzičar i autor teksta mnogih hitova, pa i velikog hita DINA DVORNIKA 'Manijak', zbog svojih je antiratnih stavova i istupa još devedesetih postao naš junak, svjetski megacar. I da, Rambo je bio duhovit, katkad i genijalan, sasvim dovoljno da mu progledamo kroz prste kad god bi mu u tekstovima zaštekao 'ironijski odmak', i to najčešće kad su u pitanju – žene. 'Malo pretjeruješ', opet čujem slične glasove kao prije trideset godina. Ukoliko mislite da pretjerujem stavite u isti kontekst u kojem spominjete žene, bilo koju manjinsku skupinu. Većina autora s regionalne rap i trap scene zbog takvog teksta bi bila optužena za govor mržnje, pa se ti vadi na žanr.

MIZOGINIJU i osviješteni ili neosviješteni seksizam dio su folkloru, ima ih u hitovima, ima ih u lektiri – bez ironijskog odmaka. Nipošto nisam za izbacivanje klasika, oni su svjedoci svog vremena, protiv sam kulture otkazivanja kao i svakog rigidnog načina obračunavanja, jer rigidnost i isključivost vode u nove oblike izivljavanja i igralište su za mnoge osobne obračune, komplekse i patologije. Ni ne okreneš se, evo ti neka lomača s knjigama i neki goli otočić. Ono što je potrebno jest preispitivanje i kritičko čitanje kanona, kao i kritička reakcija na takva mizogina djela, a ona se i danas bez pardona pišu, snimaju, čitaju, gledaju i slušaju. I neloše im ide.

Sve što se promijenilo jest da više ne šutimo o tome, da kritika i reakcija od strane žena napokon postoji.

Ali ako kod umjetnosti i ima smisla raspravljati o ovim stvarima, u realnom životu granice su jasne. Ljude, bili oni žene, muškarci, nebinarni, ne štipamo i ne pipamo i ne pljusamo po stražnjici protiv njihove volje, to je maltretiranje. A onaj tko pipa spomenike i stabla, zovite me konzervom, možda bi trebao popričati s nekim stručnim, a ne o tome snimiti emisiju za državnu televiziju.

Dušobrižnici neka se opuste, ništa se opasno neće dogoditi njihovoj potresenoj muškosti, kao ni Veličanu ni Rambu, sasvim sigurno ih neće bijesne žene napadati po ulicama (još se nije dogodilo), a vjernu publiku će na brdovitom Balkanu imati i dalje, bar neko vrijeme. Umjesto neumjesnog pravdanja i izostanka isprike, bilo bi im logičnije zapitati se koja je to publika kakvoj teže ukoliko se mentalitetski i svjetonazorski u mnogočemu podudara s klečavcima koji mole na trgovima ili nasilnicima koji su skloni zatući ženu.

Nisu li Rambo Amadeus, Boris Veličan i molitelji u konačnici napravili potpuno istu stvar: pokušali poniziti žene. To što su pritom umjesto žena ponizili sebe i izblamirali se, njihov je problem. Teško je biti car kad shvatiš da ti nije dozvoljeno baš sve i da je između megacara i megamagarca mala razlika.

Trideset godina kasnije nemam razumijevanja za onog tko me drži za ruku, a od mene traži da prihvatim neprihvatljivo ili šutim. Tko štupa protiv tuđe volje, neka se ne čudi šestaru koji će ga ubosti. S tim da nijedna s tim šestarom više ne stoji sasvim sama. ●

DVOKORAK NAPRIJED

Šalom, Šahida

PIŠE Ivana Perić

Bbc je nedavno odlučio povući odluku o suspenziji bivšeg nogometaša i voditelja sportskog programa GARYJA LINEKERA zbog tweetova u kojima kritizira migracijsku politiku britanske vlade. Podsjetimo, vladin plan da stavlja u detenciju i deportira migrante koji u zemlju stižu brodovima Lineker je opisao kao 'neizmjerno okrutnu politiku prema najranjivijim ljudima, a koja koristi jezik koji se ne razlikuje od onoga koji je koristila Njemačka 1930-ih godina'.

Nakon što su se voditelji mnogih popularnih sportskih emisija u znak solidarnosti s Linekerom odbili pojaviti na poslu, bbc je bio prisiljen nekoliko dana emitirati ograničen sportski program. Lineker se vratio na ekrane, a zbog ubilačkih migracijskih politika izbjeglice i migranti na obalama i kopnu Europe i dalje svakodnevno ginu. Ima među njima i sportaša i sportašica. Spomenut ćemo ovdje samo jednu, ne da je izdvajamo, nego da barem s jednim životom nakratko zastanemo.

Film vrtimo na nedavni brodolom na jugu Italije. ŠAHIDA RAZA u kasnim je dvadesetim godinama života. Pakistanska je profesionalna hokejašica i nogometašica pakistanske reprezentacije, a na dalek put kreće sa željom da se u nekoj od europskih zemalja zaposli i osigura medicinsku skrb za svog trogodišnjeg sina HASANA. Hasan ima invaliditet zbog kojeg ne može govoriti niti se kretati bez tuđe pomoći.

Šahida dolazi iz manjinske zajednice Hazara, često proganjane i mete napada naoružanih skupina, što je mnoge njene pripadnike natjeralo da traže azil u inozemstvu. I njen je plan u Europi prvo zatražiti azil, a zatim dovesti sina. Iako je profesionalna sportašica i predstavljala je Pakistan na nekoliko međunarodnih natjecanja (u Singapuru, Tajlandu, Hong Kongu, Iranu), od svoga rada ne može živjeti, naročito nakon što je pakistanska vlada odlučila ukinuti sponzorstva za velik dio sportskih kolektiva.

Šahida živi u predgrađu Quette, grada punog izbjeglica iz Afganistana. Smješten blizu granice s Afganistanom, Quetta je jedini grad u zemlji s preko milijun stanovnika koji žive na velikoj nadmorskoj visini, a poznat je i kao 'voćni vrt Pakistana'. Šahida Pakistan napušta prelazeći jugozapadnu granicu zemlje s Iranom. Putuje potom u Tursku. Četiri mjeseca provodi na putu, a onda se napokon na turskoj obali uspijeva ukrcati na drveni čamac prema Italiji. Među dvjestotinjak putnika još je ljudi iz Pakistana, ali i iz Afganistana, Somalije, Sirije. Ostatak putovanja Šahida može brojati u danima, na prste jedne ruke – četiri dana čamac plovi prema jugu Italije. Pozivom se javlja sestri SADII, govori joj da se plaši da joj se nešto loše dogodi na otvorenom moru. Ipak je više od svega uzbuđena, ne može vjerovati da je toliko blizu Italije. Zatim se poziv prekida, a Šahidu sestra više ne može dobiti.

Šahida Raza žrtva je migracijskog režima (Foto: Alfonso Di Vincenzo/IPA/PIXSELL)

Sunce jedva da je izašlo u nedjelju ujutro kada ribari na obali grada Cutra otkrivaju prva tijela. Drveni čamac udario je u noći o stijene u uzburkanom moru. 'Ona je bila jedina hraniteljica obitelji. Rekla mi je da će sina Hasana, čim dobije posao, dovesti kod sebe', kratko agenciji Reuters komentira Šahidina suigračica, hokejašica SUMMAYA KAINAT. Bijeli ljesovi idućih se dana redaju u gradskoj sportskoj dvorani. Među sedamdesetak leševa, od kojih su više od pola maloljetnici i maloljetnice, leži i tijelo Šahide Raze. Šahid ili Šahida, ime je popularno u mnogim zemljama u kojima je muslimanskog stanovništva. Na arapskom se tom riječju najčešće zaziva i odzdravlja mučenike, ali izvorno je značenje riječi 'svjedok'. ●

ГОРСКИ КОТАО

пише Валентина Вукадиновић

Куглице од мркве и рогача

ИСПРОБАВАЊЕ рецепата из старих обитељских биљежница ми је постало спасоносни одмак од тешких тема које нас окружују. Сам поглед на пожутјеле странице и красописом исписане ретке ми дјелује терапеутски. Одведе ме у маштање о људима тог доба, како се живјело, јело, стварало за неку будућност коју ми сада живимо, а овај рецепт за куглице од мркве ме подсећа и на моју баку Јованку која је често припремала сличан слаткиш, само без додатка рогача. Сјећам се мириса и укуса тих куглице те њеног смијеха када је говорила како невољко једемо поврће, осим у колачима.

Овај старински слаткиш је и вегански јер не садржи намирнице животињског поријекла, као ни брашно па је погодан за особе осјетљиве на глутен. Сама припрема је једноставна и немојте се уплашити карамелизаног шећера. Количина састојака је довољна за израду 15-ак куглица па ако требате више, свакако повећајте количину.

У оригиналном запису је рогач наведен под називом 'рожички', а од зачина су наведени ванилија, клинчићи, цимет и лимун. Ја сам додала ванилију, наранчин сок и корицу те цимет, што ми се изврсно слаже с окусом мркве. Ви можете прилагодити властитом укусу па се поиграјте зачини-ма. Такођер, пише да се мрква нариба и још додатно самеле на машини за мљевање меса, а ја сам користила електричну сјецкалицу. Само припазите да су комадићи подједнако ситни и да нема крупнијих дијелова.

Састојци

250 г огуљене, очишћене и нарибане мркве
100 г кристал шећера
2 велике жлице воде
2 велике жлице мљевеног рогача (по

потреби може још 1 жлица)
комадић ванилије (дио црне махуне)
1 непрскана наранча (користила сам сок и корицу)
на врх жличице цимета
кристал шећер за ваљање куглице

Припрема

Најприје припремите мркву, оперите, огулите и очистите па уситните рибезом или сјецкалицом. Нека буде баш јако уситњена као на ситном рибезу. Припремите карамелу. У посуду за кухање ставите шећер и двије жлице воде па лагано загријавајте. Смјеса ће почети кухати, а на концу ће се шећер отопити и почет ће карамелизација. Оставите да се карамелизира док не буде свијетло смеђе боје (није потребно мијешати, само лагано протресите посуду да се сви кристали отопе). Уколико волите јачи окус карамеле, нека још мало потамни.

У карамелу додајте уситњену мркву и виљушком мијешајте на лаганој ватри док мрква не омекша и не скуха се. За ово ће вам требати неких 15 до 20 минута повременог мијешања и пирјања. У овој фази сам додавала мало по мало наранчиног сока јер сам жељела да остане сухо, а ставила сам и комадић ванилије да пусти арому (касније га извадите). Када је мрква омекшала, додајте рогач и још мало промијешајте на ватри да се сљуби и упије текућину. Ако је смјеса још ријетка, слободно додајте још рогача. Додајте корицу наранче и цимет па оставите да се све скупа охлади.

Када се мало охладило, влажним рукама радите куглице које ваљајте у кристал шећер и слажите на пладањ. Готове куглице оставите пар сати на зраку да се потпуно охладе и осуше. Спремите их у прикладну посуду и чувајте на хладном мјесту до послуживања.

Добар тек! ●

IMPRESSUM

Godina III / Zagreb | Petak, 24/03/2023

Nada #031

Društveni magazin

SDF srpski demokratski forum

IZDAVAČ
Srpski demokratski forum

ZA IZDAVAČA
Jelena Nestorović

GLAVNA UREDNICA
NOVOSTI
Andrea Radak

UREDNIKA NADE
Tamara Opačić

REDAKCIJA
Nikola Bajto, Vedrana Bibić,
Katarina Bošnjak, Nina
Čolović, Anja Kožul,
Ivana Perić, Olja Savičević
Ivančević, Anja Vladislavljević
i Valentina Vukadinović

GRAFIČKI UREDNIK
Ivica Družak

DIZAJN
Parabureau /
Igor Stanišljević
i Tena Križanec

Nada je financirana sredstvima
Savjeta za nacionalne manjine
Vlade Republike Hrvatske

REDAKCIJA
Draškovićeva 25
10 000 Zagreb
nada@sdf.hr
www.sdf.hr

Од двора до Сабора

Гонгов Парламентар, на којем се грађани могу једноставно информирати о раду Сабора, годишње има око 6.000 корисника, а најновија опција 'Поставите питање' однедавно омогућава грађанима да директно постављају питања заступницима и заступницама

Д а ситуација у Хрватској у неким сегментима постаје све лошија њени становници одавно знају, а тога су свјесни и еу те ини међуна родни фактори. Недавна конференција невладине организације Гонг 'Нека институције јавно раде свој посао' указала је на неке од тих слабости. — Захваљујући раду Гонга и мреже Код фор Кроејша на претраживој бази финансирања политичких кампања, Хрватска је глобално препозната као примјер напредне државе у овогодишњем извјешћу Партнерства за отворену власт. С друге стране, досегнути антикорупцијски стандарди, који су били увјет за приступање еу-у, сада се снижавају. Отежан је приступ подацима о јавној потрошњи, који су до сада били у цијелости изузети из теста размјерности и јавног интереса, уведена је наплата за податке трговачких друштава у власништву државе и јединица локалних власти, а пријевозничке и енергетске твртке више нису обавезне достављати податке за поновну употребу. Уз то, ослабљено је кључно антикорупцијско тијело – Повјеренство за одлучивање о сукобу интереса, чиме се слаби демократија и отварају врата корупцији. Истовремено, Влада у радне скупине важних антикорупцијских закона именује жетон удруге и глуми партиципацију – истиче извршна директорица Гонга Ориана Ивковић Новокмет, коју брину и више пута поновљене најаве премијера Андреја Пленковића о спречавању оног што он назива цурењем података из правосудних истрага. — Прошле године четворо бивших министара обухваћено је једном оптужницом због незаконите додјеле потицаја и незаконитог запошљавања. Поруке које су испуриле у медије показују сличан модус операнди код једне министрице и Владиног гласноговорника. Већи је проблем што поруке указују на то да премијерови блиски сурадници сређују послове у јавним подuzeћима него што је то процурило. Умјесто да се обрачуна с клијентелизмом, Пленковић га жели ушуткати свим средствима. Спречавање цурења информација могао би бити удар на демократију и новинаре. Како ће се уопће утврђивати је ли нетко од одвјетника или нетко из ДОРХ-а дао материјале из истраге новинару без прислушкивања и праћења новинара? – пита се Ивковић Новокмет.

Осим тога, следећу годину треба дочекати с уравнотеженим бројем гласова потребним за један мандат заступника у десет територијалних изборних једи-

Рад Сабора мора бити транспарентнији (Фото: Патрик Мацек/PIXSELL)

ница. Наиме, Уставни суд у вељачи је укинуо Закон о изборним јединицама, који престаје вриједити најкасније 1. листопада, до када Сабор има обавезу донијети нови закон. На потребу измјене прописа по којима се проводе парламентарни избори Уставни суд упозорио је Сабор давне 2010. године, јер су неке изборне јединице већ тада кршиле законски увјет да број бирача не смије одступати од просјека за више од пет посто. На то је касније упозоравао и Гонг, али цабе. Уставни суд нагласио је да се границе изборних јединица требају што више подударати с управно-територијалним јединицама, али и да се тим законом не одређује број заступника у свакој изборној јединици ни остали елементи који би могли утјецати на изборе. То је на законодавцу, као и обавеза да се бирачки пописи прочешљају јер је пребивалиште у Хрватској имало 3,8 милиона особа, свих старосних доби, од беба до старијих, док је у регистру бирача било 3,6 милиона особа.

— Приједлог Гонга је да се Хрватска подијели у шест изборних јединица, уз постојеће јединице за дијаспору и националне мањине. Гонгових шест изборних јединица зрцали природну и повијесну подјелу Хрватске: Далмација, Славонија, Загорје и Међимурје, Истра и Ријека, Загреб, средишња Хрватска. Град Загреб би могао бити само једна изборна јединица, чиме би се избјегао тренутни церимандеринг по којем је он подијељен на четири јединице. У шест јединица бирао би се неједнак број мандата, од 17 до 29, овисно о броју бирача или становника. Наш модел постиже оба циља која је Уставни суд наложио Сабору: рјешава једнакост бирачког права, а све изборне јединице прате границе данашњих жупанија. Додатно, Гонгов модел због величине изборних јединица потиче размјерност избора, од-

носно смањује диспропорцијске учинке у подјели мандата странкама – истиче Ивковић Новокмет.

Она сматра да је приједлог демографа НЕНАДА ПОКОСА подложен политичком прекрајању јер поновно дијели Загреб, а изборне јединице не прате границе жупанија. Модел с 21 изборном јединицом драматично би погодовао само великим странкама, односно хдз-у, јер би већина јединица имала тек три до пет мандата, што би у постојећем размјерном саставу подјеле мандата створило ефект већинског састава. А идеју по којој би се садашњи дисбаланс ријешио повећањем броја заступника на максималних 160 не треба ни коментирати.

Недавне саборске расправе и повремена циркуска атмосфера која се притом ствара показују да је законодавном тијелу нужен нови пословник. Прије епидемије обећане су измјене, али од тога ништа, а приједлог МАРИЈЕ СЕЛАК РАСПУДИЋ из Моста одбијен је тврђом да заступници појединачно не могу предлагати пословник, већ да то може само надлежни саборски одбор. Гонг годинама упозорава на потребу измјене пословника, при чему су наглашавали како рад Сабора мора бити транспарентнији. Истраживање отворености парламената у регији, проведено прије двије године, сврстало је Сабор на четврто мјесто од шест парламената у овом дијелу свијета по питању отворености и транспарентности рада, а најлошије резултате и посљедње мјесто заузео је на подручју интегритета.

Од почетка пандемије, која је додатно удаљила рад Сабора од очију јавности, Гонг је захтијевао објаву појединачних резултата гласања и онда када се оно проводи ручно, обавезан пријенос сједница

радних тијела на Јутјуб каналу Сабора, а тражена је и објава записника са сједница радних тијела, јавних саслушања и парламентарних истрага.

— Тијеком двије године добивали смо увијек исти одговор, да то није могуће без измјена пословника, стога смо у травњу прошле године сами доставили препоруке за нови пословник саборском одбору и заступницама – каже Ивковић Новокмет.

Начелно, Гонг поздравља и подржава све приједлоге за побољшање квалитете парламентарних расправа који би довели до бољег надзора рада Владе, па тако и приједлог заступнице Селак Распудић који иде у смјеру јачања контролне улоге Сабора и капацитиранијих, односно присутнијих и припремљенијих заступника. — Видимо да је у приједлогу Моста заживјела идеја коју смо и сами заговарали, о обавези објаве појединачних резултата гласања заступника, при чему је у нашем приједлогу додатно тражено да резултати буду објављени у отвореном формату на веб-страници Сабора у реалном времену или најдуже у року од 24 сата – истиче извршна директорица Гонга.

Сматрају штетним став Одбора за Устав, Пословник и политички састав да су измјене пословника у њиховој искључивој надлежности. Уставни стручњак Ђорђе ГАРДАШЕВИЋ упозорио је на став Уставног суда по којем пословник има правну снагу закона, па суkladно томе сваки заступник мора имати право предложити промјене пословника.

Гонг је на својој веб-страници поставио Парламентар.хр, на којем се грађанство може једноставно информирати о раду Сабора. Тај алат уз помоћ анализе гласања и транскрипата заступничких говора у Сабору олакшава праћење рада појединог заступника, саборског клуба и цијелог парламента.

— Парламентар годишње користи око 6.000 корисника и корисница, који се опетовано враћају на страницу. Највише их занимају особни профили заступника и заступника, опћи подаци, број гласања, присутност на гласањима, постављена питања и слично. Најновија опција 'Поставите питање' омогућава грађанима и грађанкама да директно постављају питања заступницима и заступницама, на која они и оне затим јавно одговарају; питање и одговор су јавно видљиви на Парламентру, који је по томе потпуно јединствен – наглашава Ориана Ивковић Новокмет.

Како је опција постављања питања додана недавно, статистике још нема. А заступници и заступнице очекују ваша питања... ■

TV FILM U KINU

Kino Tuškanac, Tuškanac 1
29. 3 - 2. 4 2023.

PONOVO RADI BIOSKOP

SRIJEDA | 29.03.

19:00 LEPTIRICA
(Đorđe Kadijević, 1973), 63'

ČETVRTAK | 30.03.

18:00 KANTE ILI KESE
(Dragoslav Lazić, 1982), 53'

**19:00 IZVINJAVAMO SE,
MNOGO SE IZVINJAVAMO**
(Soja Jovanović, 1976), 66'

20:15 KROJAČI DŽINSA
(Srboljub Božinović, 1982), 69'

21:30 NARODNI POSLANIK
(Slavenko Saletović, 1990), 78'

PETAK | 31.03.

18:00 ŠTIĆENIK
(Đorđe Kadijević, 1973), 46'

19:00 UBISTVO U NOĆNOM VOZU
(Lordan Zafranović, 1972), 70'

20:15 SVEČANA OBAVEZA
(Božidar 'Bota' Nikolić, 1986), 73'

21:30 GOSPOĐA MINISTARKA
(Zdravko Šotra, 1989), 127'

SUBOTA | 01.04.

17:00 RATNIČKI TALENAT
(Vladimir Andrić, 1974), 43'

18:00 ZVEZDANA PRAŠINA
(Jovan Konjović, 1976), 59'

19:00 VUČARI GORNJE I DONJE POLAČE
(Zdravko Šotra, 1978), 85'

20:30 DRVENI SANDUK TOMASA VULFA
(Branko Ivanda, 1974), 56'

21:30 OŽALOŠĆENA PORODICA
(Milan Karadžić, 1990), 97'

NEDJELJA | 02.04.

17:00 DALEKO JE AUSTRALIJA
(Soja Jovanović, 1969), 67'

18:15 POVRATAK LOPOVA
(Soja Jovanović, 1975), 49'

19:15 ČOVEK KOJI JE POJE VUKA
(Đorđe Kadijević, 1981), 70'

20:30 ŠTA SE DOGODILO SA FILIPOM PRERADOVIĆEM
(Slobodan Šijan, 1977), 45'

Ulaz besplatan.

Program "Ponovo radi bioskop" organizira Srpsko narodno vijeće u suradnji sa Jugoslavenskom kinotekom i Ambasadom Republike Srbije u Zagrebu. Odabir filmova je podržala Javna i medijska ustanova Radio-televizije Srbije.

Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH je podržao ovu manifestaciju.

Program kina Tuškanac realiziran je zahvaljujući potpori Gradskog ureda za kulturu, Hrvatskog audiovizualnog centra i Zaklade Kultura nova.

kinotuskanac.hr

PTC

SNV
CHB

srpsko
narodno
vijeće

srpsko
narodno
vijeće

AMBASADA REPUBLIKE SRBIJE
ZAGREB - REPUBLIKA HRVATSKA

Ured
za ljudska prava i prava
nacionalnih manjina

Hrvatski
audiovizualni
centar

KINO TušKANAC

Zaklada
Kultura nova

GRAD ZAGREB

Hrvatski filmski savez

ИНФОРМАТОР

Јосип Бољковац (1920. – 2014.) (Фото: Кристина Штедул Фабац/PIXSELL)

Повратак у меморију

Карловац биљежи највећи развој управо док је градоначелник био Јосип Бољковац

АКЛАМАЦИЈОМ и пљеском, више од 150 садашњих и бивших познатих становника Карловца, свих животних доби и различитих занимања, прихватило је приједлог тројице иницијатора, Анте Новила, Данка Плевника и Милана Шулентића, да се Јосипа Бољковца врати у колективну меморију Карловца, да његовим именом буде названа улица или Опћа болница Карловац јер је управо он био иницијатор и реализатор изградње те болнице самодоприносом грађана. Јавна трибина одржана је под насловом 'Јосип Бољковац – градоначелник Карловца (1963. – 1969.)'. О сусретима с Бољковцем говорили су СТЈЕПАН МЕСИЋ, Анто Нобило, Данко Плевник, ПЕТАР ФЛЕКОВИЋ, бивши предсједник Владе СР Хрватске и дугогодишњи директор ина-е, НИКОЛА МРКИЋ, бивши гувернер Народне банке Југославије и НИКОЛА ВУЉАНИЋ, бивши саборски заступник и судионик студентских протеста у Хрватском прољећу 1970-тих година.

Организатори су били изненађени великим одазивом гостију па тако на почетку није био припремљен ни разглас. Трибина је трајала више од два сата, а на крају је Бољковчев син Матија судионикима подијелио четрдесетак примјерака очевих мемоара 'Истина мора изаћи ван...' штампаних 2009. године. Уочи почетка трибине Нобило, чији је отац дуги низ година радио с Бољковцем у карловачкој полицији, новинарима је одговарао на питања.

— Дошли смо на идеју да организирамо трибину да се млади људи упознају и старији подсјете на вријеме када је Бољковац био градоначелник. Анализом смо закључили да су практично сви важнији и препознатљиви објекти у граду углав-

ном направљени у вријеме од 1963. до 1969. године. Бољковац је био један од најважнијих градоначелника у новијој повијести Карловца. Упутит ћемо службу иницијативу властима да се наш приједлог о именовању једне улице или нечег другог назове по Бољковцу – казао је Нобило. На питање о реакцији хдз-ове власти на идеју, одговорио је 'ако је Бољковац био добар Туђману, а он је оснивач хдз-а, и био је први министар полиције не видим разлога да не би био добар садашњем хдз-у'.

— О Бољковчевом судјеловању у Другом свјетском рату нема ничег спорног. Свима је знано да су МИЛИЈАН ВАСО БРКИЋ и ТОМИСЛАВ КАРАМАРКО када су кретали у своју кандидатуру да преузму хдз, сложили казнени поступак против Бољковца, али је на крају он ослобођен. Он је изабран као мета јер је дуго живио, био је симбол партизана и антифашиста из првог Туђмановог круга, а они су хтјели неки други хдз, више десни али нису успјели. Све је детаљно прегледано и не постоји тамна страна Бољковчевог ратовања – закључио је Нобило. Данко Плевник је подсјетио на бројне објекте који су за вријеме Бољковца као градоначелника изграђени у граду па је тако након љубљанског Тиволија, карловачка Школска спортска дворана била је друга изграђена у Југославији.

— Бољковац је у сваком видио човјека и увијек је био спреман на разговор успркос неслагању. Као што је ВЕЏО ХОЉЕВАЦ прешао Саву и изградио Нови Загреб тако је Јожа прешао пругу и изградио карловачки Нови Центар. Борио се за мир, увјерио Србе Горског Котара да се не побуне, знао је око себе окупити екипу способних људи и имао је велику способност предвиђања и високе моралне критерије – чуло се од говорника. Срби Карловца су му посебно захвални јер је 1991. својим утјецајем спријечио улазак екстремиста у град и тако спријечио евентуалне несагледиве последице. Ова иницијатива међутим није одвише импресионирала тренутну карловачку власт.

— Уважавајући чињеницу да је група грађана из некадашњег особног окружења господина Јосипа Бољковца пред-

ложила именовање улице или трга у Карловцу његовим именом, за мене као градоначелника тај приједлог није занимљив, нити приоритет. Чињеница је да немамо довољно јасних информација о дјеловању господина Јосипа Бољковца, поготово након 1945., због чега би било важно да се повјесничари тиме детаљније позабаве – остао је упоран међутим градоначелник ДАМИР МАНДИЋ, остајући очито на линији тврде струје у својој странци.

■ Милан Цимеша

Напокон асфалтирање

Села у близини Врлике, Отишић и Подосоје, коначно су добила асфалт

ТКО год пожели доћи у Отишић и Подосоје, у близини града Врлике, више не мора страховати да ли ће на оштром макадаму оштетити аутомобил. Више није питање да ли ће Отишићани, који љети долазе да обиђу своја имања, уопће моћи прићи својим кућама. Путеве у засецима Рађени, Стојисављевићи, Гајићи, Шипке, Пртљаге, Ратићи и Борковићи у Отишићу те Радише у Подосоју коначно је прекрио асфалт. Песта се развукла дуж разбацаних заселака и површински великих села чији становници су досад могли рачунати само на напасавање макадамског пута с ограниченим роком трајања. Основа прометне инфраструктуре резултат је сурадње Града Врлике и тамошњег Вијећа српске

Вожња је једноставнија за педесетак становника

националне мањине те Вијећа Сплитско-далматинске жупаније.

Како за Новости говори БОЖИДАР СИМИЋ, предсједник Вијећа српске националне мањине Сплитско-далматинске жупаније, Врлика је подручје с више од пет посто припадника српске заједнице. Град, у складу с тим, има приступ средствима које држава даје за побољшање инфраструктуре на подручјима насељенима националним мањинама.

— Ми смо договорили с руководством Врлике да се крене у обнову прометница и асфалтирање. Колико има презимена, толико је и заселака. Некоме је асфалтирано

300, некоме 500, некоме 800 метара, све овиси колико су удаљени од главног пута – објашњава Симић. У сваком засеку није једнак број становника. Примјерице, у Рађенима, гдје постоји велики ОПГ и пуно стоке крупног зуба, живи шестеро људи. Стојисављевића, говори Симић, има петеро. На овом подручју има до 50 становника који ту стално живе, а села се највише напуне љети.

— Кроз асфалтирање заселака отварамо претпоставке да људи који тамо живе имају бољу квалитету живота. Желимо да неки, који овдје долазе понекад, уопће могу помислити на повратак. Ради се врло захтјевна прометница код манастира Драговић, бит ће спојен и с Врликом и с селом Дабар. Све чинимо да се створи језгра за неки будући живот. Дуго очекивани асфалт овдје није једини проблем. Недавно смо предали пројектну документацију за економску оправданост изградње водовода у овом крају – закључује Божидар Симић.

■ Ања Кожул

Забрањен и Самарцић

Сплит се придружио новом валу цензуре потеклом од првог човјека Пуле

МУЗИКА Жељка Самарцића није примјерена сплитском Сустипану. Тако је одлучио равнатељ Парк-шуме Марјан Марко Пејновић рекавши новинарима да је одлука његова и да има право на то. Без икакве аргументације је одбио захтјев организатора концерта из фирме 'Она моја' да се 19. августа одржи наступ једног од најпопуларнијих пјевача с простора бивше Југославије.

Сплит се тако придружио новом валу цензуре која је крајем фебруара потекла од првог човјека Пуле Филипа Зоричића. Он је забранио одржавање концерта Душка Кулиша, Драгана Којића Кебе, Ане Бекуте и Зоране Мићановић, планираног за 25. март у градском простору, Дому спорта 'Мате Парлов'. Забрану концерта прије неколико дана потврдио је и судица Трго-

Жељко Самарцић у Сплиту прошлог љета (Фото: Саша Тадинац/HaloPix)

ИНФОРМАТОР

вачког суда у Пазину Дамир Рабац. Он је изјавио како за његову одлуку о забрани одржавања спорног концерта 'није било важно тко што пјева' него 'није било законских увјета за прихваћање захтјева организатора концерта за привременом мјером уступања у посјед дворане'.

Организатор сплитског концерта Домагој Петричевић изненађен је одлуком равнатеља Марјана јер је Жељко Самарцић онај калибар музичара који пуни велике дворане широм Балкана и већ је потпуно несметано наступао у Сплиту. Објаснио је да је, након резервације термина, на адресу јавне установе, у чијој је надлежности и Сустипан, још прије два тједна послао потребну документацију за спорни догађај. У жељи да осуди цензуру, Петричевић се изнио потпуно криву аргументацију бројећи Самарцићева крвна зрнца, као да би то требало утјецати на промјену одлуке о забрани.

'Занима нас тко је тај који процјењује што је примјерено, а што није. Равнатељ парк-шуме! Жељко Самарцић је до сада наступао у аренама у свим градовима Хрватске. Пуни их без проблема. С обзиром на то да су баладе 90 посто свих његових пјесама и да је јако популаран међу женским дијелом публике, да му је мајка Хрватица, не видимо разлог за овакву одлуку. У питању је увод у цензуру слиједом које ће нетко одређивати што се смије, а што не смије дошати', казао је организатор концерта Домагој Петричевић.

■ Г. Борковић

Пошаран плакат

На великом плакату СНВ-а у Пули освојиле су увредљиве поруке

На јумбо плакату постављеном у Пули у склопу кампање којом Српско народно вијеће пропагира ћирилицу као писмо, прошли тједан су освојиле увредљиве поруке. На плакат с натписом 'Ћирилица је писмо заштитника Еуропе Ћирила и Метода', непознати националистички вандала написали су спрејом: 'Мрш! Једи г.на!! Ријеч је о кампањи покренутој поводом 25. обљетнице оснивања СНВ-а која је почела крајем прошле године постављањем плаката с

Срамота у Пули

питањем 'Знате ли што радимо 25 година?'. Кампању је осмислио комуникацијски стручњак и дизајнер Борис Малешевитић чији је слоган 'Знате ли како је бити Србин у Хрватској?', у склопу СДСС-ове кампање за еуропске изборе 2019. године изазвао низ полемика, али нажалост и националистичких и хулиганских испада као и уништавања плаката. Предвиђено је постављање шест различитих јумбо плаката до липња ове године. Један од њих, којим се промовира ћирилица, је и овај који је нагрђен у Пули. Ћирилица је једна од најважнијих компоненти идентитета Срба у Хрватској, рекао је најављујући кампању председник СНВ-а Милорад Пуповац и нагласио да се ради о једном од три историјска писма – уз глаголицу и латиницу – којим су се служили или се и даље служе славенски народи.

■ Г. Б.

Простор слободан

Чланство је упознато с историјатом борбе скд Просвјета за двориште зграде у Прерадовићевој улици

Током прошле године која је носила низ изазова због још увијек присутних протуеидемијских мјера, загребачки пододбор Просвјете успјешно је превладао све тешкоће у раду, а његове су секције извеле већи дио раније планираних активности, речено је на извјештајној скупштини пододбора уприличеној 15. марта. О околностима у којима пододбор дјелује говорила

Улаз у зграду враћену 2014.

је председница АНЕТА ВЛАДИМИРОВ, истичући успјешне активности секција.

— Ликовна секција која обухваћа 15 чланова и чланица, уз једног 14-годишњака који се припрема за ликовну средњу школу лани се састала 25 пута, одржала је изложбу на тему Еменети, а њене су чланице учествовале на колонијама, рекла је водитељица ЛАНА КОВАЧЕВИЋ. Музичка секција, односно Зборхоп који броји 18 чланова уз репертоар од 20 пјесама, појачала је своју видљивост одржавши 15 наступа на бројним скуповима везаним уз антифашизам, односно националне мањине у граду, али и другим мјестима.

Фолклорна секција наступила је на смотри мањинског стваралаштва у Задру и увјежавала игре из Лесковца и игре с Баније док је мушка пјевачка секција остварила више наступа. Одржавана су дружења суботом, а уза њихове учеснике организиран је излет у Далмацију, а обновљене су и просторије. Након што је извјештај о раду за 2022. једногласно усвојен, било је ријечи о плановима. Фолклорна секција добила је новог и искусног водитеља ЗОРАНА БЛАНУШУ коме ће асистирати БОЈАНА КАРЛИЦА, поникла у гарешничком пододбору који Блануша годинама води, па се ове године планира више наступа с новоувјежбаним кореографијама. Како Јована Лукић више не води Зборхоп, његови ће чланови одабрати једног од троје кандидата, док музичка и ликовна секција настављају са својим редовним активностима. Ликовна секција припрема се за изложбу коју ће уприличити 2024. а током године њене ће чланице отићи на радни и ликовни излет у један од градова. По ријечима АНЕТЕ ВЛАДИМИРОВ, покреће се и пилот пројект, односно радионица у којој би 13 и 14-годишњаци развијали своје културне афинитете и изражаје. У кину Тушканац од 29. марта до 2. априла бит ће програм 'Поново ради биоскоп' у којем ће током ове године бити приказани филмови настали у продукцији Радио телевизије Београд, а програм почиње филмом 'Лептирица'. Присутне који су и планове једногласно усвојили поздравили су председник и генерални секретар Просвјете Миле РАДОВИЋ и Слободан Живковић. 'Добар одзив и кворум показују да вам је стало до Просвјете', рекао је Живковић и чланство упознао с историјатом борбе за простор, односно за двориште зграде у Прерадовићевој улици која је Просвјети враћена 2014. године.

— До ове године то је двориште било нелегално кориштено, па је од 1. јануара то онемогућено и ограничен је улаз незапосленима. Истовремено се на згради обављају радови, па би током љета могла бити довршени прозори и фасада, а тражи се модус како би се у овом простору могли одржавати скупови, рекао је Живковић. Миле Радовић говорио је о стварањима услова за културну аутономију што би се омогућило грађном Српског културног центра.

■ Н. Ј.

Планирано – остварено

Карловачки пододбор скд Просвјета лани је забиљежио 35 активности на приредбама и изложбама

Чланови и чланице карловачког пододбора Српског културног друштва Просвјета, на редовној годишњој извјештајној скупштини усвојили су извјештај о раду у прошлој години као и финансијски извјештај те план активности за ову годину. Пододбор броји се-

дамдесетак чланица и чланова у три секције, Етно, Литерарно-информативној и Ликовној. О активностима сваке секције појединачно и хронолошки је говорио председник пододбора МИЛАН ЛАПЧИЋ. Тако је пододбор лани забиљежио 35 активности, судјеловања на разним скуповима, приредбама, изложбама и ликовним колонијама што је у просјеку, изувевши два љетна мјесеца, износило три активности мјесечно. Лапчић је утврдио да са свим учињеним у 2022. години чланови могу у потпуности бити задовољни па су тиме оправдали своје постојање и средства додијељена за рад. Чланице Етно-секције судјеловале су на пет колективних изложби ручних радова и спремању јела Кордуна и Баније. Одржане су трибине и сјећања на професора Светозара Ливаду и Ђуру Затезала, изузетна вечер поезије с ЕНЕСОМ КИШЕВИЋЕМ, промоција књиге хисторичара Филипа ШКИЉАНА 'Идентитет Срба на Кордуну', трибина о 30 година обновљеног рада скд Просвјета у Хрватској, трибина о цивилним жртвама рата деведесетих, прича о Републици Кини др. Јасне ПЛЕВНИК, гостовање београдског глумца ТИХОМИРА СТАНИЋА с монодрамом 'На Дрини ћуприја' према мотивима романа нобеловца ИВЕ АНДРИЋА и друго. Истакнута је добра сарадња са антифашистима, православном црквом те пододборима Просвјете из Сиска, Петриње, Загреба, Кистања, Моравица, Вргинмоста, Војнића.

Одржати досадашњу динамику активности, по могућности је и побољшати те поради на повећању броја чланова главни су задаци за ову годину. Највише се дискутирало о недостатку младих чланова. Данко ПЛЕВНИК је рекао да је слично стање у карловачкој Матици хрватској те да је Просвјета културна институција а не 'организација за производњу Срба'. Дожупан ДЕЈАН МИХАЈЛОВИЋ је рекао да је младе тешко окупити те да су њихове активности сада усмјерене на виртуалне активности. Проблем је у томе што стање у друштву и међунационални односи нису релаксирани па и код младих постоји бојазан за егзистенцију ако се јавно декларирају и укључе у рад мањинске организације.

■ М. Ц.

Први 'Дан барањског меда'

Присутни пчелари подробно су упознати с могућностима финансирања производње

ПРОШЛЕ суботе, 18. марта 2023. године, у беломањастирском Етнолошком центру барањске баштине, одржана је манифестација названа 'Дан барањског меда', која ће постати традиционална. Манифеста-

Продајна изложба меда

цију су организирали Пчеларска удруга “Барања”, под водством председника др. Стипана Ковачића, и ЛАГ Барања, у сарадњи с Градом Белим Манастиром, Туристичком заједницом Барање и Центром за културу Града Белог Манастира. Циљ манифестације је промовирање локалних произвођача меда, њихов улазак у системе квалитете, као и стварање препознатљивог производа “барањски мед” у сврху боље продаје меда и производа од меда пласирањем кроз рурални туризам на подручју Барање и шире.

Први ‘Дан барањског меда’ имао је богат програм. Након отварања и поздравних говора, услиједио је наступ ученика Умјетничке школе Бели Манастир, Подручног одјела Кнежеви Виногради, а потом су у конференцијског дворани организиране двије презентације: о продаји меда кроз програм сеоског туризма и о могућностима финансирања пчеларског програма из европских фондова.

У првој је презентацији Ивица Перишкић, пчелар из Бачког Моноштора, на сликовитој шокачкој икавици, присутној публици представио пчеларство и туризам моношторске породице Перишкић и дјеловање локалног Пчеларског друштва ‘Пчела’ те сарадњу с моношторским Удружењем грађана ‘Подунав’ за развој еко-руралног туризма и локалног Основног школом ‘22. октобар’, у којој постоји пчеларска екосекција названа ‘Бодрошка пчелица’. У другој је презентацији Лидија Давић, водитељица Уреда лаг-а Барања, подробно упознала присутне пчеларе с могућностима финансирања пчеларског програма из средстава Стратешког плана Заједничке пољопривредне политике и Локалне развојне стратегије лаг-а Барања.

Послије споменутих презентација Пчеларска удруга ‘Барања’ прогласила је резултате 16. оцјењивања меда и подијелила дипломе оцјењеним медовима. Од шездесетак узорак двадесетак је оцјењено златном дипломом, а остатак сребрним и брончаним дипломама. Цијело вријеме док се одвијао описани програм, у дворишту Етнолошког центра неколицина барањских и вуковарских медара нудила је свој мед (који се могао и кушати) те производе од меда, а љубитељ барањских старина из Дубошевице МАРКО ХОРВАТ кухао је грах у пет глиених ћупова, што је трајало сатима, али таман до времена кад је заказан барањску ручак и кад су учесници првог ‘Дана барањског меда’ сав грах у сласт – појели.

■ Јован Недић

Конзулови поклони

Конзул Србије у Вуковару Александар Накић посетио је Кнежеве Винограде

ГЕНЕРАЛНИ конзул Републике Србије у Вуковару АЛЕКСАНДАР НАКИЋ посетио је српску мањинску самоуправу у Кнежевим Виноградима. Представници мањинске самоуправе уваженог су госта дочекали у просторијама локалног куд-а где су га информисали о активностима и плановима организација које су од виталног интереса за српску заједницу.

Као и у претходним посетама Накић није дошао празних руку па је у овој посети донео комплет опанчића за играче куд-а те поклон пакете који ће бити подељени најмлађим члановима. У опуштеној атмосфери, конструктивном, и срдачном разговору с конзулом разговарали су Предраг Петровић, председник ОО СДСС,

Конзул Накић
(други здесна)
с домаћинима

Светлана Шмрчковић, председница СКД Просвјета, подборбор Кнежеви Виногради, Светозар Прокић, председник Црквеног одбора, Милена Томић, секретар куд Живојин Жика Мандић те активисткиње Милена Михајловић, Драгана Кувеждин и Саво Шујдовић. Домаћини су се захвалили конзулу на поклонима, подршци, разумевању и лепим речима коју, кроз институт генералног конзула, пружа матична држава. Једнако тако домаћини су изразили наду да ће се такав вид сарадње у обостраном интересу наставити и у будућности.

Општина Кнежеви Виногради мултикултурална је средина у којој равноправно живе Хрвати, Срби и Мађари. По питању суживота и међусобне толеранције на самом је врху на подручју Барање. Разлог је врло једноставан. Ратне недаће су одавно иза њих, и сви они деле исте животне проблеме од свакодневнице, преживљавања, запошљавања, останка, иселавања младих без обзира на национални предзнак. Живот у међусобној симбиози оно је што је од животног значаја за све њих.

■ З. Поповић

‘Новости’ у Мохачу

Убудуће ће наш лист стизати директно на адресу мохачке српске самоуправе

МОХАЧ је град са 17.000 становника у мађарској Барањи, удаљен десетак километара од хрватске границе. Самоуправа Срба у том граду, са сједиштем у Српској читаоници уз православни храм Свете Тројице, има осамдесетак чланова. Већ традиционално, сваке треће суботе у мјесецу марту, та Самоуправа организује оцјењивање вина и додјелу диплома најбољим винарима из мохачке српске заједнице. Тако је било и ове године 18. марта у вечерњим сатима. За оцјењивање су била номинована 33 узорка вина, од којих је 17 добило златне дипломе.

Самоуправу Срба у Мохачу, оцјењивање вина, као и сва остала збивања у мохачкој српској заједници успјешно води председник ДУШАН МАТЕ, уз свесрдну помоћ потпредседнице ЗОРИЦЕ СТЕПАНОВ, која је и председница Српске читаонице, и члана управе РАДОВАНА СТЕПАНОВА. Током проглашења добитника и уручења златних диплома, у културном програму учествовали су млади мохачки свирачи – тамбураши и хармоникаши, након чега је услиједило дружење и вечера за тридесетак присутних.

Треба још напоменути да је, поред чланова Самоуправе, на манифестацији било и осмеро гостију из Хрватске: пет из Белог Манастира, један из Кнежева и двоје из Осијека. Међу њима је био и НИКОЛА

Зорица Степанов и
Душан Мате (у средини)

ОПАЧИЋ, који се у Белом Манастиру брине за пријем и дистрибуцију нашег листа и који је Српској читаоници уручио пет примјерака претходног броја ‘Новости’ и пренио вијест да ће убудуће ‘Новости’ стизати директно на адресу мохачке српске самоуправе.

■ Јован Недић

Stogodnjak (678)

24. 3. – 31. 3. 1923: poslije dolaska fašista na vlast u Italiji Istru se i dalje sustavno asimilira i odnarođuje. Rim je u međuvremenu povukao još jedan grubi politički potez: dekretom talijanskog kralja Viktora Emanuela Trečeg, koji je pokazao otvorene sklonosti prema fašističkom režimu, u Istri su lokalne vlasti ‘opunomoćene da se postojeći nazivi hrvatskih i slovenskih mjesta promijene u talijanska’, navodno iz praktičnih razloga. Odnarođivanje ovog dijela zemlje nastavlja se i drugim nasilnim metodama: progonima domicilnog stanovništva, paležima njihovih kuća, pa čak i bombaškim napadima.

* kakav je položaj ruskih bjegunaca s Krima koji su se nastanili u Jugoslaviji? Novine pišu: ‘Bjegunci već dosta dugo ne dobivaju obećanu potporu. Kredite za njihovo uzdržavanje bila je dužna da osigura francuska vlada, ali ona to nije učinila. Sada se pokušavaju pronaći bolji načini da se bjegunaškim kolonijama osiguraju barem minimalni uslovi za normalan život. Pritom, naravno, u tome mnogo pomažu i razna dobrotvorna društva... Bjegunci inače vrlo pažljivo prate razvoj događaja u Rusiji. Uglavnom, među njima su dva glavna tabora: jedni ne vjeruju u uspjeh kontrarevolucije, a drugi pak drže da će taj preokret konačno pobijediti, jer da se sovjetska vlada nalazi u teškoj krizi. Obe strane su, međutim složne još u jednom: da Sovjeti neće zadržati vlast zauvijek, jer – kako kažu – na skoro mora doći do općeg ruskog ustanka protiv sovjetskih vlasti...’ Za pomoć bjeguncima pozivaju i ovakvi oglasi: ‘Bjegunci koji stižu iz Rusije, neodjeveni i bos, bježeći pred boljševičkim terorom, ostavljajući svoje domaje, da spase život, obitelj i nedužnu djecu od gladi, bolesti i propasti, upraviše svojoj slavenskoj braći vruću molbu za pomoć. Bježeći iz domovine ne ponesoše sa sobom do li nešto hrane i odijela na vlastitom tijelu. Bijeda tih ljudi je velika, neizreciva. Odazovimo se vapaju za pomoć našoj braći Rusima, bez obzira na razlike u stališima...’

* prema vijestima iz južne Srbije vlastima se i dalje masovno predaje veliki broj naoružanih odmetnika. Novine tako objavljuju podatak da se ‘u okrugu Kosovskom do sada predalo blizu 400 hajduka, među kojima je blizu 50 na čije je glave bila udarena velika ucjena – na primjer Šerim Šaban sa sinom Redžepom iz sela Poturovca, te Suljo Jusen iz Hiselika, koji su izvršili preko 20 ubistava i bili ortaci uhvaćenog zloglasnog harambашe Ilijaza Alijevića, zvanog ‘Račak’, čija je glava bila ucijenjena na 5000 dinara. Ilijaz je radi svojih grozota bio čuven. U potrazi i potjeri za kačacima pomagao je i sam narod, pa su tako bili žestoki sukobi kod Krajmirovaca. Tu je i ubijen zloglasni Džemal Ademi, zajedno s Ramadanom Biljakom. To su bili okorjeli zlikovci i ucijenjeni na po 2000 dinara po glavi. U borbi su pala i dva seljaka, a bilo je i teško ranjenih. No, poslije proglašene amnestije kačaci se sve češće predaju i daju ‘besu’ da više neće zulumčariti...’ stoji uz ostalo u novinskim izvještajima iz Prištine.

■ Đorđe Ličina

MARKO VIDOJKOVIĆ Srbiju zasad ne vidim kao mesto gde bih živeo

Ocenjeno je da mi je život ugrožen
zato što kampanje kreću od državnih
organa. Ja sam relociran, a kolega Nenad
Kulačin je pod nadzorom PEN-a. Njegova
situacija nije ništa bolja, ali on iz objektiv-
nih razloga nije mogao biti relociran.
Nastaviću da radim to što radim i sa jedne
fine distance rokam po onome što ne valja,
bez straha po svoju porodicu i sebe

MARKO VIDOJKOVIĆ, pisac i novinar, dislociran je iz Srbije na tajnu lokaciju zbog učestalih prijetnji koje je dobivao zbog svog rada, a dislokaciju mu je predložio Međunarodni PEN centar. Vidojković s kolegom NENADOM KULAČINOM vodi satirični podkast 'Dobar, loš, zao' koji se emitira na portalu Nova.rs, a pored toga piše kolumne za dnevni list Danas i banjalučki portal Buka.com.

U Srbiji je početkom marta obznanjeno da ste već otprilike mjesec dana dislocirani na tajnu lokaciju. Kako to da je to tek nakon mjesec dana postala vijest?

Bivši predsjednik Srbije, BORIS TADIĆ, iznervirao se zbog toga što sam u tom trenutku već mesec dana bio relociran i gostujući u dnevniku kablovske televizije Nova S on je potpuno mimo teme u jednom minutu upozorio na moj slučaj i ukazao javnosti da nisam jedini, odnosno da je u Srbiji u veoma teškoj situaciji svako ko kritikuje režim, bio on novinar ili čovek koji živi u nekom selu. Kritika režima se od kraja 2012. godine do danas ne prašta. Da Tadić nije ukazao na to, verujem da bi moja relokacija prošla, takoreći, ispod radara. Ne znam zašto jer mi to nismo krili. Međunarodni PEN je insistirao da stalno napominjemo da smo pod njihovom zaštitom. Ja sam relociran, a kolega Nenad Kulačin je pod nadzorom PEN-a. Njegova si-

tuacija nije ništa bolja, ali on iz objektivnih razloga nije mogao biti relociran.

Je li u Srbiji postalo takoreći očekivano da životi pojedinih novinara i kritičara vlasti budu ugroženi i je li to razlog zašto odmah nisu uslijedile reakcije, sve dok Tadić to nije apostrofirao?

Mislim da jednostavno mediji i javnost nisu mogli, a možda ni želeli da se snađu u mojoj relokaciji. Možda su mislili da je to nešto što treba da bude relativno prikriveno. Međutim, kada je to Tadić podigao na viši nivo i na vest nedelje, Nenad i ja smo nakon toga dali bezbroj intervjua, a podršku su nam dale gotovo sve strane demokratskog opozicionog

spektra i razna udruženja i pojedinci. Ova priča je uspela da se održi najduže moguće, ali stvar je u tome da režim nije reagovao. Zanimljivo je da je VUČIĆ imao svoj uobičajeni ispovedni intervju kod MILOMIRA MARIĆA na televiziji sa nacionalnom frekvencijom Happy TV, na kojoj su me više puta u prošlosti njih dvojica blatila, što sam i prijavio PEN-u i drugim međunarodnim organizacijama, na osnovu čega je i ocenjeno da mi je život ugrožen zato što kampanje kreću od državnih organa. Ovog puta Vučić je u emisiji ćutao i to ćutanje tumačim kao znak njegove lične odgovornosti za situaciju u kojoj se nalaze kritičari režima u Srbiji, naročito novinari. Njegovi mediji isto ćute, ali oni koji ne ćute su njihovi botovi.

Preko stotinu pretnji

Da se vratimo na to kako je sve počelo. Obračali ste se državnim institucijama i prijavljivali sve te silne prijetnje smrću. Kakva je bila njihova reakcija i jesu li što poduzeli?

To je trajalo tri godine, nisam brojao, ali dobio sam sigurno preko stotinu pretnji. Tokom 2021., kada smo tridesetak pretnji prijavili Tužilaštvu za visokotehnoški kriminal koje je jedva dve procesuiralo, vidiš vrlo jasno da država neće da ti pomogne, što i nije čudno s obzirom na to da je država upravo ta koja hoće da te ubije. Od režima dolaze hajke, tako je i ocenjeno sa strane, a to je očigledno i zato što je dovoljno prikupiti medijske napise o tome u prorežimskih medijima. Kampanje su bile sve češće i češće i uvek se baziraju na tome da sam ja izdajnik, a da je režim ogledalo patriotizma. Te kampanje uvek prate pretnje. Sve sam to prikupio, mi smo pretnje prijavljivali, pre svega da bi to ostalo negde zabeleženo. U jednom trenutku smo prestali da prijavljujemo – kada je od tridesetak prijavljenih pretnji jedna i po rešena, jasno je šta se dešava. Kada se to sabere sa istupima koje su predstavnici državnih organa imali protiv mene i kampanjama prorežimskih tabloida, onda može da se dobije vrlo jasna slika, koju sam najpre predočio švedskoj ambasadi jer je Švedska predsedavajuća u Evropskoj uniji.

Kako su reagirali u ambasadi kada ste im se obratili i kako su se stvari dalje razvijale?

Otišao sam tamo i predočio im situaciju, a onda su se dalje ambasade Holandije i Kanade zainteresovale za moj slučaj. Informacije o sastancima ambasade su podelile na društvenim mrežama, tako da nije bila tajna da smo pričali. Tada mi se obratio PEN i zamolili su me za detaljnije objašnjenje situacije u kojoj se nalazim. Objasnio sam situaciju i potkrepio je dokaznim materijalom u vidu brojnih tekstova koji su izlazili o meni i brojnih pretnji koje su mi bile upućene. Kada su u PEN-u to pročitali, prvo su napisali pismo podrške. Istog dana kada je izašlo to saopštenje podignuta je nova kampanja protiv Nenada i mene. U tri režimska tabloida izašao je identičan tekst u kojem se kaže kako su 'tajkunske pudlice optužile srpski narod za genocid', jer smo u našem podkastu zločin u Srebrenici nazvali genocidom. PEN je to video i predložio relokaciju, o kojoj smo i pre toga razgovarali, ali nakon ovoga taj je proces ubrzan.

Spomenuli ste da su vam prijetili predstavnici državnih organa. O kome se tačno radi?

Najpre je ALEKSANDAR Šapić, koji je tada tek postao potpredsednik Srpske napredne stranke, a sada je gradonačelnik Beograda, pretio Nenadu i meni da bi nas, kada bi nas sreo na ulici, napao i čupao nam srce i druge organe. To je govorio na tv Pinku u jutarnjem programu uživo. Mi smo podigli krivičnu prijavu protiv njega, koju je tužilaštvo s radošću i podsmehom odbacilo. Zatim je Šapić podigao dve tužbe protiv nas za povređenu čast i ugled i još jednu samo protiv mene. Znajući da ga štiti pravosuđe, počeo je da diže SLAPP tužbe protiv Nenada i mene tražeći milion-ske odštete za svoj, navodno, narušen ugled. ALEKSANDAR VULIN, trenutni direktor Bezbednosno-informativne agencije (BIA), pretio mi je hapšenjem zbog onoga što govorim još dok je bio ministar policije. ANA BRNABIĆ je pisala otvorena pisma protiv mene. Aleksandar Vučić je jednom prilikom rekao da bi se njegov sin DANILO obračunao fizički sa mnom zbog neke psovke koja mi se omakla u podkastu 'Dobar, loš, zao', ali ne može jer ima obezbeđenje. Posle toga je usledilo nekoliko desetaka pretnji smrću jer su se javili očigledno oni koji nemaju obezbeđenje da ih spreči u obračunu sa nama. Ostrvili su se bili na moju suprugu koja je, ni kriva ni dužna, bila izložena prljavim medijskim kampanjama. Ovo su samo najekstremniji primeri.

Slična je situacija i s vašim kolegom Nenadom Kulačinom. On je ostao u Srbiji i dalje dobiva prijetnje. Je li njemu trenutno ugrožen život?

Da, obojici nam je život ugrožen jer i ja svraćam u Srbiju, a on je tamo sve vreme. On iz objektivnih razloga nije mogao da se relocira. Bitno je navesti to da nam niko nije nudio policijsku zaštitu. Na jednom sastanku je navedeno da možemo da tražimo policijsku zaštitu, što nama ne pada na pamet jer kada ti ministar policije preti hapšenjem, koja je logika da tražiš zaštitu od iste te policije. Ne verujem ni u jednu državnu instituciju, a posebno u tužilaštvo koje se pravi da nešto radi, a zapravo ne radi ništa, u tužilaštvo koje se

vadi na to kako strane mreže i kompanije sa kojih nam dolaze pretnje ne žele da daju informacije, a opet kada neko na nekoj mreži izvreda Vučića ili mu zapreti, taj se pronalazi u roku od jednog popodneva. Dakle, oni imaju mehanizme da otkriju počinioca, ali jednostavno ne žele.

Godinama ste kritički nastrojeni prema svakoj vlasti, a prijetnje su počele kada ste kritizirali aktualnu vlast. Po čemu je ona drugačija od prethodnih?

Kada sam bio demonstrant protiv MILOŠEVIĆA i jedan od organizatora protesta na Pravnom fakultetu, tada nisam bio javna ličnost i iz ugla građanina borio sam se protiv represije i tadašnjeg diktatorskog režima. Kada sam postao javna ličnost, zahvaljujući

Ana Brnabić je pisala otvorena pisma protiv mene. Vučić je jednom prilikom rekao da bi se njegov sin Danilo obračunao fizički sa mnom zbog neke psovke koja mi se omakla u podkastu, ali ne može jer ima obezbeđenje. Usledilo je nekoliko desetaka pretnji smrću

romanu 'Kandže' koji je izašao 2004., tada sam iskoristio tu priliku da kritikujem vlast svugde gde je trebalo. Međutim, ta vlast je bila demokratska, tako da je kritika vlasti bila nešto što je ne mogu reći dobrodošlo, jer nijedna vlast ne voli kada je kritikuješ, ali demokratska vlast ti ne ugrožava život. Od 2004. do 2012. nisam imao gotovo nikakvih problema sa režimom, mogao sam da se bavim pisanjem, da promovišem knjige, pišem kolumne i dajem intervjue najnormalnije. A od 2012., kada smo došli u nove devedesete, odmah sam počeo da javno kritikujem režim i otada mi je sve to ukinuto. Ja, koji sam se do tada bavio *lifestyle* novinarstvom i pisao kolumne, prekvalifikovao sam se za satirično video novinarstvo i drago mi je da je to zabolelo režim koji je sve učinio da mi zapuši usta i da me eliminiše. Čak sam u jednom trenutku prodao stan koji sam, srećom, imao, jer stanovi i služe tome da ih prodaš kada više nemaš sredstava za život.

Borba sa vetrenjačama

Ovo što govorite ne može se čuti na televizijama s nacionalnom frekvencijom i ne može se pročitati u najtiražnijim tabloidima. Dopiru li vaše emisije i kolumne do šireg broja ljudi?

Ne, ono što radim stiže samo do istomišljenika, ja sam na kraju sebe počeo da doživljavam kao zabavljača jedne male grupe istomišljenika. Baš zato je Vučić i zatvorio medije i teroriše svakoga ko se usudi pobuniti protiv Srpske napredne stranke, bez obzira na to koliko mu je ograničen domet glasa. Oni koji su na televizijama United Grupe imaju možda najbolju poziciju, jer te televizije imaju određeni domet. Kada je naša emisija izlazila na televiziji Nova S, imali smo domet i do pola miliona ljudi, što je vlastima već bilo zabrinjavajuće. Sada nas gleda oko sto hiljada ljudi, što je skromno u odnosu na broj stanovnika, ali

za jedan podkast nije loše. Izlazimo samo na portalu Nova.rs jer za takvu vrstu kritike i takav rečnik kojim se ja koristim Srbija i dalje nije spremna. Ponekad se zapitam gdje sam bio poslednjih 11 godina, koje bi navodno trebalo da budu najbolje godine za pisanje knjiga, a ja sam ih proveo boreći se sa vetrenjačama, izigravajući dvorsku ludu i zabavljača istomišljenika i za sve to bio plaćen pretnjama smrću i maltretiranjem moje porodice. Napisao sam dva bestseler, a to kako sam se osećao dok sam ih pisao znamo samo moja supruga i ja. Nekada sam pisao jer volim da pišem, ali u uslovima u kojima sam pod neprekidnim stresom, pod neprekidnim kampanjama, a izdavač i čitaoci očekuju novu knjigu i ja od samoga sebe očekujem novu knjigu, onda daš i više nego što možeš i silno propatiš dok napišeš 'E baš vam hvala' i 'Đubre'. Ta dva romana su mi predstavljala izuzetan problem i bez obzira na to što su bestseleri, Pirova je to pobeda zato što nikome ne bih pozeleo takav prohod koji sam imao dok sam ih pisao.

Jeste li se u ovih otprilike mjesec dana navikli na to da se nećete vraćati živjeti u Srbiju i da ćete, pretpostavljamo, život provesti negdje izvan njenih granica?

Naravno, ja to ni ne krijem. Dokle god imam osećaj da se tamo stvari za mene neće promeniti, da tamo nisam dobrodošao, Srbiju ne vidim kao mesto gde bih živio, jer su se tu u poslednje tri godine meni i mojoj porodici desile najodvratnije stvari od građana i onih koji vode politiku. Ovo što radim mogu da radim odakle hoću i nastaviti to da radim i sa jedne fine distance rokam po onome što ne valja, bez straha po svoju porodicu i sebe i, ono što je najbitnije, sa mogućnošću da izadem napolje, da me niko ne prepozna i da se prošetam sa suprugom držeći se za ruke, što u Srbiji nismo mogli da radimo nekoliko godina.

Zvuči oslobađajuće...

Sa jedne strane je oslobađajuće, a sa druge frustrirajuće zato što je osećaj kao da si izašao sa robije, a na njoj si bio ni kriv ni dužan. Realan sam i ne vidim da se preko noći može nešto promeniti. Sutra kada Vučić ne bude više na vlasti, biće još gore, a već je odvratno zato što ljudi nisu svesni rupe koju je njegov režim napravio. To nije normalno mesto za život. Mislim da sam toj zemlji dao svoj maksimum više puta i u više navrata u ovih 20 godina koliko sam javna ličnost. Ne smeju ljudi da se zavaravaju da ista može da se promeni preko noći kada preko 30 godina niko nije ni pokušao da izvrši edukaciju građana oko toga šta se dešavalo devedesetih, kako je do toga došlo i kako treba da se postave prema budućnosti, prema sopstvenoj zemlji, građanima i narodima susednih država. Postojala je šansa, ali videli smo da ne može. Jedini reformatorski premijer nam je ubijen. Nažalost, Srbija nikada nije imala dovoljnu većinu da se transformiše u demokratsko građansko društvo.

To govorite kao netko tko želi najbolje svojoj zemlji?

Tako je. Ja mislim da je ovo što sam rekao vrhunski patriotizam. Gomila njih ovakve izjave smatra izdajničkim, ali ja smatram da je jedini način za spas tog naroda upravo suočavanje sa prošlošću, sa samima sobom, za zločinima koji su činjeni u njegovo ime, sa zločincima koji dolaze iz tog naroda, a ne neprekidno upiranje u srpske žrtve. U srpske žrtve treba da upiru oni koji su doveli do njih. To je civilizacijski princip, a od nas, kao zemlje koja snosi najveću odgovornost za ono što se dešavalo devedesetih, mora da krene to izlečenje. ■

INTERNACIONALA

Ilegalni rat, globalni uzor

Dvadeseta obljetnica rata u Iraku: zbog ilegalne invazije i okupacije do 2011. je ubijeno i stradalo od 100 tisuća do više od milijun ljudi, za što nitko od zapadnih dužnosnika nije odgovarao. Takav odnos prema nezakonitoj upotrebi sile olakšao je put i drugima, poput Rusije

VELIKA svjetska vojna sila uz neuvjerljive izgovore vrši invaziju na malenu zemlju čija joj vlada nije po volji. Sve se događa desetak godina nakon što je već ušla sa svojom vojskom na jedan dio njezinog teritorija. Invazija uzrokuje smrt hiljada civila i šokantnu materijalnu štetu koja je napadnutu zemlju u razvojnom smislu vratila desetljeća unazad. Unatoč početnim uspjesima, pokazalo se kako bez obzira na veliku prednost u vojnoj tehnologiji invazija neće biti toliko jednostavna operacija kako se očekivalo. Stoga se napadač sve više oslanja na upotrebu plaćenika, a svjetska javnost sve više otkriva razmjere ratnih zločina koje je počinio. Ovo nije samo kratki sažetak aktualnog rata u Ukrajini, već i onog u Iraku, čija se dvadeseta obljetnica obilježava ovih dana. U sažetku su namjerno istaknute ključne sličnosti, iako dakako postoje i značajne razlike. Kako bilo, Sjedinjene Države i Velika Britanija, uz znatno skromnije sudjelovanje Australije i Poljske te uz upotrebu NATO-ove infrastrukture izvršile su 20. marta 2003. invaziju na Irak, mahom iz susjednog Kuvajta. Ta je invazija bila kulminacija sukoba između zapadnih zemalja i Iraka koji je trajao od 1990. godine. Iako su se američki vojnici i plaćenici koje su angažirale SAD formalno povukli još 2011., sukobi i nestabilnost u Iraku još uvijek traju. U 'prvom' Zaljevskom ratu 1991. znatno šira koalicija – koja je, što je ključna razlika u odnosu na rat iz 2003., za vojnu intervenciju imala pokriće Ujedinjenih naroda – porazila je Irak koji je prethodne godine okupirao Kuvajt. Međutim, Irak tada nije okupiran, već je službena politika SAD-a i saveznika bila 'obuzdavanje' režima, odnosno povre-

meni zračni napadi uz snažne sankcije. Do pune okupacije zemlje uz 'smjenu režima' došlo je dvanaest godina kasnije. Iako je invazija 2003. izvedena u kontekstu 'Rata protiv terorizma', odnosno nepune dvije godine nakon terorističkih napada na SAD 11. septembra, ideja o 'završavanju posla' u Iraku bila je prisutna u američkim vladajućim krugovima znatno prije zloglasnog proglašenja GEORGA BUSH-a mladeg svijetu: 'Ili ste s nama ili ste protiv nas'.

Ideje serijske 'smjene režima' na širem Bliskom istoku, od Sirije, preko Iraka do Irana veže se obično uz krug takozvanih neokonzervativaca, koji su igrali ključnu ulogu u administraciji Busha mladeg. Imena poput DICKA CHANEYJA, DONALDA RUMSFELDA i CONDOLEEZZE RICE, ključnih ljudi Bushove administracije, postala su gotovo sinonim za neokonzervativizam, ali i za rat u Iraku. Nemogućnost SAD-a da uspostavi stabilan i lojalan režim u Iraku u desetljećima nakon invazije učinili su cijelu iračku avanturu vrlo nepopularnom u samom SAD-u, do te mjere da i dvadeset godina kasnije DONALD TRUMP u svojim aktualnim predizbornim nastupima redovito proziva intervencionističke neokonzervativce kao jednog od ključnih 'narodnih neprijatelja' Amerikanaca. To vjerojatno manje govori o Trumpovom iskrenom pacifizmu, a više o gorkom okusu koji je irački rat ostavio kod američkih birača. Invazija Iraka prije 20 godina je, dakako, bila izrazito nepopularna i 2003. Ona je proizvela globalni antiratni pokret kakav na Zapadu vjerojatno nije viđen još od Vijetnamskog rata. U februaru te godine, neposredno pred napad, više desetaka milijuna ljudi protestiralo je diljem svijeta protiv rata. U Londonu se, prema procjenama BBC-a, okupilo preko milion ljudi. Čak i u Zagrebu je više hiljada ljudi marširalo kroz centar grada.

Jedan od razloga takvog širenja antiratnog pokreta bila su sumnjiva opravdanja koja su za rat davali predstavnici američkih i britanskih vlasti. Iako je nesumnjivo bilo istine u tada popularnoj tvrdnji da je irački šef SADAM HUSEIN brutalni diktator, sigurno nije bio jedini lider u regiji kojeg je ta titula dobro opisivala. A neki od takvih lidera su tada bili i danas ostali bliski saveznici Zapada. Dapače,

i sam Husein je tokom osamdesetih bio blizak SAD-u za vrijeme rata kojeg je pokrenuo protiv susjednog Irana, te je uživao američku vojnu, tehnološku i obavještajnu pomoć. Prema tvrdnjama američkog diplomata PETERA GALBRAITHA, Irak je bio treći najveći primatelj američke pomoći u svijetu, a spomenuti Donald Rumsfeld više je puta bio emisar američkog predsjednika RONALDA REAGANA kod Huseina tokom ranih 1980-ih. Također, iako su osobito američki političari 2003. povremeno insinuirali kako je Husein na neki način povezan s al-Kaidom, odgovornom za napad na SAD, to je bila tvrdnja bez ikakvih utemeljenja u stvarnosti. No u kontekstu rastuće islamofobije povremeno je mogla zvučati uvjerljivo djelo javnosti. Naposljetku, ključni argument za napad bila je također potpuno neistinita tvrdnja da Irak planira upotrebiti 'oružje za masovno uništenje'. U godinama nakon invazije detaljno je razotkriveno kako je, primjerice, ključni suradnik tadašnjeg britanskog premijera TONYJA BLAIRA, ALASTAIR CAMPBELL, instruirao tajne službe da krivotvore obavještajne podatke kako bi se opravdao rat. Obojica su kasnije prozivana zbog ratnih zločina, ali nikakav proces nije pokrenut.

U prvim godinama okupacije, kako se kasnije pokazalo, sistematsko mučenje poput onog u zatvorima u Abu Graibu i Basri, čije su snimke zgrozile svijet, bilo je do određene mjere politika okupacijskih snaga. Iako su najeksplicitniji prekršitelji povremeno uklanjani s dužnosti, niti jedan dužnosnik nije optužen za ratni zločin. Procjene ukupnog broja iračkih žrtava za vrijeme okupacije, odnosno do 2011. godine, kreću se od 100.000 do milion. Veliki dio njih, doduše, nisu ubile koalicijske trupe, nego je riječ o žrtvama unutariračkih sukoba brojnih međusobno suprotstavljenih naoružanih skupina. U tu brojku spadaju i umrli uslijed bezakonja, izostanka zdravstvene skrbi i drugih razloga. No sve to je rezultat rasapa iračke države i društva, izravno izazvanih invazijom koalicije. Do 2011. je SAD kontrolirao iračku vladu i vojsku, odgovorne za znatan dio tih smrti, a koalicija je odgovorna i za uništenje te izostanak obnove bolnica i druge infrastrukture. Zemlja do danas nije uspjela uspostaviti stabilnu vlast i čvrsti mir niti obnoviti predratnu infrastrukturu. Osim toga, i ratni sukobi nakon 2011. vezani uz takozvanu Islamsku državu velikim su dijelom izravna posljedica okupacije Iraka. Za SAD je nakon 2010. smanjena strateška važnost te zemlje i cijele regije, a zbog otokrića velikih zaliha nafte i plina iz škriljca u Americi, koja je posljednjih godina postala izvor fosilnih goriva. To je nesumnjivo olakšalo američko povlačenje iz Iraka. Nakon eliminacije Huseina, i suprotno originalnim planovima, američko-britanska invazija je zapravo pojačala utjecaj susjednog Irana u regiji. Ključne globalne posljedice, međutim, možda su najvidljivije upravo posljednjih godinu dana. Invazija je izvedena bez ikakvih pokrića u međunarodnom pravu ili mandata organizacija poput UN-a. Dobar dio međunarodne javnosti ostao je uvjeren da je izvedena iz motiva koji imaju više veze s kontrolom strateških resursa nego demokracijom i ljudskim pravima. Takav odnos prema ratu u najmanju je ruku olakšao drugim zemljama – poput Rusije – da se ponašaju na način koji smatraju identičnim.

■ Nikola Vukobratović

KRATKO I JASNO Ovo je organizovan linč

Nakon što je policija zabranila održavanje Parade ponosa u Banjoj Luci, u nedjelju 19. marta su navijači – uglavnom FK Borca – i ostali huligani napali pripadnike organizacijskog odbora Parade i novinare, uključujući i vas. Posebno bode u oči ponašanje građana kod kojih ste pokušali da se sakrijete od napadača, a koji su vas izručili njima? Da, tačno da se zapitaš gdje živiš, sa kim dijeliš životni prostor i da li komšija oštiri nož u svojoj kući sa namjerom, nekad kad mu se ukaže prilika, da ti zabije taj nož ili u leđa ili u stomak. Svi su se uhvatili za taj dio gdje su me ti ljudi doslovno isporučili huliganima. Mogli su samo da čute i da me puste. Njima to ne bi ništa nažao učinilo, a mene bi spasilo traume. Ali oni su smatrali da ću ja da zagadim njihov prostor. Navijači su bili motivisani ogromnom mržnjom. Nisam nikad vidjela toliku količinu mržnje na jednom mjestu, ali se ta mržnja vidjela i kod ovih ljudi. Oni očigledno dijele iste poglede i stavove. Očigledno je da su ti lokalci mislili da sam i ja dio LGBT zajednice i jednostavno su željeli da budem kažnjena zbog toga, ali ne bi oni da isprljaju ruke već samo da me daju drugima.

To svakako nije opravdanje.

Ne smije da bude opravdanje, jer sve i da jesam dio zajednice niko ne smije da me pipne zbog toga. Stvarno je užasno. Iskreno nadam da ovo nije stav cijele Banje Luke gdje ima gomila fenomenalnih ljudi koji su solidarni, koji su empatični, koji prihvataju manjine i osuđuju ovo što se desilo. Iskreno se nadam da je ovo mali, doduše ekstremni dio Banje Luke.

Danima se stvarala atmosfera zabrane i linča. Od pisma 13 organizacija koje su uputili predsjedniku RS Miloradu Dodiku i gradonačelniku Drašku Stanivukoviću, njihovih reakcija i najava zabrana, prijetnji koje ste dobijali, do izostanka reakcije policije i napada. Isticali ste da smatrate da je sve to isplanirano?

Ovo je očigledna saradnja političara, policije i huligana. To je toliko očigledno da ne mogu dovoljno da naglasim. Kao prvo, kad sam došla do drugara iz Povorke u tom trenutku nije bilo ni policije ni huligana. Kad je došlo policijsko vozilo ja sam naivno pomislila da su došli da zaštite ljude jer su dobili dojavu o napadu. Međutim, doslovno deset sekundi kasnije grupa od trideset huligana trči ka nama. Kao kad policija obezbjeđuje važnu osobu, pa im probija put. Probili su put huliganima i niko me ne može uvjeriti da policija ne može da obezbijedi grupu od petnaest ljudi. Organizuju se parade za Dan RS, razne demonstracije moći. I onda takva velesila, kakvim se predstavljaju, nije u stanju da zaštiti petnaest ljudi u jednom pro-

Američka vojska ruši Sadamov kip u Bagdadu, 9. travnja 2003. (Foto: Goran Tomasevic/Reuters)

storu. Nisu željeli i tačka. Oni su pali na ispit, iznevjerili su svoju profesiju. Nakon napada u stanici su bili puni razumijevanja, empatije, ja sam se rasplakala tokom davanja izjave, inspektor mi daje čašu vode, maramice... ali ne mogu da razlučim ko je tu *good cop*, a ko je *bad cop*. Istu večer smo pokušali da pobjegnemo i našli smo policijsko vozilo stotinjak metara od mjesta napada, rekli smo im šta se dešava, nisu željeli da reaguju. Nisu htjeli ni da nam kažu imena. Bijesni smo što se to desilo. Tuku ti prijatelje, ti odeš da nađeš pomoć i ta pomoć ne reaguje. Mi smo to prijavili ali se mogu kladiti da se ništa neće desiti.

Da li su vas iznenadile izjave predsjednika RS i gradonačelnika Banje Luke?

DODIK i STANIVUKOVIĆ se busaju u prsa populističkim izjavama – te porodica, te tradicija i slično. Po mom viđenju te porodične tradicionalne vrijednosti bi trebale da budu briga jedni za druge, ljubav, empatija, poštovanje a ne udaranje na ulici, bacanje djevojaka preko zida, udaranje muškaraca flašom u glavu. To nisu tradicionalne i porodične vrijednosti, ali izgleda za Stanivukovića jesu.

Nasilne scene u više navrata su viđane u Beogradu. Kao da Banja Luka kopira Beograd?

Sve što se dešava u Srbiji se preliva na RS, najviše na Banju Luku. Naši političari se poprilično ugledaju na mehanizme vlasti u Srbiji. U ovom slučaju počeli su da koriste i huligane. U Srbiji je to isproban recept, kod nas su ga tek sad otkrili i očekujem da će ga ubuduće koristiti. Postoje neke indicije da su iz Srbije čak dovodili policajce koji su tukli ljude sa protesta Pravda za Davida, kad su ih rastjerivali sa trga. Na žalost, sve to loše se preliva na nas. Pitam se kad će nešto dobro da se prelije.

Poseban paradoks je odluka policije da vas sve deportuju iz Banje Luke, iako neki od vas tu i žive?

Kad ti policija kaže da ne može da te zaštiti, ti jednostavno moraš da odeš. Moja koleginja MELANI ISOVIĆ koja živi u Banjoj Luci ih je pitala da li mogu nju da zaštite, a oni su rekli da ne može i djevojka je iste večeri morala da pokupi najosnovnije stvari i da ode. Isto smo uradili AJDIN KAMBER i ja. Ja živim u Banjoj Luci, a on u Sarajevu. Policija nas je ispratila do kuće, uzeli smo stvari i doslovno smo voza li do naredne destinacije i ušli smo u smještaj oko četiri, pet ujutru. Poslije napada, sati provedenih u policijskoj stanici vi još morate da tražite smještaj usred noći. To je iscrpljivanje do maksimuma. Mi smo otišli, ali oni koji su ostali u Banjoj Luci su i dalje izloženi.

Možemo li ovo gledati kao dio atmosfere koja se stvorila povodom najavljenih izmjena zakona koji kriminalizuje klevetu?

Mislim da možemo. Vidim i kroz reakciju javnosti da je povezano. Stvorena je loša, nasilna, prijeteća atmosfera u Banjoj Luci. Taj zakon je samo prvi od zakona, posljednjih dana pričaju o zakonu o nevladinim organizacijama, pa će morati da se registruju kao strani agenti ako primaju novac iz inostranstva. Ugledaju se na Rusiju. Mislim da će ovu situaciju sa povorkom iskoristiti da pridobiju širu javnost za usvajanje tih zakona.

■ Dejan Kožul

Puzajuća kriza demokracije

Neredi na pariškom Place da la Concorde (Foto: Lafargue Raphael/ABACA)

Uslijed izostanka podrške parlamenta Macron je mirovinsku reformu nametnuo dekretom. Dvije trećine Francuza protivi se reformi, a zemlju potresaju prosvjedi i štrajkovi

FRANCUSKA vlada preživjela je u ponedjeljak 20. ožujka dva kruga izglasavanja nepovjerenja pokrenuta zbog odluke da dekretom nametne mirovinsku reformu čiji je cilj povećanje granice za odlazak u penziju sa 62 na 64 godine života. Proces izglasavanja nepovjerenja pokrenuli su parlamentarni zastupnici nakon što je vlada posegnula za člankom ustava koji joj omogućava da progura zakon bez glasanja u parlamentu. Odluci je prethodio pokušaj predsjednika EMMANUELA MACRONA da izlobira podršku dovoljnog broja parlamentarnih zastupnika, što mu očito nije pošlo za ru-

kom. Prvi proces pokrenuo je najdugovječniji zastupnik u donjem domu parlamenta, CHARLES DE COURSON iz male centrističke stranke Liot. Podršku je dobio sa svih strana političkog spektra, a nedostajalo mu je samo devet glasova da prođe (278 od potrebnih 287). Drugi prijedlog inicirala je ekstremno desna stranka Nacionalno okupljanje MARINE LE PEN, a dobio je samo 94 glasa. Na sjednici povišenih tenzija protivnici reforme u rukama su držali transparente protiv prijedloga zakona, a dio ih je demonstrativno napustio dvoranu. Zastupnici stranke ljevice Nepokorena Francuska pjevanjem Internationale nadglasavali su premijerku Élisabeth BORNE koja je pokušavala braniti zakon kao nužan kompromis i optuživala protivnike za 'nasilje i opstrukcije parla-

mentarizma', dok su se na ulicama Pariza i drugih gradova prosvjednici sukobljavali s policijom.

Zbog pokušaja provođenja mirovinske reforme diljem Francuske protestira se već tjednima, a od siječnja se događaju štrajkovi ujedinjenih sindikata. U industrijskim akcijama povremeno se isključivala struja, otprilike osam posto benzinskih stanica u zemlji ostalo je bez goriva, a sredinom ožujka šestero sindikalista iz energetskog sindikata Marseillea pritvoreno je zbog 'vandalizma'. Éricu CIOTTIJU, predsjedniku Republikanske stranke koja u parlamentu podržava vladajuće, razbijen je prozor na uredu, a ministri i drugi dužnosnici privremeno su 'zbog sigurnosti' radili od kuće. Ispitivanja javnog mnijenja iz veljače pokazuju da se 67 posto građana protiv reformi, što je šest posto više nego mjesec dana ranije. Istovremeno, podrška Macronu srozala se na samo 28 posto, otprilike istu kakvu je imao na vrhuncu protesta žutih prsluka 2019. godine. Osim povećanja dobne granice za umirovljenje, zakon predviđa i ukidanje niza specijalnih režima za pojedine skupine radnika u javnom sektoru, kao i postupno daljnje povećanje broja godina potrebnih za punu penziju, dok će reforma najviše pogoditi manualne odnosno najslabije plaćene radnike jer oni najranije počinju raditi. S druge strane, prema podacima OECD-a zahvaljujući postojećem mirovinskom sustavu u Francuskoj 4.4 posto ljudi starijih od 65 godina živi u siromaštvu, dok je taj postotak u Njemačkoj devet, a u SAD-u 23 posto. Nakon neuspješnog izglasavanja nepovjerenja vladi očekuje se implementacija reforme, ali i novi veliki štrajk te rasprava Ustavnog vijeća o njezinoj ustavnosti, dok je skupina zastupnika pokrenula proceduru za provođenje referenduma. Moguće je i da će Macron učiniti kozmetičke izmjene u kabinetu kako bi umirio javnost, no većinsko je mišljenje da je aktiviranjem 'nuklearne opcije' dekreta problem provođenja mirovinske reforme prerastao u dublju političku krizu.

Naime, predstavnici većine stranaka nametanje mirovinske reforme osudili su kao napad na demokraciju, uključujući i one iz Republikanske stranke, o čijoj podršci ovisi Macronova prevlast u parlamentu nakon što je na izborima u lipnju prošle godine izgubio apsolutnu većinu. Macron reformu brani tvrdnjama da su financijski i ekonomski rizici postojećeg mirovinskog sustava preveliki, te da će tržišta kazniti Francusku ako se ona ne provede. S druge strane, godišnji deficit mirovinskog sustava procjenjuje se na ne naročito velikih 10 milijardi eura, a portal Mediapart u nedavnom je uvodniku citirao američki Bloomberg, svojevrsno glasilo Wall Streeta, u kojemu se francusku vladu kritizira zbog nametanja rezova u ovako lošem ekonomskom trenutku. U javnosti se vode rasprave i o razlici između legalnosti i legitimnosti čina donošenja dekreta u situaciji kada se dvije trećine stanovnika tome protive, te o Macronovoj 'isključenosti iz naroda' i motivima ovakvog postupanja praktički tek na početku drugog mandata i bez ikakve podrške za taj potez. Dnevnik Libération piše pak da je puzajuća kriza demokracije sve veća od dolaska na vlast Macrona prije šest godina, te da Francuska proživljava jedan oblik političkog sloma.

■ Tena Erceg

PERSONA NON CROATA

Foto: Twitter/Xoroi edicions

U Trstu je 16. ožujka u 81. godini umro veliki talijanski psihijatar FRANCO ROTELLI. Rotelli je bio jedan od ključnih protagonista psihijatrijske revolucije i najvažniji suradnik FRANCA BASAGLIE, pionira modernog koncepta mentalnog zdravlja, zagovornika raspuštanja tradicionalnog, gotovo zatvorskog tipa tradicionalnih psihijatrijskih ustanova koje su psihičku patnju 'liječile' izolacijom, elektrošokovima i 'luđačkim košuljama'. Rotelli i Basaglia presudno su promijenili europsku i svjetsku psihijatriju konceptom 'demokratske psihijatrije', kao i uopće pristup društva mentalnim bolesnicima. Svoje ideje temeljili su na principima humanizma i filozofske fenomenologije.

■ J. B.

Petoljetka bez šurde

Kao neporecivi profesionalac s kolosalnim talentom, Ljubiša Samardžić uspijeva je delikatno portretirati posve raznorodne likove. I pritom nije radio razliku gradi li ulogu na filmu, odnosno odigrava li kakvog zgubidana ili jebivjetra u seriji s više nastavaka. Velikom glumcu svaka je rola važna

ČOVJEK. Srbin. Čovjek koji je volio svijet. Srbin koji je volio sve. I ljude. Sve. Čovjek. Srbin. Ljubiša. LJUBIŠA SAMARDŽIĆ...

Eh, da, nekako se prošvercala proletjevši ispod radara peta obljetnica smrti ove glumčine i ljudine navršena prije koji mjesec – teoretski, prije pola godine – ali za ljetopise i kronike to je fakt što se dogodio takoreći jučer. Ljubiša Samardžić rođen je u Skoplju, 19. studenog 1936., u obitelji rudara, ali je u Beogradu ipak diplomirao na Akademiji dramske umjetnosti, premda je isprva bio upisao studij prava. Klasična priča: djeca su morala ostvariti snove i karijere svojih ne-realiziranih roditelja. Ma, neuron Ljubišinog talenta sam je prosvrdlao put od dječakčkog sanjanja najposlije do čovječjeg ostvarenja.

To u kolikoj je mjeri ovaj čovjek ispunio misiju i svojega poziva i vlastitoga školovanja, naročito se zorno danas može vidjeti s vremenske promatračnice. Kao partičipant zlatne generacije jugoslovenskoga filma, Samardžić je bio dionikom u nekim od ikoničkih plodova navlaš partizanskog žanra. VELJKO BULAJIĆ uzet će ga k sebi stvarajući remek-djelo 'Kozaru' (1962.), najintimniju i lirski najobilježnije snimljenu ratnu priču, koja će svoju nadgradnju kasnije dočekati u pompoznoj 'Bitki na Neretvi' (1969.), gdje će isti redatelj potvrditi svoje povjerenje sada već provjerenom arbitru. Iste one 1962. godine i BRANKO BAUER ugradit će mladoga Ljubišu u danas kulturni film 'Prekobrojna'; no serijal djela pod HAJRUDINOM KRVAVCEM obilježiti će ovoga glumca trajnim žigom. Počevši s 'Diverzantima' (1967.), preko kapolavora 'Valter brani Sarajevo' (1972.) do 'Partizanske eskadrole' (1979.), genijalni glumac na najbolji će način dobiveni čast urođenom ingenioznošću pred kamerom uzvratiti neumrlom artistu Šibi Krvavcu.

Ljubiša Samardžić nije bio samo jugoslavenska glumačka ikona koja je štambilj svoje karizme utiskivala usve u matične srpske ili gostujuće bosanske produkcije; ne, on je važne uloge zavazda zabilježio i u kampanilističkim dalmatinskim filmovima koji, svaki na svoj način, obilježavaju i vlaške i bodulske osobitosti. Prvo ga je, kao 28-godišnjaka, redatelj OBRAD GLUŠČEVIĆ angažirao u filmu 'Lito vilovito' (1964.), kada i započinje njegova suradnja s BORISOM DVORNIKOM iz koje će se roditi iskreno prijateljstvo, a koju godinu kasnije Gluščević će ga zvati i u film 'Goli čovik' (1968.) što će se snimati u gradu Hvaru po scenariju RANKA MARINKOVIĆA, gdje se Samardžić sjajno snašao premda nije govorio idiomom lokalne čakavštine. (Uzgređ: po vlastitim mu riječima, upravo je Obrad Gluščević – koji se inače proslavio nenadmašnim filmskim radovima iz žanra dječjeg filma – otkrio u Ljubiši vrsnoga komičara.)

Svega pet godina kasnije, godišta 1973., KRSTO PAPIĆ pozvat će ga u *cast* za svoj film 'Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja', prema danas kanonskoj drami IVE BREŠANA iz 1971. godine. Ovdje je još plastičnije odigrao seljaka iz Dalmatinske zagore, negoli bodulskog šarmera iz prethodnog sineastskog ostvaraja. Godina je to kada snima i film 'Sutjeska' sa STIPOM DELIĆEM.

I već prema tome moglo se primijetiti kako Ljubiša Samardžić ruši i remeti kanon o fah-glumcu, jerbo je on ostvario famozne ostvaraje u posve različitim i oprečnim tipovima karaktera: od komedijaša do partizana, od obiteljskog čovjeka do Dalmatinca i bodula i Vlaja, od aktivnog ilegalca u 'Valteru' i krijumčara iz serije 'Kuda idu divlje svinje' do šašavog šurde u seriji 'Vruć vetar' i smo-

tanog pandura u onoj 'Policajac sa Petlovog brda'... Gospodin glumac, reklo bi se.

Kao neporecivi profesionalac s kolosalnim talentom, Ljubiša Samardžić uspijeva je delikatno portretirati, rečeno je, posve raznorodne likove i emocionalna stanja. I pritom nije radio razliku gradi li ulogu na filmu koja ostaje zavazda u stupu pamćenja kraće forme, odnosno odigrava li kakvog zgubidana ili jebivjetra u seriji s više nastavaka, kad se ležernije pristupa i igranju možda malo manje zahtjevnih role. Velikom glumcu svaka je rola važna.

Kurioziteta radi: njegov glumački 'brat blizanac' svakako je DRAGAN NIKOLIĆ, jerbo su obojica bili glumci iste krvne grupe. Pa je tako Ljubiša bio predviđen i za ulogu šlager-pjevača iz kulturnog filma 'Ko to tamo peva', ali ju je na kraju igrao baš Gaga, Prle iliti Popaj – Dragan Nikolić.

A Ljubiša je imao izvanredan dar za dikciju, vještinu kako brzinom kokodakanja izgovoriti rečenicu u dahu: brzo, razgovjetno u svakom elementu, a prirodno. Dovoljno je samo sjetiti se replike iz 'Valtera': 'Nego, hoćemo li da čekamo da nam Švabe podvale, ili ćemo mi njima da zabiberimo?'

Kad je umro Boris Dvornik, doajen i nestor, neokrunjeni kralj jugoslavenske filmografije i hrvatskoga glumišta s dalmatinskim punjenjem u sebi, jedini tko je iz Republike Srbije s prekjucherašnjeg filmskog seta bio došao mu na sprovod na Lovrinac u Split, bio je dobar duh u tijelu čovjeka: njegov pobratim iza kamere i drug iz kafane, prijatelj u kostimu i civilu, upravo – Ljubiša Samardžić. Drugi su se bilo oglušili bilo ispričali, samo je vječno nasmijani mladić od gotovo dva metra visine, Smoki iliti šurda, imao tu vrstu pristojnosti i obaveze osobno potegnuti iz Beograda i u Splitu mu na lijes vlastoručno položiti cvijet.

NEMA ga, nema čovjeka živoga, nema ama ni ikojega ovdje u Splitu, Dalmaciji i Hrvatskoj živućega čeljadeta, koji se te divne i tople, sentimentalne Ljubišine ljudske pojave ne sjeća i dandanas. Iako se taj Borisov odlazak bio zbio na proljeće ljeta Gospodnjega 2008., svejedno, trajala je i tada među nama radijacija isijavana od onih najgorih ljudi razasutih posvuda ovuda i svuda oko nas, a koji su kondicijski uigrano uzdržavali disciplinu deranja krasta s rana netom zacijeljenih: samo kako bi se vječnim tečenjem nepotrebne krvi konstantno održavalo stanje tuste spremnosti za neki novi rat i puškaranja između nas i prvih nam susjeda.

I, kao što je bio minuciozan u konstruiranju povjerenog mu lika u svojoj glumačkoj radionici, Ljubiša Samardžić jednako je tako sofisticiranim manirama pristupao i pri djelovanju u redateljskoj ordinaciji. Potkraj svoje veličanstvene glumačke karijere, Samardžić nije odolio izazovu ni redateljske kreacije, nakon čega je stvoreno opet nekoliko antologijskih ostvaraja. Već je sa svojim debitantskim filmom, 'Nebeska udica' (1999.), ostvario zapaženu recepciju među kritikom i gledateljstvom, prošavši vrlo primijećenim pri projekciji i na Berlinalu. A i zadnja njegova TV-serija, 'Miris kiše na Balkanu' (2010. – 2011.), imala je sjajnu gledanost na prostoru cijele bivše države.

Ima neke simbolike u tome što je Ljubiša Samardžić preminuo istoga dneva u kalendaru, 8. rujna, kada i neprežaljeni hrvatski glumac JOSIP GENDA s kojim se bio susreo još u onom filmu 'Lito vilovito', na samom početku karijere i jednoga i drugog. Otišao je Ljubiša u legendu 8. rujna 2017., na 11. obljetnicu smrti velikoga Gende.

Čovjek. Srbin. Čovjek koji je volio svijet. Srbin koji je volio sve. I ljude. Sve. Čovjek. Srbin. Ljubiša. Ljubiša Samardžić... ■

Ljubiša Samardžić na premijeri 'Bitke na Neretvi' (Foto: Stevan Kragujević/Wikipedija)

MAKSIMIR
I MIROGOJHyacinthe
Maglanovich

PIŠE Sinan Gudžević

Hyacinthe
Maglanovich je,
kaže Mérimée,
rođen u Zvonigra-
du, no toga mjesta
odavno nema,
nema niti je ikada
bilo ni guslara
Maglanovicha. Sve
je o njemu izmišlje-
no, i ono da je
na silu bio poturčen,
pa onda pokršten.
Nije ga bilo, pa nije
mogao ni biti
nepismeni pjesnik

KAD je riječ o guslama ne mogu a da se ne sjetim jednog razgovora s TONKOM MAROEVIĆEM. Sreli smo se slučajno, u sunčan majski dan i sjeli za jedan od stolova na terasi birca Limb u Plitvičkoj ulici. Za one koji ne znaju, Limb je u Zagrebu. U Limbu sam bio mnogo puta, uglavnom s večeri i noću, nakon igranja fudbala. Danju sam sjeo u Limb prvi puta tada s Tonkom. Tu terasu Tonko je odmah nazvao predraj predraja. Dan je bio sunčan, i Tonko, najveći nosač stihova koga sam znao, odmah se zagracao PANDUROVIĆA: *Šišli smo s Limba u sjajan dan/ Providan, dubok, – nama, draga, znan,/ I svetkovasmo ocepljenje to*. Tu smo se odmah sjetili da je rimski papa BENEDIKT prije desetak godina odlučno krenuo da ukine Limb, jerbo je Limb za njega, još od njegova kardinalskog zvanja, bio trun u oku kao puka teološka pretpostavka. Terasu mjesta koje je papa ukinuo prozvali smo *limbus puerorum*, i zaključili da smo dva *pueri*, jedan kršten drugi nekršten, pa smo bili zadovoljni što je Limb napokon *ocepljen* i ostavljen na volju *limbašima*. Tu je Tonko prešao na SLAMNIGOVU pjesmu 'Limb':

*Predraj je kraj gdje samuje centaur
kasom uz zaljev s nekrštenom djecom
in partibus Dalmatiae...*

Tu me je taknuo u dušu, ne samo zbog 'kraj gdje samuje centa(u)r', već i zato što sam možda i dvije godine ranije (u ovoj istoj rubrici) predložio da se Plitvička ulica u Zagrebu nazove po Ivanu Slamnigu. Zato što je blizu Filozofskog fakulteta, na kojem je Slamnig predavao. Potom, zato što se u Plitvičkoj ulici, na broju 16, nalazi isti ovaj dobri predraj-ski birc u koji bi Slamnig, hipotetički realno, rado svračao. Olakotna okolnost za davanje Slamnigova imena ulici je i to što je no toga mjestaova duga svega 228 metara, i u njoj je relativno malo stanovnika i stanara, te broj onih koji bi se, možda, hipotetički irealno, mogli buniti što bi zbog preadresiranja morali mijenjati svoje dokumente, ne bi bio velik. A ulica je na pola puta između Trešnjevke i Trnja, to bi se Slamnigu svidalo. Da, da ponovim predraj-ski se birc zove Limb, a 'Limb' je i knjiga stihova Slamnigovih, objavljena godine 1968. Pa bismo, da ponovim, kad bih ja bio netko, na dan imenovanja ulice Ivana Slamniga, u Limbu na zid postavili njegovu pjesmu 'Život u raju':

*Navodno ima raja
al tebi će biti pakō
jer i ja ću u njega ući
obučen u stari sako*

*i stalno ću te tupiti
da bi bilo bolje od raja
da si me htjela htjeti.
I tako bez konca i kraja.*

Tonko je moj predlog i obrazloženje da se ulica u kojoj je bar s imenom Limb nazove po Ivanu Slamnigu ocijenio 'nesumnjivo besprijeekornim'. On me je već godinu dana zvao prvoborcem Slamnigove ulice.

Fiktivni guslar Hyacinthe
Maglanovich, koga je
izmislio Prosper Mérimée

Onda smo se, tako se to namjesti kad se ne namješta, vratili na pjesmu 'Limb' i na ono u njoj *in partibus Dalmatiae*. To je naš razgovor u predraju predraja odvušlo na drugu stranu. Na knjigu 'Guzla' koju je napisao PROSPER MÉRIMÉE. Po prvi put sam s nekim razgovarao o toj sumanuto čaknutoj knjizi. I saznao šta nisam znao: da je Tonko Maroević preveo nekoliko pjesama guslara po imenu Hijacinta Maglanovića! Da nema Limba, možda nikad to ne bih saznao. Ispričao mi je Tonko kako ga je BERTI GOLDSTEIN uporno nagovarao da Merimeovu knjigu prevede i da je Berti objavi. Tonko se branio pravednički: cijela ta 'La Guzla' je mistifikacija, sve je u njoj književna petljavina. Mérimée je sve u toj knjizi izmislio. Dobro, nije baš sve, 'Hasanaginicu' je uvrstio kako bi umirio sumnjičava čitaoca. I još je tamo naveo ono što je o pjesmi pisao ALBERTO FORTIS. Sve ostalo je izmišljotina s ciljem da je čitalac primi za istinu u koju nema sumnje. Mérimée piše da je pjesme koje objavljuje, inače sve prevedene u prozi, čuo od guslara Maglanovića. Osim 'Hasanaginice', nijedna od tih pjesama nigdje nije ni zapisana niti je ikoji guslar koju uz gusle pjevao. Hyacinthe Maglanovich je, kaže Mérimée, rođen u Zvonigradu, no toga mjesta odavno nema, a nema niti je ikada bilo ni guslara Maglanovicha. Sve je o njemu izmišljeno, i ono da je na silu bio poturčen, pa onda pokršten. Nije ga bilo, pa nije mogao ni biti nepismeni pjesnik, sva je pohvala njegovoj pjesničkoj umješnosti zaludna, iako jako privlačna Merimeova izmišljotina. Na tu zbirku 'Gusle ili izbor iz ilirskog pjesništva' prikupljen po Dalmaciji, Bosni, Hrvatskoj i Hercegovini' (*La Guzla: ou choix de poésies illyriques, recueillies dans la Dalmatie, la Bosnie, la Croatie et l'Herzégowine*) i na svu izmišljotinu u njoj nasjeli su mnogi. Među njima su bila i dvojica velikih slavenskih pjesnika, PUŠKIN i MICKIEWICZ. Puškin je desetak pjesama iz zbirke preveo i uvrstio u 'Pjesme zapadnih Slavena'. Sama zbirka je nakon prvog izdanja, 1827, imala još 11, više izvan Francuske nego u njoj. Na prevaru nije nasjeo GOETHE. On je odmah uvidio mistifikaciju i teksta i tobožnji komentar, ne odričući djelu svaku vrijednost. Tonko Maroević je smatrao da je 'La Guzla' kompleksan problem za hermeneutiku.

Nije se složio sa mnom da je ona i primjer za specijalan slučaj parodije bez originala. Možda je njegovo neslaganje imalo veze sa mojim stavom da je cjelokupna književnost prašuma od parodijskog drveća i žbunja. Tonko nije htio, ili sam ja tako razumio, da pojam parodije (kao paralelnog teksta) liši elementa obrušavanja na originale i srozavanja originala, to jest da parodiji odrekne kritičku usmjerenost na izvornik. A možda ja Tonka nisam dobro razumio toga dana uz pivo, na terasi predraja u ulici koja se neće zvati Slamnigova. Možda. Poslije nismo stigli da još o tome razgovaramo. Tonko mi je tada rekao da je, ipak, naknadno, donekle, prihvatio poziv Bertija Golsteina te preveo nekoliko 'pjesama' iz 'Guzle'. Rekao sam mu da bi to mogle biti parodije na jedva postojeće originale. Nasmijao se, a već sutradan mi je u kafiću Anera uručio list sa prevodom jedne: *Le Morlaque a Venis*, 'Morlak u Mlecima':

*Kad Praskovja dala mi je nogu,
pa ostadoh tužan i bez para,
posjeti me u mojoj planini
Dalmatinac neki, pa mi kaza:
Idi u Grad veliki na moru,
gdje je više para no kamenja.
Vojnici su tamo svi u svili
i u zlatu, a provode vrijeme
u veselju i u zabavama.
Kad zarađiš novce u Mlecima
vratit ćeš se s vezenim odijelom
i sa svojim srebrenim handžarom.
Tada, Mitre, svaka će djevojka,
s penđžera te zazvat, buket bacit
kada budeš ugađao gusle.
Poslušaj me, otiđi na more,
u grad velji da se obogatiš.
Povjerovah, kakva luda bijah,
pa otidoh u taj brod kameni,
zrak zagušljiv tamo, kruh otrovan.
Bez slobode da radim što hoću,
očutih se kano pas na lancu.
Kad govorim po našu, sve žene
rugaju se. Stog brđani ovdje
odbaciše stare običaje.
Tu sam stablo drugdje presađeno
posred ljeta, sušim se i mrijem. ■*

Макета живота

Изложба о животу Јадранке Клекар, трешњевачке раднице и синдикалисткиње, која се и након штрајка 2001. у хотелу Лагуна наставила борити за организирање радника и радница у угоститељству, доноси комплекснији и ганутљивији постав од оних који се своде на радничке поздраве минулим временима

ТРАКОШЋАНСКА 40. Ту поред пекаре, гдје сад нема ничег. Соба без прозора, од десетак квадрата, без воде. Заједнички вањски вц, заједничка пумпа на цести', разабиремо из звучног записа у гунгули људи у Новој цести 66. Отворење је изложбе БОЖЕНЕ КОНЧИЋ БАДУРИНЕ 'Јадранкин први живот', а посјетитеља је превише да стану у простор Нове БАЗЕ. Није само до првог дана прољећа и мазне температуре зрака, у разговору с људима дознајемо да их је уистину привукла животна прича ЈАДРАНКЕ КЛЕКАР, трешњевачке раднице и синдикалисткиње.

Клекар је рођена 1954. године, а први стан у којем је живјела описан је у почетним реченицама овог чланка. Сви њени станови, девет их је укупно у ових 69 година на планети Трешњевци, приказани су на изложби макетама, поредани један изнад другог. У већини тих станова није имала текуће воде и прецизније их је називати собама. С годинама им се квадратура повећавала, али је и даље остала скромна, тијесна подстанарска мјера свијета. Посљедња је макета, која скоро па додирује централну умјетничку инсталацију на стропу, макета стана који је Клекар одувјек жељела, њен дом из снова. Смјештена је тик уз бијеле валове од папира који имитирају строп аперитив бара трешњевачког хотела Лагуна у којем је радила 35 година, од 1973. до 2008. године.

Већину свога живота провела је на потезу двају трешњевачких улица које се крижају, Нове цесте и Крањчевићеве. У једном од минуциозних цртежа које је Кончић Бадурини направила према разговорима с Клекар, видимо младу Јадранку за кухињским столом у друштву пријатељица. 'Нова цеста је била моја улица. Једноставно нисам могла отићи на друго мјесто', казује. Не чуди да су на изложбу дошле и њене некадашње колегице из Лагуне, а неколико је успутних пролазника уз излоге застало препознавши Клекар као лице из кварта, али и из специфичне повијести кварта. Наиме, због неисплате плаћа радницима, као повјереница Синдиката угоститељства и туризма 2001. године у Лагуни је организовала штрајк који је трајао два и пол мјесеца. Један од цртежа биљежи како су на трешњевачком плацу кумице Клекар давале храну бесплатно – знале су за штрајк, пратиле вијести на телевизији. Знале су и да је самохрана мајка која ни у социјализму није дошла на ред да добије раднички стан.

Један од цртежа Божене Кончић Бадурине с изложбе инспириране животом Јадранке Клекар

Штрајкаше из Лагуне у медијима се углавном приказивало негативно, као дангубе које дижу претјерану фрку.

Слично двије године прије штрајка у Лагуни примјећује и друга синдикалисткиња у истом сектору, Весна ДЕЈАНОВИЋ. Коментирајући 1999. за Нови лист штрајк у рапском хотелу Империл, Дејановић констатира да се о штрајку негативно пише у медијима, а штрајкаши добивају коментаре да су антидржавни елементи. Те су године штрајкали и радници и раднице сплитског хотела Лав, који су тражећи исплату плаћа пријетили блокадом Јадранске магистрале у близини хотела. Под стресом су за вријеме штрајка раднице и радници Лагуне оболијевали, завршавали на хитној помоћи, зазивали одмор, љечилишта. Неку бољу, праву плаву лагуну. 'Док нам егзистенција није била у питању и док смо знали да за сутра имамо за литру млијека и крух, ништа нисмо тражили, иако смо практички ми саградили нови дио хотела', присјећа се један од радника на цртежу који приказује радни колектив Лагуне у штрајку. Клекар је за вријеме штрајка добила и отказ. Иако је суд њихов штрајк прогласио незаконитим, на крају су се успјели изборити за исплату заосталих плаћа.

Већина цртежа којима су обухваћени фрагменти Јадранкиног живота учињена је према фотографијама. Многе су од њих, од призора из кућанске сфере до оних радног колектива, на прву препознатљиве за вријеме у којем су настале. Скоро да човјек помисли како је све то већ пуно пута видео. Три звучна записа о њеном животу укључују нарацију у првом и у трећем лицу, у неутралном гласу радијског спикера. Како о изложби пише блок-ова кустосица АНА КУТЛЕША, на тренутке нас све то чини да помислимо да фрагменти припадају и некој другој Јадранки, некој другој радници. Свакој Јадранки, свакој радници. Кроз један живот избијају други животи, микроповијест Трешњевке и макроповијест система. И напредна и назадна, и детаљна и недостатна, и искрена и контрадикторна.

То је повијест у којој је Јадранка Клекар 1960-их, унаточ противљењу родитеља који су страховали да се залијеће у школовање које јој неће моћи приуштити, отишла на пријемни у елитну загребачку гимназију и упала, међу првима на листи. 'Са мном у разред су ишла само дјеца буцована. Ругали су

ми се јер нисам била обучена као они', присјећа се на једном од цртежа. Тек што је кренула у гимназију, умире јој отац и напушта родитељски дом. С петнаест година запошљава се у цвјећарни на трешњевачком плацу и изнајмљује собицу у Тракошћанској. Наставља се школовати, али језична гимназија кошта, књиге су скупе, све сама мора купити. Са седамнаест почиње радити у хотелу Лагуна. Хотел тих 1970-их стоји као контрапункт њеним становима у којима нема воде, из којих с њом на посао одлази и њен син јер вртићи викендима не раде, а она дијете нема коме оставити. У хотелу је лијепо, топло, храна је укусна и има је довољно за све. С колегама се дружи и након што им смјена заврши, заједно одлазе на купања на Саву, роштиљају.

Како је и на отворењу изложбе казала Клекар – Лагуна им је била кућа, колективни дом. Нису им шефови говорили да се требају осјећати као фамилија, што је честа посланица данашњих послодаваца (У име Оца и Сина и Духа Светога израбљивања), него се из инфраструктуре и услуга којима се задовољавало широке радничке потребе производио осјећај колектива, заједнице. Уз рад Клекар на крају завршава и угоститељску школу у коју се у међувремену пребацила, а помало и боље зарађује, може си приуштити лијеп комад одљеће, фризуру по најновијој моди. Њени подстанарски станови бивају из године у годину мрвицу бољег стандарда, али и даље остаје испод црте на попису за додјелу радничког стана.

Симболика је јака у њеној неумољивој привржености Новој цести, једној од најстаријих прометница Трешњевке и некада најкраћем путу од главног колодвора Сава (данас Западни) према јужним дијеловима града. У Новој цести налази се и један од првих загребачких кружних токова, на раскршћу с Адијином и Крањчевићевом, и даље једини прави трешњевачки кружни ток. У том кружном току према новој цести, новом почетку, већину је живота остала Клекар. И након штрајка 2001. године наставила је бити синдикално активна, жустро радила на организирању радника и радница у угоститељству. Борба за колективно и данас јој је интимна и интегрална као и, примјерице, жеља за оним идеалним станом. Тај су спектар жеља и путању којом се обликовао организаторице изложбе препознале и приказале, па смо добили комплекснији и ганутљивији постав од оних који се своде на радничке поздраве минулим временима. ■

Pisanjem protiv mraka

Kroz čitav svoj život Ugrešić ostaje kritičarkom patrijarhalno-nacionalističkog konsenzusa u našim postsocijalističkim državicama, remeteći mulj koji se pragmatično slegao u našem kolektivnom pamćenju. Tko će nas sada podsjećati? Tko će nas upozoravati da ne smijemo šutjeti?

U JEDNOM primjerku 'Kulture laži' DUBRAVKE UGREŠIĆ iz zagebačkog NSK-a, pri dnu jedne od stranica eseja 'Laku vam noć hrvatski pisci, ma gdje se nalažili', pečatom je masnim slovima otisnuto 'PO-NIŠTENO'. U kontekstu knjige o kojoj se radi i njene beskompromisne autorice, teško je zaobići nehotičnu nasilnost te riječi, asocijativni niz koji ona – jedna obična knjižnična oznaka – otvara. Uistinu, bilo je puno pokušaja da se Dubravku Ugrešić na različite načine poništi u našoj sredini. Zastrašujući progon kojem je bila izložena devedesetih godina trajan je podsjetnik na tadašnju društvenu katastrofu i sramotnu ulogu koju su brojni intelektualci, akademici i javne ličnosti odigrali u njenom legitimiranju. Kao što je normalno da među nama hodaju ubojice i ratni profiteri, tako je normalno da neumanjen ugled i dandanas uživaju ljudi koji su sudjelovali u društvenoj i simboličkoj likvidaciji protivnica nacionalističkog bezumlja. Premda je riječ o stvarima koje su poznate i javno dokumentirane, preko tih se monstroznih kompromisa, a često i otvorenog suučesništva, naprosto prelazi, kao da smo se svi dogovorili da ćemo se praviti da ljudski životi usput nisu bili uništavani. Odgovor na pitanje zašto je tome tako vjerojatno glasi da bi prozivanje osramoćenih autoriteta značilo i puno šire suočavanje s izostankom otpora ljudi koji su bili u poziciji progovoriti, a nisu.

Dubravka Ugrešić jedna je od rijetkih osoba koje, suočene s jezivom istinom nacionalističkog projekta, nisu odabrale šutnju u to vrijeme kada je, kako piše u briljantnom eseju 'Pitanje optike', ljude 'na razne načine gutao mrak'. Tu je odluku donijela usprkos činjenici da je imala više za izgubiti od brojnih svojih kolega koji su šutjeli. Ugrešić je, naime, u devedesete ušla kao etablirana književnica i znanstvenica. Još 1971., kao dvadesetdvogodišnjakinja, objavljuje knjigu za djecu 'Mali plamen', u kojoj je dirljiv senzibilitet za najmlađe čitateljice i čitatelje obogaćen hljebnikovljevskom jezičnom imaginacijom, kao u crtici 'O riječima'. Pet godina kasnije uslijedila je 'Filip i srećica', da bi 1978. objavila 'Pozu za prozu', zbirku priča u kojoj etablira osnovne

koordinate svoje zaigrane poetike, književnosti radosno zagledane u sebe samu i u svoje 'rubne' žanrove i registre.

Književna teorija označila bi to postmodernističkim pismom i metatekstualnošću, tim namrštenim odrednicama iza kojih stoji jedno duboko živo pisanje, koje će širu publiku steći romanom 'Štefica Cvek u raljama života'. Osim zbog vrlo uspjelog ukazivanja na vlastite književne šavove – uključujući i duhovite 'krojačke' oznake i upute čitateljima/cama – roman je značajan kao 'neizostavan dio regionalne feminističke lektire', kako ga opisuju članice kritičarskog kolektiva Pobunjene čitateljke iz Beograda, koje su po njemu nazvale i svoju književnu nagradu, pokrenutu 2022. godine.

Posvećenje u književnom *mainstreamu* doći će 1988. godine, kada Ugrešić dobiva NIN-ovu nagradu za roman 'Forsiranje romana-reke', čime je to priznanje prvi put otišlo u ruke žene. Ugrešićino dovrtljivo žanrovsko i stilsko kolažiranje ovog puta za povod uzima fikcionalne međunarodne književne susrete u Zagrebu. No pritom se ne radi o tematskom

pounutrenju Ugrešićinih formalnih preokupacija, o dovođenju samopromatranja književnosti do bjelokosnog vrhunca nezainteresiranog za raspadajuću društvenu zbilju, jer tema je tih susreta 'Suvremena književnost, njezini tokovi, skretanja i uviranja u kontekstu dijalektike današnjih svjetskih zbivanja', kako doznajemo u prizoru njihovog otvorenja. To autorici omogućuje da odnos književnosti i zbilje ironično tematizira, što 'Forsiranje romana-reke' čini vrlo interesantnom prizmom za promatranje nekih suvremenih književnih pojava, poput tzv. štiftungsliterature – uz znakovitu razliku da u Ugrešićinom romanu 'svijet' dolazi u Jugoslaviju, dok u romanima poput VALJAREVIĆEVOG 'Koma' Jugoslaveni prisilno odlaze u 'svijet'.

Usprkos tim feminističkim i kritičkim notama, pisac Đorđe Matić je vjerojatno u pravu kada uvjetno kaže da je Dubravka Ugrešić do devedesetih bila 'neangažirana' autorica. Ona svakako nije bila politički angažirana kao što je to bio GORAN BABIĆ, koji je zbog toga završio u osobito teškim okolnostima u Beogradu, zaboravljen i od onog građanskog *mainstrea-*

ma koji je Ugrešić kasnije prihvatio. Međutim, suočena s eksplozijom nacionalističke mržnje, ona se odbija priključiti zboru intelektualno-akademske društvene piromana, ali je također odbila i nijemo sjesti među publiku koja je prihvatila pretpostavke tog horora. Ugrešić je, ukratko, progovorila – po vlastitom priznanju, bez ideje da će njen istup proizvesti progon koji je uslijedio. Po povratku u Zagreb iz SAD-a, u kojem je pisala eseje kasnije okupljene u 'Američkom fikcionaru', u ljeto 1992. piše tekst koji će prvo biti objavljen u Njemačkoj, a u našem je kontekstu poznat pod naslovom 'Čisti hrvatski zrak'. Reakcije na tu kritiku čišćenja hrvatskog društva od svega nepoželjnog – antifašističkih spomenika, jezika, knjiga i, konačno, ljudi – bile su strahovite, a autorica je prozvana, kako prenosi u 'Pitanju optike', 'denuncijanticom' i 'izdajnicom' domovine. U tekstu 'Lomača za intelektualke' novinar Novosti HRVOJE ŠIMIČEVIĆ donosi katalog sramote 'uglednih' intelektualaca koji su se tada pridružili hajci – između ostalih, Ugrešić su napadali ANTUN ŠOLJAN, VIKTOR ŽMEGAČ, BRANKO ČEGEC i SLOBODAN NOVAK.

Spirala progona je pokrenuta i nije ju se više moglo zaustaviti. Početkom studenog iste godine Vjesnik je objavio fabricirano izvješće s kongresa PEN centara u Rio de Janeiru, koji je navodno protivljenje dijela delegata održavanju idućeg kongresa u Dubrovniku svalio na leđa Feral Tribunea, JELENE LOVRIĆ, RADE IVEKOVIĆ, SLAVENKE DRAKULIĆ, VESNE KESIĆ i Dubravke Ugrešić. U prosincu je u tjedniku Globus objavljen možda i najozloglašeniji tekst u povijesti našeg novinarstva, 'Hrvatske feministice siluju Hrvatsku!', djelo 'Globusovog investigativnog tima', a zapravo SLAVENA LETICE, koji nizu jezivih denuncijacija pridodaje tezu da su Lovrić, Iveković, Drakulić, Kesić i Ugrešić, otad poznate kao 'vještice iz Rija', 'pred svijetom skrivale srpsko silovanje Muslimanki i Hrvatica u BiH'.

I akademski kontekst je pao na slučaju Dubravke Ugrešić, koja je kao vrsna rusistica radila u Zavodu za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Kolege su je, kako sama svjedoči, prozivale na konferencijama ili joj naprosto okrenule leđa, a ulogu glavnog kompromisera s nacionalističkom histerijom odigrao je ALEKSANDAR FLAKER, čovjek koji je, ironično, čitav svoj život posvetio avangardi i onome što će kasnije nazvati 'poetikom osporavanja'. S Flakerom je Ugrešić, inače, uredila devet tomova 'Pojmovnika ruske avangarde'.

Život u Hrvatskoj ubrzo postaje neizdrživ pa Ugrešić 1993. odlazi – prvo u Njemačku i SAD, da bi se od 2001. nastanila u Amsterdamu, gdje ostaje do kraja života. Esej postaje njenom glavnom formom, u užem smislu, ali i kao oslonac fikcionalnog pripovijedanja. Njen rad obilježen je u velikoj mjeri tropima egzila, nostalgije i melankolije, suočava se s postsocijalističkim limbom, kao u romanima 'Muzej bezuvjetne predaje' i 'Ministarstvo boli'. U romanu 'Baba Jaga je snijela jaje' u središtu njene žanrovski montažne pozornosti je pak zanemarivana tema starenja i ženskog tijela, dok se u Tportalovom nagradom ovjenčanoj 'Lisici' izraziti vraća esejizmu i igri na rubu fikcije i autobiografičnosti.

Kroz čitav svoj život Ugrešić ostaje kritičarkom patrijarhalno-nacionalističkog konsenzusa u našim postsocijalističkim državicama, remeteći mulj koji se s vremenom pragmatično slegao u našem kolektivnom pamćenju. Prošlog tjedna, desetak dana prije 74. rođendana, u Amsterdamu nas je iznenada napustila jedna od najvećih hrvatskih književnica, kako joj danas s pravom tepaju naši mediji. Tko će nas sada podsjećati? Tko će nas upozoravati da ne smijemo šutjeti? Vještice nam odlaze, a monstuma je samo sve više. ■

Nije odabrala šutnju u doba kada je ljude "na razne načine gutao mrak" – Dubravka Ugrešić (Foto: Wikipedija)

Zbogom, drugarice učiteljice

U nesigurno, konfuzno, šturo vrijeme Dubravka nas je skupila, pogubljenu djecu pogubljene nestale zemlje. I učinila da pamćenjem, razgovorom, o književnosti kao osnovom, a poslije i o ‘milijon nježnih i bezobraznih podataka naše mladosti’, ponovo na čas, na sat, i zemlju i kulturu polomljene stvaramo u toj skrajnutoj učionici amsterdamskog Fakulteta

AMSTERDAM, sredina devedesetih, slavistička katedra. Naša profesorica DUBRAVKA UGREŠIĆ, ‘drugarica učiteljica’, kako sam je zvao, dolazi na predavanje. Smiješi se svojim karakterističnim, što bi ANDRIĆ rekao, ‘osmejkom’. Kaže: ‘sinoć me zvao Štulić’, i pogleda me preko učionice. Zna lukavica što mi znači onaj eremita iz obližnjeg Houtena. Nastavlja: ‘Veli on: ‘čitao sam ja tebe. To je sve luk i voda, ovo što vi svi danas pišete. Ima samo jedan veliki roman naše književnosti.’

Tišina.

‘Pogodite šta mi je rekao, koji je?’ veselo će.

Neki misle, neki samo čekaju. Ne znam ni danas zašto i kako (‘a zapravo znam’, rekao bi KUSTURICA), ali neka vatra iznutra, na li-

niji vlastite opsesije jednom knjigom, i onda osjećaj da ne može biti ništa drugo osim te, jedne i jedine:

‘Kad su cvetale tikve’, izgovorim.

Ona pauzira sekundu-dvije, pa će polako, svojim prepoznatljivim spojem dramske pauze i humora:

‘Da.’

Nema par dana da sam povodom smrti velikog srpskog pisca napisao crticu o toj uspomeni, nakon dugo vremena.

Evo, samo nekoliko dana kasnije, potpuno je, odistinski, i bez ikakvog prenemaganja, nevjerovatno to da sad pišem tekst u kome ću uz ime Dubravke Ugrešić napisati riječi ‘in memoriam’.

Pisati o Dubravki u prošlom vremenu? Ama, nemoguće.

A uz to i – kako? Trebala bi knjiga čitava, ne ‘samo’ za djelo, nego da se makar malo pojasni i predoči taj originalni, potpuno samosvojan karakter, da se pobroji samo djelić onolikih različitih svjetova koje je nosila u sebi. Kako pisati o Dubravki uostalom, a da se čovjek ne obruka – kao što sam se jednom obrukao baš kod nje spremajući referat o KRLEŽI, i propao pred kolegama, i kao što ću se vjerojatno i ovom prilikom obrukati nedovoljnim i nedostatnim podsjećanjem na onakvu pojavu, na spisateljicu kakva se rađa jednom u kulturi, ako ima sreće.

Najlakše bi bilo krenuti konvencionalnim načinom: da se kaže nešto o značaju književnog djela za hrvatsku i jugoslavensku književnost, o tim inovativnim romanima, o napetosti između utjecaja ruske avangarde i postmoderne, književnih strategija oba pravca i epoha koje je Dubravka tako vrsno donosila i u našu književnost. Potom preći u biografsko i kronološko, u *podmuklo dejstvo historije* što je sve nas koji smo se skupili svakojako sa svih strana u onoj amsterdamskoj učionici redom trajno ranilo i oštetilo u istinski ogavnim, beskrajno mračnim devedesetima. Podsjetiti na napade na vrhunsku spisateljicu, na hajku i doma i vani, o čemu sad sa zakašnjenjem pišu toliki i cokću sa sigurne vremenske i ideološke distance. Nadovezati se na to i reći odmah nešto o Dubravkinom nedvosmislenom, starovremenski čistom i jasnom zauzimanju etičkog stava u najgore vrijeme, spremnosti da se za to plati cijena, kao i upornom odbijanju, sasvim derdkonradovskom, da se bude žrtva. I onda u tom smislu govoriti o najvažnijem: o stvaralačkoj upornosti i odgovornosti prema vlastitoj književnosti. Unatoč svemu, svim poniženjima, ljudskim izdajama ‘cijenjenih kolega’ u takozvanoj domovini, sve one bulumente kukavica sa zagrebačkog Filozofskog fakulteta, ali i drugih pisaca kojima danas pjevaju ode i o kojima drže kongrese, i nasuprot tome o nastojanju, pod pritiscima, u tom teško objašnjivom osjećaju katapultiranosti od kuće u nigdinu, umjesto samo-sažalijevanja i retoričkih zahvata, naprotiv opsesivna koncentracija na to da joj pisanje bude sve bolje, preciznije, doradenije i izbrušenje, da iza zaigranosti i lakoće gradi još čvršću književnu arhitektoniku, bilo da je u pitanju majstorski esejizam frapantne jasnoće i odsustva mistifikacije, ili fiktivska proza, romani, često ‘s ključem’, gdje su najvažniji fragmenti, dramske kulminacije proznog teksta svaki put izvedene još virtuosnije nego u prethodnoj knjizi. *I tome slično*, kako bi sama rekla.

Ipak ne. Ima ih koji će o tome. Tekst o Dubravki Ugrešić ne mogu, a da ne napišem lično, bez sakrivanja iza općih biografskih podataka i bibliografije.

A to opet ne ide bez ponovog vraćanja na onu amsterdamsku katedru slavističku, na zabačenu predavaonicu – uopće na te nesretne ‘formativne’ godine, u dobi paradoksalno kad su vršnjaci iz sretnijih naroda te i takozvane svoje formativne godine već odavno prošli, upravo u obrnutoj proporciji s iskustvom nas s grupe dotad, iskustvom o tome što znači kad ti se historija sruši na glavu, kolektivno i pojedinačno.

Ljudima bez iskustva emigracije nikad neće biti jasno – i ne treba – što je značila takva amsterdamska učionica, i u njoj ona naša mala, da se oprosti, ‘enkla’ na Sjeveru, ‘galsko selo’ koje inatljivo odolijeva prljanju, falsifikatima, tek utvrđenim novim dogmama, od kojih su one hrvatske, da se ne zezamo, bile i ostale najrigidnije, i do danas nepromijenjene. U nesigurno, konfuzno, *šturo vrijeme* Dubravka nas je skupila, pogubljenu djecu pogubljene nestale zemlje. I učinila da pamćenjem, razgovorom, o književnosti kao osnovom,

Tražila je da govorimo, prije nego propišemo. O sebi, o sjećanjima, o mjestima, životima. Bunio sam se u našim privatnim razgovorima protiv toga: ‘šta ih pitate stalno za te subjektivne stvari, za iskustva? Gdje je književnost tu, gdje su ideje, znanje?’ ‘Ne razumijete, Matiću, ne razumijete’, odvrćala mi je s onim svojim ‘osmi-jehom Češirske mačke’

a poslije i o ‘milijon nježnih i bezobraznih podataka naše mladosti’, ponovo na čas, na sat, i zemlju i kulturu polomljene stvaramo u toj skrajnutoj učionici Fakulteta. I važnije, da kroz to – ponovo, ni iz čega, sastavimo i stvorimo nekako i sebe. Jest, bilo je tu i igre, i infantilnosti, kako i ne bi kad je među nama najviše onih što su iz ‘zemlje koja je bila dječji vrtić’, njenim citatom, naglo bili gurnuti u drugačiji, nesiguran, pokidan pa mučno nanovo spajan život. Kad sam se Dubravki jednom poluironično, a zapravo toplo obratio s ‘drugarice učiteljice’, to se kod nje primilo odmah.

Tražila je, valjda i zato, da govorimo, prije nego propišemo. O sebi, o sjećanjima, o mjestima, životima. Bunio sam se u našim privatnim razgovorima protiv toga: ‘šta ih pitate stalno za te subjektivne stvari, za iskustva? Gdje je književnost tu, gdje su ideje, znanje?’ ‘Ne razumijete, Matiću’ – trajno smo, kao u ruskim romanima, kako drugo, ostali ‘na vi’, i u najbližim trenucima – ‘ne razumijete’, odvrćala mi je s onim svojim ‘osmi-jehom Češirske mačke’ (naravno da je voljela CARROLLA, pisala je dječju književnost najprije): ‘Narod nam je mutav. Ljudi su nam nemušti. Nikad nisu naučili govoriti dobro, kod nas se ta vještina nije vježbala. A sad su još i uplašeni. Pustite ih da govore. Makar i nek lupaju, prenemazu se i afektiraju. Važnije je da govore, poslije će čitati.’

DOK nisam upoznao Dubravku mislio sam, mladenački drčno, da znam ‘sve’ o književnosti. ‘Ne ačite se tako’, rekla bi s ironično podignutom obrvom, nikada to ne izgovarajući tako da spusti ili nedajbože ponizi. Ionako, tu grupu na Slavistici, uglavnom su činili, makar nominalno, ‘odrasli ljudi’, u srednjim i kasnim dvadesetim, s pokojim, još starijim izuzetkom. Dubravka je literaturu podučavala hu-

morom, i davanjem vremena da se promisli, studentu, prijatelju, svakom sugovorniku za koga bi procijenila da bi nešto mogao i razumjeti. Čovjek bi se sam nakon nekog vremena sjetio razgovora, ili polemike, i shvatio da je najčešće bila u pravu. A kad bi se pokazalo da nije – prihvaćala je odmah nastavak diskusije s užitkom.

Ta mala grupa studenata, *vo vremena ono* odvojena je od svijeta, u zabačenoj učionici amsterdamske univerze, ljudi su to čija većina godinama, od samog početka užasa pa i onda u prva doba mira, ili ne ide ili ne može više kući, u svoju zemlju, u svoje zemlje (iako su otišli iz jedne). Na Dubravkinim predavanjima osjećaj podijeljenosti, ako ga ima, ide po drugoj liniji. To su i ljudi različitih kapaciteta, manje ili veće pameti i obrazovanja, ličnog i kulturnog *Bildunga*, što bi Švabe rekle. Ali nitko nikada nije bio podcijenjen – svaki je govorio koliko i što je htio i naumio.

Onda, iz te, unutar sveučilišta izdvojene, vremenske i kulturne kapsule koju je činila kopilad svoje zemlje, izopćenici i pokoji rijedak, nebrušeni dijamant za koji još nitko osim nje nije mario, Dubravka bi izlazila u svijet. U kulturni život Amsterdama, Evrope i svijeta. Tamo bi, e da ga upoznamo iz prve ruke, često povelu i nekolicinu nas – a u njemu, u tom svijetu: šutljivi JOHN COETZEE, neprobojan i ozbiljan; pa gotovo rabinski samovažan i aristokratski distanciran GEORGE STEINER, pa neočekivano topao i pristupačan ROGER SCRUTON, engleski kon-

zervativni filozof koji, u višoj ironiji jedne tajne logike, jedini ne samo da točno izgovara, nego štoviše i precizno akcentuira ime 'Dubravka Ugrešić', na prvom slogu, za razliku od 99 posto zapadnjaka; tu je i sveprisutna, glasna GERMAINE GREER (Dubravka iritirano primjećuje kako se Germaine, da citiram, 'čoha po guzici' dok govori), onda hladna i usukana MARTHA NUSSBAUM, rutinirski šarmer SIMON SCHAMA, diskretna MARIA TODOROVA, dekadentni pjesnik JAMES FENTON (koji mi se jednom prilikom džentlmenski udvara), TATJANA TOLSTAJA, spisateljica i rod TURGENJEVA i LAVA NIKOLAJEVIČA... Elita zapadne intelektualne misli. Sjedila je Dubravka s njima rame uz rame, jednaka im, gorda, a ogrnuta velom svoje tipične i trajne melankolije uvijene u slavenski humor. Ništa međutim nije moglo srušiti nevidljivi zid, 'komad nedjeljiva prostora', njenom sintagmom, koji nas je odvajao od njih, od osjećaja superiornosti većine tih ljudi, njihove samouvjerenosti i – da se ne šalimo – para. Sve ostalo su iluzije. Otud, najljepše je bilo kad bi navraćali po svijetu rasuti jugoslavenski intelektualci i umjetnici što su živjeli u otporu i gađenju spram novih režima, a Dubravka ih dovodila da nam održe predavanje, ili pravila prilike da se upoznamo i družimo. Pamtim aristokratske manire i teško opisivu samozatajnost BOGDANA BOGDANOVIČA, i u starosti vrcavog filmskog teoretičara VLADU PETRIČA (s kojim se čovjek divno mogao svađati oko stavova o režiserima i filmovima), vrhunsku

klasičarsku predavačku retoriku SVETLANE SLAPŠAK, i razne druge.

Zato, izvan svih priča o emigraciji, napadima, sukobima, politici i ideologiji, najvažnije što sam naučio od Dubravke pak, vraćalo se kružno na to po čemu će ostati to veliko ime – na književnost, što drugo. Za razliku od tolikih amatera danas, Dubravka je književnost istinski živjela. Dobro, ali šta to znači?, vidim pitanja već. Evo kako: to se, ta neprekidna i neprekinuta linija između literature i života, između dva oblika jezika, između *langue* i *parole* čutila kod nje ne u pisanju 'samo', što je očito – nego, intrigantno i beskrajno suptilno, u govoru. Kad je govorila o ljudima, činila je to stilom i tonom kao da se radi o književnim likovima. Za to treba naročita vrsta talenta, da se priča razvije i ispriča, s početkom, razradom i poentom, a onda da se tako ostavi da lebdi u zraku, da je slušalac osjeti i provuče kroz sebe, ako je sposoban za to. Ovo je tražilo naravno također suptilnost slušača, delikatnost koju naši ljudi, brzopleti i brbljavi kakvi jesu, često nisu imali, nego su svaki sa svoje pameti morali dodati nešto, tek onako, da se kaže, a po staroj našoj paroli – 'živ mi Todor, da se drži govor!'

Sad razumijem kakav dodatni i trajni osjećaj nerazumijevanja više vrste mora da je to izazivalo, dodatnu usamljenost i odvojenost koju Dubravka nikad nije spominjala, a gotovo sigurno mora da ju je osjećala. Umjetnik je ionako uvijek sam, ako je vrijedan svojega poziva i *métiera*. I ovu istinu i sve svoje du-

Literaturu je podučavala
humorom, i davanjem vremena
da se promisli – Dubravka Ugrešić
(Foto: Shevuan Williams)

boke melankolije, držala je za sebe, uporno. U svojoj ekstremnoj diskreciji i, da se poigramo naslovom njenoga starijega brata po peru, zbog *gorkog iskustva* koji joj je uzrokovao domaći *talog*, zazirala je, dapače gnušala se svakog petljanja javnosti u privatni život.

Pa ako bi onda moguće ovo i zamjerila, neka se makar sad dozvoli još nešto, na kraju – poslije kraja.

Pjesnik ALLEN GINSBERG citirao je jednom budističku mudrost: 'ako učenik ne ode od učitelja – to je znak da je učitelj podbacio.'

Tako je i ovaj učenik otišao u nekom trenutku.

Ali, ne znam je li prošao dan, a da s Dubravkom nisam u mislima razgovarao. Najviše u književnim stvarima i poslovima, naravna stvar. No, preklopljeno s ovime, i mnogočemu drugom, o ljudima, o moralu, pitanju ličnih izbora i dilema. I o onom najmučnijem pitanju u čemu smo se trajno razilazili: pitanju doma, domovine, i povratka. Pitao sam se: 'šta bi ona sad rekla?' Ili češće: 'ovo bi bez sumnje razumjela. Vidim po tome već što ne shvaća nitko drugi očito.' I najčešće, retrogradno, spram davnog razgovora: 'Evo – sad sam tek razumio.'

Samo još da shvatim da sam upravo napisao ovaj tekst, i ovakvim, očajnim povodom. Za takvo razumijevanje će trebati još mnogo.

Zbogom, *dragice učiteljice*. ■

ZBYNĚK BALADRÁN

Nastojim razotkriti kontradikcije umjet- nosti u kapitalizmu

Neoliberalni jezik truže javni diskurs. Razgovarate li s mlađim ljudima, često ćete čuti klišeje o socijalizmu, uglavnom iz antikomunističke perspektive. Velik broj ljudi reći će vam da je socijalizam bio opasan i neželjen te da ta čudna mješavina ideja poput kompetitivnog kapitalizma pod krinkom demokracije i liberalizma predstavlja najbolji mogući *status quo*

ZBYNĚK BALADRÁN češki je vizualni umjetnik rođen 1973. u Pragu. Njegov raznovrstan i interdisciplinarni rad, koji uključuje instalacije, videa, filmove, izložbene eseje i druge forme, u velikoj se mjeri bavi postsocijalističkim društvenim transformacijama, ulogom umjetnosti u kapitalističkom društvu, pamćenjem i nasljeđem socijalizma, kao i eksploatiranim i marginaliziranim zajednicama. Njegovi filmovi često ispituju načine na koji sam medij i njegov žanrovski vokabular mogu poslužiti kao sredstva postizanja političkog efekata. U Zagrebu je gostovao kao suradnik kustoskog kolektiva WHW, koji ga je pozvao da sudjeluje u programu 'Susreti u centru'. U kinu Kinoteka 14. ožujka održana je projekcija četiriju Baladránovih filmova popraćena razgovorom koji je vodila kustosica ANA KOVAČIĆ, a tim smo povodom s njime porazgovarali o njegovom shvaćanju funkcije vlastite umjetničke prakse, društvenom i umjetničkom kontekstu u njegovoj domovini, suradnjama s ovdašnjom kulturnom scenom i važnosti tematiziranja socijalističkog perioda.

U filmu 'Liberation, or alternatively...' govorite o udaranju u morsko dno sjećanja, što se čini i kao vrlo dobar opis vašeg rada. S kojim ciljem intervenirate svojim radovima u društveno sjećanje?

Slažem se, to je metafora koja dobro opisuje remećenje naoko statičnih slojeva i njihovo pretvaranje u nove kompozicije i mješavine. Pamćenje je nepouzdanost – ponekad morate

udariti u morsko dno i revidirati sve. Govorio sam o tome na prezentaciji u Kinoteci. Kada me Ana Kovačić iz WHW-a pitala da navedem ljude koji su utjecali na moj rad, naveo sam BERTOLTA BRECHTA, što nije tako često u vizualnim umjetnostima. On me naučio kako i zašto bili političan u umjetnosti. Kada sam bio mlad, započeo sam

Svaka misao o zbilji uokvirena je neoliberalnim konceptima, što je uistinu toksično jer više nismo sposobni razgovarati o umjetnosti na neki drugi način. Stoga smo zatvoreni u male, kao subverzivne zajednice, koje preživljavaju na državnim i europskim potporama

s vrlo formalističkim interesima. Bio sam opsjednut načinima na koje je moguće supostaviti dva fragmenta i vidjeti što će se desiti. Brecht me naučio kako koristiti taj postupak politički. Montaža se ne tiče puke radosti zajedničkog funkcioniranja dviju slika, nego političkih efekata te procedure.

Teme diskontinuiteta, pamćenja i okvira često su prisutne u vašem radu. Možemo ih shvatiti kao dio političke teorije, ali i kao pojmove koji označavaju aspekte načina na koji film funkcionira kao medij. Što ga čini posebno podnesnim za tretman problema kojima se umjetnički bavite? Film je savršen medij za metaforički prikaz procesa mišljenja. Postoji i druga stvar koja mi je važna, a to je diskontinuitet, odnosno činjenica da se proces razvoja ideja temelji na negaciji – mogli bismo reći dijalektičkoj – onoga što prethodi. Diskontinuitet je također vrlo važan u političkom smislu stavljanja novih ideja i gledišta na stol kako bismo jasnije vidjeli postojeći konzervativni sustav.

Za koga je umjetnost?

Dio vaših filmova, poput 'Social Murder' i već spomenuti 'Liberation, or alternatively...' kao da aludiraju na etnografski dokumentarizam. Kako upotrebljavate vokabular tog žanra?

Točno je da sam proučavao postupke etnografskih dokumentaraca i sličnog opservacijskog filma i da vrlo često slijedim odre-

dene pozicije i pravila tih žanrova. No tome pristupam na specifičan način, koji ima više veze s eksperimentiranjem sa subjektivnošću autora i pitanjem tko se kome obraća. Ponekad je vrlo teško odrediti tko govori u mojim filmovima zato što multipliciram autorsku poziciju – govorim kroz glas žene ili vanzemaljskog entiteta. To je neka vrsta fragmentiranog i višestruko pozicioniranog načina opisivanja stvari. 'Social Murder' je drugačiji primjer zato što se radi o kolektivnom djelu. Radili smo s drugim umjetnicima i osobito kolektivom ljudi koji žive u naselju Chánov, u kojem većinom žive Romi. Raspravljali smo o tome kako siromaštvo utječe na eksploitirane zajednice koju većinsko stanovništvo definira kroz etničku prizmu, poput one iz naselja Zabíjanec u Slovačkoj, koje prikazujemo u filmu.

Možete li nam reći nešto više o tom projektu?

WHW je pozvao umjetnicu LAĐU GAŽIOVU da napravi izložbu o romskoj umjetnosti i postojanju njenog kanona. Pozvala je mene, nekolicinu drugih umjetnika, kao i kolektiv iz Chánova. Zajedno smo kao kolektiv Averklub razradili izložbu kojom smo nastojali pokazati da problemi marginaliziranih zajednica nisu kulturne ili etičke naravi nego, općenito uzevši, problem siromaštva temeljen na nejednakosti. Izložbu smo pripremili koristeći različite vizualne prakse u formi izložbenog eseja, u kojem se susreću različiti žanrovi i forme koje se međusobno detaljno pojašnjavaju. 'Social Murder' je bio dio te mreže od-

nosa. Filmom smo nastojali pokazati nešto što se nama učinilo vrlo očitim i što nam je palo na pamet kada smo čitali glasovitu knjigu FRIEDRICHA ENGELSA o položaju engleske radničke klase sredinom 19. stoljeća. Engels je opisivao irske radnike, no naši kolege iz kolektiva rekli su da je također riječ o savršenom opisu eksploatacije romskog stanovništva i uvjeta u romskim naseljima u današnjoj istočnoj Europi. Pokušali smo kolektivno pronaći način da ukažemo na tu činjenicu, a jukstapozicija tih dvaju vremenskih slojeva činila se najjednostavnijom. Za mene kao umjetnika koji radi u privilegiranom kulturnom sektoru nije lako govoriti o zajednici čije iskustvo je vrlo udaljeno od mogeg. Također, naselje Chánov na sjeveru Češke različito je od onoga što možete vidjeti u Slovačkoj, gdje su romska naselja uistinu užasni i sramotni primjeri prepuštanja jednog dijela populacije ekstremnom siromaštvu i eksploataciji i svaljivanju krivnje za taj položaj na etničke i kulturne razlike. Engels je takve stvari prepoznao u svom sociološkom izvještaju. Nažalost, zbog pandemijskih mjera morali smo koristiti arhivske snimke, zbog čega se naš film doima neobično distanciranim.

Duh socijalizma

U svom se radu također bavite položajem umjetnosti u postsocijalističkom društvu i tranziciji u kapitalizam. Kako biste opisali taj položaj u današnjoj Češkoj?

Teško je o tome govoriti jer nije lako pronaći ljude koji postavljaju pitanje što je umjetnost i kome je namijenjena. Čini se da je tržište progutalo sva njena značenja. Danas većina glavnih medija izvještava o cijenama umjetnina ili koristi tržišnu retoriku. Svako malo čujete o tome kako je netko postigao neki uspjeh ili osvojio neku nagradu negdje. Svaka misao o zbilji uokvirena je neoliberalnim konceptima, što je uistinu toksično zato što više nismo sposobni razgovarati o umjetnosti na neki drugi način. Stoga smo zatvoreni u male, kao subverzivne zajednice, koje preživljavaju na državnim i europskim potporama, dok ostatak ljudi oko umjetnosti sudjeluje u raznim derivatima tržišnih odnosa. Mučimo se s jezikom tržišta koji nam se nameće. Posebno me brine što se prema tim problemima odnosimo isključivo reaktivno. Za mene je glavno pitanje za koga je umjetnost. Ako se slažemo da ona služi tržištu, onda je ona podređena akumulaciji kapitala i namijenjena je isključivo elitama. U tom smislu, umjetnost je samo dio svakodnevnice trgovine.

Svi moji djedovi i bake bili su komunisti. No ‘68. ih je šokirala, mislim da ih je slomila. Moji su roditelji antikomunisti. Za mene su devedesete bile vrlo zbunjujuće zato što nisam znao gdje stojim, što se dešava oko mene, što je bitno, a što nije

Neka od pitanja koja ste upravo naveli postavlja i kolektiv whw. Kako se vaša suradnja uklapa u bavljenje tim temama?

Logika tržišta također se odnosi i na muzeje i brojne kulturne institucije. Neki od njih, poneka njihova vodstva i akteri nastoje uspostaviti određene otoke slobode od neoliberalnog tržišta, a postoje također i nevladine organizacije i pojedinci koji pokušavaju raditi istu stvar. Članice whw-a poznajem već godinama – upoznali smo se 2005. ili 2006. i surađivali smo na raznim izložbama. Radi se o aktivnostima koje pokušavaju opstati na rubu onoga o čemu sam govorio. Ljudi poput njih, koji postavljaju pitanje što je umjetnost, za koga je i tko je proizvodi, koji nastoje umaći tom trovanju jezika, također nastoje ponuditi novu definiciju umjetnosti danas.

To nije vaša jedina suradnja s našom umjetničkom scenom. Također radite na projektu posvećenom arhivu Sanje Iveković?

Prije nekih dvanaest godina počeo sam se baviti pitanjem što mi predstavlja forma izložbe. Nikada nisam proizvodio umjetničke radove u tom smislu dovršene robe koju je na kraju moguće prodati. Za mene izložba predstavlja žanr u kojem se mogu izraziti na određenoj razini kompleksnosti. Iz perspektive tog interesa sudjelovao sam na projektima poput ‘Monument to Transformation’, posvećenom društvenim promjenama u postsocijalizmu. Istraživačica i kustosica IVANA

BAGO pozvala me da radim s njom na arhivu umjetnice SANJE IVEKOVIĆ. Pozvala me zato što je poznavala moj rad, videe i izložbene eseje na temu arhiva. Prepoznala je da imam iskustva u predstavljanju umjetničkih arhiva na način primjeren različitim publikama, i to je ono što pokušavamo zajedno napraviti u MSU-u. Naš će rad biti dio velike monografske izložbe Sanje Iveković, koja bi se trebala otvoriti sredinom svibnja.

Zbog čega vam je važno tematizirati razdoblje socijalizma u vašem radu?

Rođen sam tijekom sedamdesetih, tako da se donekle sjećam duha socijalističke države. Ne mislim na njezinu realnost, nego upravo na duh, pod čime podrazumijevam prepoznavanje kolektivnih i demokratskih vrijednosti. Mislim da moja percepcija suvremenih fenomena poput interneta, njegove potencijalne otvorenosti i demokratičnosti, ima veze s obrazovanjem koje sam dobio u socijalizmu. Neobična je stvar s mojom obitelji da smo imali snažne generacijske obrate. Svi moji djedovi i bake bili su komunisti. No ‘68. ih je šokirala, mislim da ih je slomila. Moji su roditelji antikomunisti. Za mene su devedesete bile vrlo zbunjujuće razdoblje zato što nisam znao gdje stojim, što se dešava oko mene, što je bitno, a što nije. Krajem desetljeća vodio sam brojne rasprave sa svojim ocem o tome što znači liberalizam u kapitalističkom društvu. Za njega je kapitalizam vrhunac i kraj povijesti uokvirene demokracijom. Umjetnost je za mene počela biti sredstvo odlaska onkraj ta-

kvih paradigmi i pogleda u kontradikcije kapitalizma. Otkrio sam različite umjetničke metodologije koje to i omogućuju. Projekt ‘Monument to Transfomation’, temeljio se na takvim interesima. Koncept socijalizma mi je važan. U vremenima u kojim živimo, svaka je alternativa sumnjiva. *Status quo* je fragilan, svi su toga svjesni. Socijalizam je paradigma koja remeti postojeće uzorke straha pred promjenama. Što više straha izaziva takva drugačija prošlost, to ju je potrebno evocirati i nanovo promišljati.

Koji je prevladavajući odnos prema socijalističkom nasljedu u Češkoj?

Mislim da je važnije meni što još uvijek spominjem te teme. U svojim novijim radovima, poput ‘The Signature of Certain Things’, nastojim iznova razotkriti kontradikcije umjetnosti u kapitalizmu. Razlog tome je način na koji neoliberalni jezik truje javni diskurs. Razgovarate li s mlađim ljudima, često ćete čuti klišeje o socijalizmu, uglavnom iz antikomunističke perspektive. Zbilja je začuđujuće koliko se paradigma promijenila tijekom posljednjih 30 godina kroz obrazovanje, *mainstream* medije i specifično svijet umjetnosti. Velik broj ljudi reći će vam da je socijalizam bio opasan i neželjen te da ta čudna mješavina ideja poput kompetitivnog kapitalizma pod krinkom demokracije i liberalizma predstavlja najbolji mogući status quo. U takvom je okruženju teško raspravljati i preživjeti i nužno je nastaviti se podsjećati da stvari nisu onakve kakvima se čine. ■

PREPORUKE: KNJIGE

Napad titana

(*Shingeki no Kyôjin*), scenarij i crtež Hajime Isayama (prevela Adrijana Miladinović, Darkwood, Beograd)

S RADOŠĆU možemo konstatirati kako je u protekle dvije-tri godine došlo do istinskog *booma* mange na našim prostorima, u prvom redu u Srbiji. Munjeviti globalni rast popularnosti japanskog stripa, profiliranje kritične mase čitateljstva (uglavnom onog mlađega, koje je odrastalo uz ekranizacije mangi, tj. uz anime), kao i formiranje generacija prevoditeljica i prevodilaca s japanskoga vjerojatno su podjednako doprinijeli tom uzletu. Pritom je važno napomenuti da se manga izdanja iz Srbije, za razliku od onih literarnih, mogu naći u više knjižara u Hrvatskoj. Za početak, veterani stripovskog izdavaštva Darkwood već su na dvadeset i nekom tomu 'Napada titana', jednog od komercijalno najuspješnijih i ujedno kritički najhvaljenijih manga serijala u 21. stoljeću. Akcijski triler HAJIMEA ISAYAME vodi nas u *steampunk* svijet inspiriran Vajmarskom Republikom, a njime haraju zombi kanibali divovskog rasta poznati kao titani. Nitko ne zna odakle oni dolaze, ali su u trenutku kad ih upoznajemo oni već desetkovali glavninu čovječanstva, dok ostaci ljudske vrste žive u kompleksnom sistemu gradova-bedema.

Protagonist Eren Yaeger, član elitnog odreda za borbu protiv titana, koji su mu svojedobno masakrirali majku, za vrijeme jedne akcije otkrije da posjeduje nevjerovatnu sposobnost: kad okusi vlastito meso, preobrazi se u titana. Kroz serijal pratimo Erenov fanatični rat protiv titana, kao i njegovu mučnu istragu o vlastitom porijeklu, prirodi i svrsi. 'Napad titana' započinje kao klasični akcijski *shônen*, da bi brzo evoluirao u kompleksnu i izazovnu pripovijest o preživljavanju, ljudskosti i sivim zonama morala. Pritom je Isayama svoj rudimentarni, 'prljavi' stil crtanja vremenom uspio razviti u savršen vizualni medij za priču koju pripovijeda. Treba reći i da 'Napad titana' pobuđuje kontraverze kao malo koja manga: mnogi u serijalu vide apologiju japanskog izolacionizma i ksenofobije, imperijalizma, pa čak i povijesnog nacizma. Sud o tim aspektima rado ćemo prepustiti publici: u svakom slučaju, možemo joj jamčiti da je ova saga neće ostaviti ravnodušnom.

Oblik glasa

(*Koe no Katachi*), scenarij i crtež Yoshitoki Ōima (prevela Adrijana Miladinović, Beograd, Čarobna knjiga)

D RUGI serijal na koji skrećemo pažnju teško da bi na žanrovskom, stilskom ili estetskom planu mogao biti različitiji od prvoga. Međutim, 'Oblik glasa' YOSHITOKIJA ŌIME također je kultno ostvarenje, i to takvo koje rječito demonstrira što sve manga može biti onkraj uobičajenih sižejskih i pripovjednih konvencija zbog kojih inače volimo ovaj medij. 'Oblik glasa' pripovijeda o nesvakidašnjem odnosu školskoga nasilnika Shoye i gluhe djevojčice Shoko.

Shoko je isprva Shoyina omiljena žrtva, kojoj se uživa rugati i ponižavati je pred

svima, pri čemu nailazi na masovnu podršku. No nakon što ga razrednik pred svima ukori kao nasilnika, Shoya preko noći postaje stigmatiziran, a oni koji su ga do jučer podržavali i poticali sada ga zaobilaze u širokom luku. Šest godina kasnije, u srednjoj

školi, usamljeni i depresivni Shoya odlučuje potražiti Shoko i pokušati se iskupiti za svu nepravdu koju joj je nanio. 'Oblik glasa' objavila je još jedna kuća iznimno aktivna na polju mange, Čarobna knjiga, dok izvrstan prevodilački posao i u ovom slučaju potpisuje veoma produktivna ADRIJANA MILADINOVIĆ.

Solanin

(*Soranin*), scenarij i crtež Inio Asano (prevela Martina Kolak, Crtani romani šou, Zagreb)

Z A našu treću preporuku zaslužan je jedan izdavač iz Hrvatske – i to ne bilo koji. Najstariji stripovski con na ovim prostorima, Crtani romani šou, u svoju je izdavačku djelatnost uvrstio i manga klasik INIJA ASANA 'Solanin'. Posrijedi je pripovijest o zajedničkom životu Meiko i Tanede, dvoje mladih ljudi u emocionalnoj vezi koji baš i ne znaju što bi sa sobom. Puni su strahova i nesigurnosti, a drakonski zahtjevi i očekivanja japanskog društva ne ostavljaju im prostora i vremena da ozbiljno razmisle o vlastitim životnim izborima, perspektivama, pa ni željama.

Dok s mukom navigaju 'odraslim' svijetom Meiko i Taneda uvijek se iznova sudaraju sa starim, naoko nesavladivim pitanjem: što znači biti sretan? U odnosu na ostatak Asanovog opusa, 'Solanin' je tonom vedriji, izravnije ispričani i likovno 'čišći'; lišen je kako nadrealističkih crtačkih zahvata tako i folklorne simbolike karakterističnih za tog autora. Dodamo li tome i efektan prijevod MARTINE KOLAK, koji gotovo idealno prijanja uz duh teksta i crteža, kao i činjenicu da obuhvaća samo dva toma, možemo zaključiti da 'Solanin' među ostalim predstavlja i dobru ulaznu tačku u kulturu mange.

■ Dinko Kreho

Direktor međunarodnog festivala dokumentarnog filma ZagrebDox

NENAD PUHOVSKI Od ove godine uvodimo i Green Dox

U kakvim se okolnostima od 26. marta do 2. aprila održava ovogodišnji ZagrebDox?

ZagrebDox se kao međunarodni festival bavi dokumentarcima i stvarnošću. Iza nas je period potresa, bolesti i rata u Ukrajini koji još traje, a pred nama najvjerojatnije jaka ekonomska kriza. Vremena su teška, a mi želimo ljude privoljeti da dođu na tjeđan dana u Cinestar i da si malo olakšaju život, da podijele probleme s ljudima koji će doći u kino, ali i s onima na ekranu koji imaju slične probleme. Glavna kvaliteta dokumentarnog filma je da se bavi stvarnim ljudima i stvarnim problemima, a ne Marvelovim i drugim izmišljenim junacima i situacijama. Dosadašnja izdanja pokazuju da je suočavanje sa stvarnošću jedna od boljih terapija protiv depresije i nevoljkosti koja je u velikoj mjeri zahvatila ne samo hrvatsko društvo, nego i ono svjetsko.

Po čemu je ovogodišnje izdanje posebno?

S jedne strane vraćamo stare programe kao što su Happy Dox i Glazbeni globus jer nam se čini da je potrebno ljudima dati mogućnost da se odmore, nasmiju i poslušaju dobru muziku. Uvodimo i neke nove programe, prije svega Green Dox, ali i Festival Hits koji donosi već nagrađene naslove sa svjetskih festivala. Nastavljamo tradiciju nečega što smo nazivali Doxxi, a tu mislim na panele nakon projekcija koji će se baviti važnim temama. Izdvojio bih tri panela, onaj nakon filma 'Plava iskaznica' posvećen je transrodnosti i transseksualnosti koji su visoko na ljestvici kontroverznih tema u hrvatskom društvu. Nakon filma 'Merkel' o bivšoj dugogodišnjoj njemačkoj kancelarki slijedi razgovor s hrvatskim političarkama o položaju žena u politici, a nakon ruskog filma 'Manifest', sastavljenog od snimki s društvenih mreža koje su tamo postavljala djeca i autora koji je potpisan pseudonimom, organiziramo panel o djeci i društvenim mrežama. Tu je i krug filmova o Ukrajini. Ne želimo biti monotematski jer ni za vrijeme epidemije nismo imali pola festivala o koroni. Smatramo da to ne treba raditi, ali treba dati pažnju Ukrajini. Što se

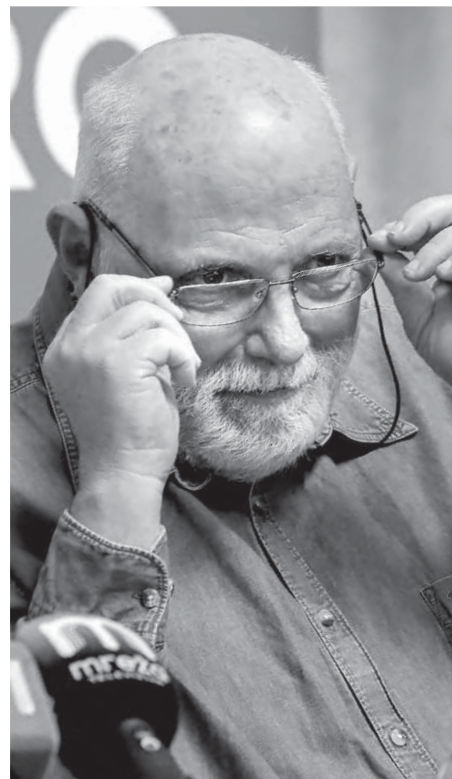
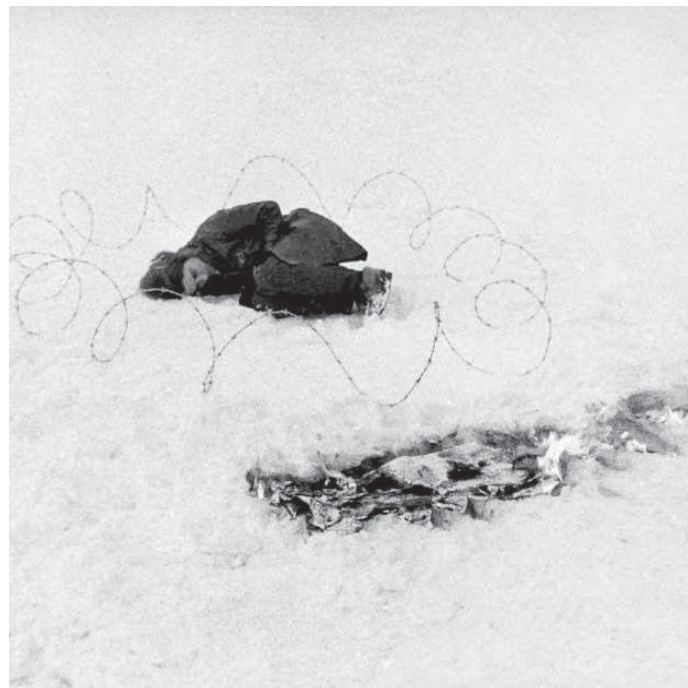

Foto: Tomislav Miletić/PIXSELL

filmova tiče, tu je 'Istočna fronta' VITALIJA MANSKOG, sjajan dokumentarac koji je imao premijeru u Berlinu. Odlučili smo da se u dijelu posvećenom profesionalcima – ZagrebDox Pro – od ove godine koncentriramo na jednu temu, a to je kako snimiti film o ratu, odnosno što je etički, estetski egzistencijalno i tehnički zanimljivo. Tako ukrajinska autorica ALISA KOVALENKO, koja je prije nekoliko godina gostovala na ZagrebDoxu, sada dolazi s fronte gdje snima najnoviji dokumentarac. Od osam projekata s ratnom tematikom, četiri dolaze iz Ukrajine. Tako pokazujemo kolegijalnost i razumijevanje prema ukrajinskim filmsima. Osim prikazivanja filmova, festival zbog razgovora i programa za profesionalce čini nešto što ne možete na Netflixu. Vidjeti filmove možete svugdje, ali biti u kinu, razgovarati s publikom, autorima i stručnjacima po našem je mišljenju festival. To nam je važno i to je motivacija nama koji to radimo i, nadam se, publici.

■ Nenad Jovanović

KVADRAT

U Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu traje izložba 'Tijelo i teritorij: umjetnost i granice u Austriji danas', čiju tematiku okosnicu čine dvije tendencije koje su obilježile noviju umjetnost u toj zemlji: radikalni performans i feminističko naslijeđe koje daje glas ušutkanima – ženama, queer osobama, doseljenicima, migrantima. Otvorena je do 16. travnja.

■ A. R.

Valie Export: 'Metalne geste', 1973.

TV RAŠETANJE

Prvoborac
i džentlmen

PIŠE Boris Rašeta

Jovan Barović bio je jedan od onih heroja čije ime treba pamtiti. Cijeli je rat prošao kao vojnik Prve proletarske. Ne treba objašnjavati što to znači. Ali nakon rata nije htio u politiku, niti je želio ostati u vojsci. Postao je advokat, a kao častan i hrabar čovjek branio je one, poput Đilasa i Mihajlova, koje drugi nisu smjeli braniti

Branilac, RTS, od 4. listopada 2022. do 23. siječnja 2023.

Znate li tko je JOVAN BAROVIĆ? Čak je i Google slabo obaviješten, a trebao bi dobro znati. Jovan Barović nije dobio wikipedijsku natuknicu, na webu nema njegovih fotografija, moguće je pronaći tek nekoliko članaka. Umjetna inteligencija još ne može zamijeniti prirodnu pa ćemo malo dati ruku Googleu i ChatGPT-u, i oni su nama više puta bili od koristi. Jovan Barović bio je, dakle, jedan od onih heroja čije ime treba pamtiti, istinska legenda. Po rođenju Crnogorac, bio je partizanski prvoborac. Cijeli je rat prošao kao vojnik Prve proletarske. Ne treba objašnjavati što to znači. Ali nakon rata nije htio u politiku, niti je želio ostati u vojsci. Postao je advokat, a kao častan i hrabar čovjek branio je one koje drugi nisu smjeli braniti – među ostalima MILOVANA Đilasa i MIHAJLA MIHAJLOVA, dvojicu najvećih disidenata TITOVE Jugoslavije. Kad braniš takve ljude, svi koji te sretnu prelaze na drugu stranu ulice, kao, baš su nešto ugledali. U prve dvije epizode druge sezone odlične serije 'Branilac' (koja prikazuje najjače slučajeve velikih srpskih advokata druge Jugoslavije, VELJKA GUBERINE, FILOTE i TOME FILE, Jovana rečenog Barovića itd.), vidimo kompleksan slučaj crnogorskog oznaša kojemu je četnik sadištički ubio brata, kasnije presvukao šinjel, pa postao prvoborac, spomeničar, istaknuti funkcioner Titova režima. Udbaš traži ubojicu brata 30 godina, na kraju ga nađe i likvidira, ali ne zbog Osvete, nego zbog Istine, o biografskoj i kolektivnoj laži. Ubojica za odvjetnika uzima Jovana Barovića jer jedino njemu vjeruje. Odlična, napeta serija – možete je naći na više internetskih platformi – lani i preklani osvojila je srpsku publiku, ne bez razloga. Izvrсни glumci, primjeren *suspense*, uzoran, neideološki pristup, preporuka su 'Branilcu', ali ono što nas je iznad svega motiviralo za pisanje ovih redaka jest potreba da se džentlmenu i heroju, Jovanu Baroviću (koji je stradao 1979. u prometnoj nesreći, na sunčan dan, na Autocesti bratstva i jedinstva – Udba?), ispiše svojevrsni *tribute*. Uz dr. IVU POLITEA (branio Tita 1928. i STEPINCA 1946. pa umro u bijedi) bio je možda najveći jugoslavenski odvjetnik, pa je glupo i štetočinski da mu na internetu ne ostane, od mjedi trajniji, trag. Ovaj tekstić trebao bi dati mali *impetus* tomu – smjestimo Jovana u Wikipediju, za početak, zaslužio je.

Vera, RTS, od 21. siječnja do 19. veljače 2023.

Ovdje smo već ocijenili 'Veru' – sve preporuke! – a sada ćemo samo izvući dva momenta iz zadnje epizode serije, koja zaslu-

Srdan Grahovac i Aleksandar Đurica kao Janko Krivokapić i Jovan Barović u seriji 'Branilac' (Foto: Up&Up)

žuju poseban tretman. U jednoj sceni VERA PEŠIĆ, višestruka špijunka (zapravo mlada žena od 24–25 godina) šeće po četničkom štabu, a iz pozadine čujemo rečenicu 'Jozo, daj vode.' Hm, zvuči prokletu poznato! Ali – šta će Jozo u četnicima? Bio bi to Jovan u ustašama (bilo je i toga, naravno). Dobro, nije sad to važno: važnije je porijeklo rečenice koja je citat. Formulu 'Jozo, daj vode' koju su, zakleli bismo se, izrekli ljudi Ozne dok su hvatali vojvodu NIKOLU KALABIĆA, oznaši su zapravo izrekli u seriji 'Brisani prostor' (1985., scenarij IVE ŠTIVIČIĆA prema romanu ĐORĐA LIČINE, režija DUŠAN ANDIĆ) dok love ustaše, odnosno križare po Papuku 1946. godine. Rečenica je dakle ostavila traga: generacija mladih filmaša odaje počast prethodnicima. Drugi važan detalj: lokalni dužnosnik u Leskovcu prima Veru Pešić koja dolazi špijunirati, pa priređuje šlampavu svečanost na kojoj drži improvizirani govor. A u njemu citira savjet starice majke JEVROSIME MARKU KRALJEVIĆU (oboje su pripiti): 'O moj sinko, Kraljeviću Marko, ostavi se, sinko, četovanja, jer zlo dobra donijeti neće, a staroj se dosadilo majci sve perući krvave haljine; već ti uzmi ralo i volove, pak ti ori brda i doline, te sij, sinko, šenicu bjelicu, te ti hrani i mene i sebe.' Nije taj citat tu upao slučajno: on služi kao sjajan orijentir današnjoj srpskoj politici i inteligenciji uopće. Ostaviti se četovanja! Orati brda i doline (a ne ove ili one drumove), sijati 'šenicu bjelicu! Jevrosima majka mudro je svjetovala Marka, to je protestantska etika, treba je akceptirati. Čudno je da bi se Jevrosima pod dejstvom alkohola prizivala pameti, dok bi pijani Marko šenlučio, ali nemamo razloga ne vjerovati narodnom geniju. U pjesmama o Marku Kraljeviću nalazi se i najveličanstveniji stih južnoslavenske epike. Marko, turski vazal, ubija Musu Kesedžiju, Albanca koji se pobunio protiv Turaka, pa kad Marko shvati što je učinio – vila mu kazuje kako je Musino treće srce spavalo dok se borio s Markom – kazuje: 'Jaoh mene do boga

miloga/ de pogubih od sebe boljega!' Takav osjećaj za *fair play* jedinstven je i zasluhuje svaku pohvalu, kao i 'Vera' i autori serije. Gledati, učiti!

Područje bez signala, HRT, 20. ožujka, 21:13

'Područje bez signala' popunjava premijerni termin reprizom, i to vrlo svježije serije. Ponedjeljkom, ili pak ponedjeljkom i utorkom, Hrvatska bi televizija u *prime timeu* morala emitirati nove, a ne reprizne uratke, čak i ako su izvršni poput 'Područja bez signala', MATANIČEVE serije koju smo na ovim stranicama više puta hvalili. Prethodnih mjeseci u istom smo terminu gledali odlične 'Metropolitance' i solidnog 'Oblaka u službi zakona'. Nekoć – u starom, nenarodnom režimu – svakog smo ponedjeljka gledali premijernu domaću TV dramu, a nedjeljom dramsku seriju. HTV bi morao, u vremenima sve oštrije konkurencije sve brojnijih televizija i sve utjecajnijih *streaming* platformi, uspostaviti produkciju koja će tijekom cijele sezone (osim ljeta, normalno) plasirati premijerne TV proizvode. Ako siromašnija Srbija uspijeva godišnje proizvesti više desetaka TV serija, onda bismo to morali moći i mi – ako nam je stalo do audiovizualne produkcije. Hrvatski književni klasici i suvremeni pisci nude masu kvalitetnih predložaka. Od KRLEŽE preko DESNICE do VLADE BULIĆA, od MIRKA BOŽIĆA preko DINKA ŠIMUNOVIĆA do DUBRAVKE UGREŠIĆ, MATE MATIŠIĆA, niz je tekstova koji vapi za ekranizacijom. Ne treba čekati, treba smisliti plan i prionuti na posao. ■

KINO TUŠKANAC

28.3.2023. u 21:00

KRATKI UTORAK

uvodna riječ
NINA ČOLOVIĆ

voditelj Kratkog utorka
IVICA ĐORĐEVIĆ

Hrvatski
audiovizualni
centar
Croatian Audiovisual Centre

